

university of
 groningen

faculty of behavioural
 and social sciences

BOEIEN EN BINDEN?

Een exploratief onderzoek naar vormen van multi-speed membership gehanteerd
 door CDA, VVD, ChristenUnie, FVD, PvdA en GroenLinks.

Naam:	Sanne Snippe
Studentnummer:	S3445577
Master:	Sociologie; Politiek, Beleid en Maatschappij
Begeleider:	Prof. Dr. C.W.A.M. Aarts
Referent:	Dr. J.G. Nieuwenhuis
Datum:	23 februari 2024

Samenvatting

Na jarenlange afname in ledentallen van politieke partijen is sinds 2016 weer een landelijke toename merkbaar. Deze toename in leden komt vooral door nieuwere partijen die burgers aan zich kunnen binden, terwijl de afname in leden bij oudere partijen doorgaat. Om er achter te komen hoe politieke partijen in Nederland omgaan met leden en sympathisanten, is gekeken naar het multi-speed membership van Scarrow (2015). Multi-speed membership houdt in dat partijen strategieën combineren om zowel nieuwe leden aan te trekken als bestaande leden te behouden, door enerzijds de voordelen van het lidmaatschap te verbeteren en anderzijds niet-leden zoals vrijwilligers en sympathisanten te activeren. Hiervoor zijn gegevens verzameld van het CDA, VVD en PvdA als ledenverliezende partijen en FVD, ChristenUnie en GroenLinks als groeiende partijen. Ook is de gezamenlijke lijst van GroenLinks/PvdA meegenomen in de dataverzameling. Aan de hand van een vooropgestelde multi-speed index en een digitale toegankelijkheidsindex van Scarrow (2015) zijn scores toegekend aan alle partijen. De multi-speed index meet met een score tussen 0 en 2 in hoeverre partijen zich bezig houden met strategieën om leden en sympathisanten aan zich te binden, waarbij gekeken wordt naar *traditioneel lidmaatschap, beperkt lidmaatschap, donateurs, volgers en nieuwsconsumenten*. In de digitale toegankelijkheidsindex wordt de mate van digitale toegankelijkheid van een partij gemeten op een schaal van 0 tot 3 op het gebied van lid worden, doneren en vrijwilligerswerk doen. Daarnaast zijn data verzameld over de sociale mediakanalen van de partijen, alsook hun oude en huidige partijleiders. Deze gegevens zijn met de scores op de indexen samengevoegd in een partijprofiel, waarna ook de gegevens tussen de partijen onderling zijn vergeleken. Uit de resultaten blijkt dat de ChristenUnie en het CDA veel vormen van multi-speed membership gebruiken om leden en sympathisanten aan zich te binden. FVD is erg actief op sociale media en probeert met veel berichten hun vele volgers te bereiken. De VVD scoort opvallend laag op de multi-speed index en de digitale toegankelijkheidsindex doordat het niet actief doneren promoot. Al met al zetten partijen vele vormen in van multi-speed membership en hebben zij de technologische ontwikkelingen omarmd en toegepast.

Inhoudsopgave

Samenvatting	1
1. Inleiding.....	4
2. Historische context	7
3. Theoretisch kader	18
3.1 Multi-speed membership	18
3.1.1 Traditionele leden.....	19
OPBRENGSTEN LIDMAATSCHAP	19
KOSTEN LIDMAATSCHAP	20
3.2 Nieuwe vormen van partij-affiliatie	20
BEPERKT LIDMAATSCHAP (LIGHT MEMBERSHIP)	22
ONLINE LIDMAATSCHAP (CYBER MEMBERSHIP).....	22
DONATEUR (FINANCIAL SUSTAINERS).....	23
VOLGERS EN VRIENDEN (FOLLOWERS AND FRIENDS).....	23
NIEUWSCONSUMENTEN (NEWS AUDIENCE)	23
SOCIAL PRESENCE THEORY.....	24
3.3 Het totale effect van partij-affiliatie	25
4. Methoden.....	26
4.1 Waarom CDA, VVD, ChristenUnie, FVD, PvdA en GroenLinks?	26
4.2 Dataverzameling en onderzoeksverloop.....	27
4.2.1 Multi-speed membership	27
4.2.2 Sociale mediakanalen	29
4.3 Data-analyse	30
4.3.1 Partijprofiel.....	30
4.3.2 Partij vergelijkingen	30
4.4 Validiteit en Betrouwbaarheid.....	30
5. Resultaten	32
5.1 Partijprofielen.....	32
5.1.1 CDA.....	32
5.1.2 ChristenUnie.....	37
5.1.3 VVD	42
5.1.4 FVD	46
5.1.5 PvdA.....	51
5.1.6 GroenLinks.....	55
5.1.7 GroenLinks/PvdA.....	59
5.2 Analyse.....	60

5.2.1 Kosten lidmaatschap.....	61
5.2.2 Multi-speed index.....	62
5.2.3 Digitale Toegankelijkheidsindex.....	64
5.2.4 Verwachtingen.....	64
5.2.5 Sociale media	65
6. Conclusie, discussie en aanbevelingen.....	68
6.1 Conclusie.....	68
6.2 Discussie.....	70
6.2.1 Beperkingen.....	72
6.2.2 Aanbevelingen.....	73
Literatuurlijst.....	74
Bijlagen	79
Bijlage 1: Multi-speed index	79
Bijlage 2: Digitale toegankelijkheidsindex	80

1. Inleiding

Jarenlang werd er door media, politici en politicologen gewaarschuwd voor de afnemende ledentallen van politieke partijen in Nederland (Holdert, 2016; Mair, 2013). De Partij van de Arbeid had bijvoorbeeld 103.760 leden in 1987, waar het ledental tien jaar later gezakt was naar 60.907 leden (DNPP, z.d.). De PvdA was niet de enige partij die last had van ledenverlies. Vanaf de jaren tachtig werd er een algemene trend naar beneden ingezet die in 2015 een dieptepunt bereikte. In dat jaar waren nog maar 285.851 burgers lid van een politieke partij, wat gelijkstaat aan 2,2% van de kiesgerechtigden in Nederland (DNPP, 2015). De organisatiegraad was niet zo laag geweest sinds de Tweede Wereldoorlog.

De afnemende ledentallen en de daarmee gepaarde lage organisatiegraad gaven reden tot zorg. Steeds minder burgers identificeerden zich met een politieke partij, waardoor een signaal werd afgegeven dat politieke partijen de burgers niet langer aanvoelen. Dit leidde tot problemen voor politieke partijen, enerzijds over de gesteldheid van de politieke partijen zelf, anderzijds voor hun functie in de samenleving.

De afname in leden zorgt allereerst voor interne problemen bij een politieke partij. Burgers spelen namelijk een belangrijke rol in partijen als (potentieel) lid, inkomstenbron, sympathisant of stemmer, maar ook als potentiële kandidaat voor bestuurlijke functies. Zonder burgers en daarmee leden, kunnen politieke partijen niet voortbestaan. Het is immers hun doel om invloed uit te oefenen op het te maken beleid door deze bestuurlijke functies te bekleden. Door deze rekruteringsproblemen komt hun toekomst onder druk te staan (Voerman & Boogers, 2006).

Daarnaast leidt het tot vragen over de toekomst van de parlementaire democratie. Politieke partijen zijn de belangrijkste spelers in de democratie voor burgers. Zij luisteren naar de wensen en eisen vanuit de samenleving en proberen hier beleid op aan te passen (Voerman & Boogers, 2006). Zo zijn politieke partijen een verbinding tussen staat en burgers en spelen zij een belangrijke rol in de politieke participatie en betrokkenheid van burgers. Wanneer partijen verbinding met burgers verliezen, neemt de connectie tussen staat en burgers af en kan het functioneren van de parlementaire democratie in gevaar komen.

Hoewel deze afnemende trend zich na 2016 nog doorzet bij de gevestigde partijen CDA, PvdA en VVD, neemt het ledental van sommige nieuwere partijen toe. Onder andere GroenLinks en PvdD groeien gestaag door tot grotere ledenpartijen. Wat opvalt bij deze trend is dat een deel van de partijen, die vooral na de eeuwwisseling zijn opgericht, veel burgers aanspreken. Zo is Forum voor Democratie binnen drie jaar na oprichting de grootste ledenpartij van Nederland geworden en blijft de partij doorgroeien (DNPP, z.d.). Ook BBB en Volt weten in korte tijd veel nieuwe leden te trekken. Een toename in ledentallen is goed nieuws voor politieke partijen (Mair, 2013). Meer leden betekent niet alleen inkomsten vanuit ledengeld en overheidssubsidie, maar ook meer potentiële bestuurders, wethouders en vrijwilligers. Zij kunnen bijdragen leveren door te werken aan het voortbestaan van de

partij en zorgen voor meer stemmen tijdens verkiezingen. En zoveel mogelijk stemmen behalen is voor een partij minstens net zo belangrijk als leden werven (Kölln, 2015).

Juist doordat de afgelopen jaren de ledentallen laag waren en de volatiliteit van de kiezers hoog, zijn partijen op zoek gegaan naar andere manieren om kiezers te binden. Niet alleen door meer leden te werven, maar ook door sympathisanten aan te trekken. Sympathisanten zijn mensen die, hoewel ze geen lid zijn, zich wel verbonden voelen met de partij en bij verkiezingen ook op deze partij stemmen (Duverger, 1954). Om meer geïnteresseerden aan te trekken hebben politieke partijen verschillende strategieën ontwikkeld om dit multi-speed membership te vergroten (Scarrow, 2015). Met het multi-speed membership proberen partijen niet alleen nieuwe en huidige leden aan zich te binden, maar zetten ze ook in op sympathisanten en alle vormen van partij-affiliatie die daartussen zitten. Onbekend is of en zo ja, hoe politieke partijen in Nederland hiermee omgaan. In deze scriptie zal gekeken worden naar verschillende soorten van multi-speed membership en zal er met name nadruk worden gelegd op de rol die sociale media hierbij spelen.

De ontwikkelingen die individualisering en digitalisering met zich meebrengen in de samenleving zijn niet alleen van invloed op burgers, maar ook op politieke partijen (Spierings & Jacobs, 2014). Hierbij zijn sociale media van invloed, doordat sociale media een steeds grotere rol spelen tijdens verkiezingen (Kruikemeier, et al., 2015). Het bereiken van het electoraat via sociale media wordt steeds gemakkelijker, maar de vraag is in hoeverre partijen met de sociale media trends omgaan en of zij strategieën bedenken die het voortbestaan van de partij veilig kunnen stellen. Deze ontwikkelde strategieën bieden inzicht in het gebruik van sociale media door politieke partijen en kunnen gezien worden als aanvullingen op de strategieën van het multi-speed membership. Om de effectiviteit van deze strategieën te beoordelen, kan het sociale mediagebruik van partijen en partijleiders worden vergeleken met het aantal behaalde stemmen tijdens de verkiezingen.

Multi-speed membership vraagt om een grondige analyse van elke individuele partij. Aangezien er in Nederland een groot aantal politieke partijen actief is en het niet mogelijk is om gedetailleerd op elke partij in te gaan, is ervoor gekozen om in deze analyse te focussen op een aantal specifieke partijen. Dit zullen de VVD en CDA als ledenverliezende partijen zijn. Forum voor Democratie en ChristenUnie staan hier tegenover als partijen met een toenemend ledenaantal. Een speciale focus zal gelegd worden op PvdA en GroenLinks, twee partijen die met één lijst mee doen aan de verkiezingen in november 2023. Het is interessant om te onderzoeken hoe de ontwikkeling van hun (gezamenlijke) leden zich verhoudt tot de strategieën die partijen gezamenlijk toepassen, en hoe dit weer samenhangt met de specifieke aanpak van de individuele partijen. De onderzoeksvraag die hieruit voortvloeit is: *‘Welke vormen van multi-speed membership hanteren CDA, VVD, ChristenUnie, FVD, PvdA en GroenLinks om nieuwe leden en sympathisanten aan zich te binden?’*.

Het onderzoeken van de strategieën van politieke partijen om nieuwe leden en sympathisanten aan te trekken helpt inzicht te bieden in de politieke marketing- en communicatiepraktijken van deze partijen. Hierbij wordt specifiek gekeken naar de manier waarop politieke partijen hun leden werven

en betrekken door de opkomst van verschillende nieuwe sociale media platformen en de groeiende belangstelling voor online gemeenschappen.

Als laatste is het onderzoek een aanvulling op het bestaande onderzoek naar multi-speed membership van Scarrow (2015; 2019). Eerder is hier onderzoek naar gedaan in Duitsland door Scarrow (2019) en zijn ook relevante onderzoeken in Nederland gedaan naar nieuwe vormen van lidmaatschap. Maar een specifiek overzicht van multi-speed membership van Nederlandse politieke partijen ontbreekt (Scarrow, 2019). Tevens is de focus op het sociale mediagebruik van politieke partijen en fractieleiders een verdere toevoeging aan het bestaande onderzoek naar multi-speed membership.

In deze scriptie zal de analyse bestaan uit twee verschillende onderdelen, namelijk het onderzoeken van het *multi-speed membership* zoals in Scarrow (2015) en het sociale mediagebruik van politieke partijen en politieke leiders volgens de *social presence theory* (Kruikemeier, et al., 2015). Allereerst zal worden gekeken naar het multi-speed membership van de partijen CDA, VVD, ChristenUnie, FVD, PvdA en GroenLinks. Daarnaast worden data verzameld van de sociale media van deze partijen. Voor beide onderdelen zullen er verschillende manieren zijn waarop de gegevens verzameld worden, waarna deze gegevens samengevoegd worden. Uiteindelijk worden aanbevelingen gegeven om het multi-speed membership nog verder uit te breiden.

In het volgende hoofdstuk wordt eerst een algemeen beeld van de geschiedenis van politieke partijen in Nederland geschetst. Hierbij worden de verschillende fases van politieke partijen toegelicht, van massa-partijen tot de ontwikkeling van one-issue partijen (Mair, 2013). De nadruk ligt in deze uiteenzetting op de ontwikkeling van ledentallen van partijen. Daarna volgt een toelichting over multi-speed membership en volgen enkele verwachtingen over het voorspellen van verschillende strategieën die partijen gebruiken. Vervolgens wordt beschreven hoe de data zijn verzameld en hoe deze geanalyseerd zijn. Hieruit volgen partijprofielen met alle informatie per partij, waarna partijen onderling vergeleken worden op strategieën en er gekeken wordt of de geschetste verwachtingen uitkomen. Als laatste worden conclusies getrokken en aanbevelingen gegeven over het multi-speed membership.

2. Historische context

Om antwoord te kunnen geven op de onderzoeksvraag zal er eerst een algemeen beeld van de geschiedenis van politieke partijen in Nederland moeten worden geschetst. Hierbij wordt ingegaan op de verschillende fases van partijen en hoe Nederlandse partijen en haar leden zich ontwikkeld hebben.

1848 - Grondwet van Thorbecke

De geschiedenis van politieke partijen begint in 1848, na de grondwetswijziging die van Nederland een parlementaire democratie maakte (Daalder, 1995). Niet langer was de koning verantwoordelijk voor het te voeren beleid, maar kon de direct gekozen Tweede Kamer via ministers wetten maken. Hoewel zij vaak tot een stroming en soms een plaatselijke kiesvereniging behoorden, voerden leden van de Tweede Kamer vooral campagne op eigen naam. Hiernaast werd als regeringsideaal omschreven door Thorbecke (1869) dat leden besluiten konden nemen op eigen inzicht en zij zich niet hoefden te verantwoorden tegenover het volk. Ministers voerden na de grondwetswijziging van 1848 vele nieuwe wetten in, waardoor er steeds meer vrijheid kwam op het gebied van onder andere godsdienst en onderwijs. Deze vrijheid leidde tot een felle schoolstrijd, waarbij de confessionelen pleitten voor financiering van bijzonder onderwijs door de staat (Daalder, 1995). Uiteindelijk mondde deze schoolstrijd uit in de oprichting van de eerste politieke partij in Nederland, namelijk de Anti-Revolutionaire Partij in 1879 (Parlement.com, z.d.). Onder leiding van Abraham Kuyper werd een partijverband gesticht die tijdens de schoolstrijd veel samenwerking zocht met de katholieken. Zij werden samen de 'Coalitie' genoemd. Mede door het districtenstelsel bleef de confessionele vertegenwoordiging in het parlement klein en stonden zij tussen de liberalen en de conservatieven in. Maar ook liberalen, conservatieven en socialisten begonnen zich te verenigen in de Tweede Kamer. Zo werden lokale kiesverenigingen landelijk geregeld en werden daaruit onder andere de Liberale Unie (1885) en de Sociaal-Democratische Arbeiderspartij (1894) opgericht (Parlement.com, z.d.). Daarnaast ontstonden samenwerkingsverbanden of 'bonden' tussen kamerleden.

Deze eerste politieke partijen kunnen als kaderpartijen worden beschouwd (Deschouwer & Hooghe, 2020). Zittende parlamentsleden met dezelfde overtuigingen verenigden zich en werkten via kaders met elkaar samen. De kaders zelf, maar ook het voortbestaan ervan werd steeds belangrijker, waardoor de druk voor het parlamentslid om herkozen te worden groter werd. Hierbij speelde de uitbreiding van het censuskiesrecht ook een rol, doordat het aantal mannen dat mocht stemmen groeide van 10% naar 65% van de mannen boven 25 jaar (Parlement.com, z.d.). Belangrijker werd het om een goede en vaste band op te bouwen met kiezers, waardoor de relatie tussen partij en burgers belangrijker werd.

Interbellum - Het Algemeen Kiesrecht

Vanaf 1917 kreeg de opkomst van politieke partijen een nieuwe impuls. De grondwetsherziening maakte niet alleen een einde aan de schoolstrijd, maar maakte ook verdere uitbreiding van het kiesrecht en een evenredige vertegenwoordiging mogelijk (De Nederlandse Grondwet, z.d.). Dit zorgde niet alleen voor meer kansen voor kleinere, nieuwe partijen, maar het dwong partijen tot het actief ophalen van stemmen waardoor verschillen tussen partijen verder benadrukt werden (Daalder, 1995). Zo werden onder andere de Rooms-Katholieke Staatspartij (1926) en de Christelijk-Historische Unie (1908) opgericht (Parlement.com, z.d.). Hierdoor ontstonden stabiele machtsverhoudingen tussen partijen. Echter, zorgde deze opmars van politieke partijen niet tot een politiek rustige periode. Tijdens het Interbellum was er sprake van veel extraparlamentaire kabinetten, waardoor ministers los van hun partij zitting in het kabinet namen (Parlement.com, z.d.).

Tevens leidden deze veranderingen tot een grote democratisering van de volksvertegenwoordiging (Daalder, 1995). Voor de wetsherziening was er een sterke elitecultuur aanwezig, waarbij de elite enorm ontzag van de lagere bevolking genoot. Na het algemeen kiesrecht waardoor ook vrouwen mochten stemmen, traden ook burgers uit andere lagen van de bevolking toe tot de Tweede Kamer, waardoor er sprake was van een bredere volksvertegenwoordiging.

Relevant hierbij was ook de verandering van de soorten politieke partijen. Naast de bestaande kaderpartijen kwamen ook meer massapartijen in opkomst. Deze massapartijen werden gesticht buiten het parlement, in tegenstelling tot kaderpartijen. Ook hadden ze vaak een grote publieke en actieve achterban (Deschouwer & Hooghe, 2020). Belangrijk voor de massapartijen als de SDAP was sterk leiderschap en een strakke structuur binnen de partij. Interne organisaties moesten leden helpen de ideologie over te brengen en te versterken (De Jonge, 2021). Ook kaderpartijen werden onder druk gezet om zich aan te passen en ontwikkelden zich in de richting van een massapartij (Mair, 2013).

Een andere belangrijke ontwikkeling tijdens het Interbellum was de verzuiling. De grondwetsherziening zorgde voor een impuls om ook andere zaken naast het onderwijs 'zelf' te regelen. Zo werden er sterke banden gelegd binnen zuilen met onder andere radio-omroepen, vakbonden en zorg voor de armen (Deschouwer & Hooghe, 2020). Hierbij dienden de politieke partijen als schildwacht om de belangen van de zuil op bestuurlijk niveau te representeren.

1940-1945 - Tweede Wereldoorlog

Tegen het einde van het Interbellum waren een tal van extraparlamentaire kabinetten aan de macht geweest en ook aan het begin van de Duitse inval en bezetting was dit niet anders (Parlement.com, z.d.). Het zittende kabinet vertrok samen met koningin Wilhelmina naar Londen, om daar het verzet te ondersteunen. In Londen werd de invloed van de koningin groter en drukte zij haar stempel op het gevormde kabinet en de politieke keuzes die hieruit volgden (Daalder, 1995). Zij hechtte weinig waarde aan partijverbanden en hoopte dat de starre onderlinge verhoudingen na de oorlog hun weg niet terugvonden naar het parlement.

Ondertussen deed zich in Nederland een bijzondere situatie voor. Vele politieke leiders en andere notabelen zaten als gijzelaars samen in het kamp Sint Michielsgestel. Hier spraken zij over de politieke verhoudingen van voor de oorlog in Nederland en hoe deze na de bevrijding veranderd zouden moeten worden. Dit zou met name het einde betekenen van de zuilen en haar politieke partijen (Historiek, 2021). Hieruit volgden onder andere de eerste plannen voor het stichten van een brede volkspartij buiten de zuilen.

Naoorlogse jaren - Wederopbouw en consensus

Hoewel er in de oorlogsjaren zowel in Londen als in Nederland gesproken werd over het vernieuwen van de onderlinge politieke verhoudingen, bleek na de oorlog juist herstel van deze verhoudingen. De traditionele confessionele partijen als de SGP, ARP en CHU richtten zich na de oorlog weer op. Ook de Rooms-Katholieke Staatspartij keerde terug, onder de nieuwe naam de Katholieke Volkspartij (KVP). Verder werd er vanuit de liberale kant de Partij van de Vrijheid opgericht, de opvolger van de Liberale Staatspartij. Deze partij ging in 1948 over in de Volkspartij voor Vrijheid en Democratie (VVD) (Daalder, 1995).

Vanuit de socialistische kant werd na de oorlog een ‘Doorbraak’ bepleit (Historiek, 2021). Zij wilden een volkspartij stichten die niet alleen ruimte had voor het socialistische gedachtegoed, maar die ook ruimte bood voor confessionelen en liberalen. Hieruit werd in 1945 de Nederlandse Volksbeweging gesticht met als doel een brede volkspartij op te richten. Samen met aanhangers van de SDAP, de Vrijzinnig-Democratische Bond en de Christelijk-Democratische Unie resulteerde dit in de oprichting van de Partij van de Arbeid (PvdA) in 1946 (Van Praag, 2023). Ondanks de positieve vooruitzichten voor de PvdA en de hoge ledentallen (ruim 114.000 in 1946), kwamen zij niet tot een grote ‘Doorbraak’ tijdens de eerste naoorlogse verkiezingen (Voerman, 1996). De PvdA werd de tweede partij met 29 van de 100 zetels (Parlement.com, z.d.). Mede door de hoge zetelwinst van de communisten (CPN) en de stabiliteit van de confessionele partijen, konden zij hun beoogde winst en ‘Doorbraak’ niet behalen. Hierdoor bleven de vooroorlogse zuilen in stand tijdens de wederopbouw.

Niet alleen bij de PvdA groeide het aantal leden fors in de naoorlogse jaren. De KVP vierde hoogtijdagen met meer dan 400.000 leden halverwege de jaren ‘50. Ook de ARP met ruim 101.000 leden en de CHU met ruim 47.000 leden kenden na de oorlog hun gouden jaren. De CPN verloor juist leden na hun hoogtepunt in 1948, terwijl de VVD, SGP en GPV jaarlijks gestaag doorgroeiden (Voerman, 1996).

Tijdens de wederopbouw werd de roep om brede kabinetten sterker (Daalder, 1995). De KVP vormde daardoor niet alleen met de PvdA, maar ook met enkele liberale, christelijk-historische en antirevolutionaire ministers kabinetten om de economie van Nederland na de oorlog te herstellen en verder op te bouwen (Parlement.com, z.d.). De eerste bouwstenen van de verzorgingsstaat werden in deze tijd gelegd. Hoewel de samenwerking tussen de zuilen als pacificatiedemocratie werd aangeduid, was er in werkelijkheid sprake van meer verdeeldheid (Daalder, 1995). Onder andere de Koude

Oorlog, de Indonesië Kwestie en de Nieuw-Guineapolitiek zorgden voor veel spanningen tussen de partijen. De val van het kabinet in 1958 betekende het einde van de brede basis samenwerking, waardoor de socialisten weer buiten de coalitievorming terechtkwamen (Parlement.com, z.d.).

Jaren 60-70 - Maatschappelijke veranderingen en polarisatie

In de jaren zestig vond een samenloop van verschillende maatschappelijke ontwikkelingen plaats. Individualisering en secularisering gingen hand in hand met de opkomst van feministische en hippiebewegingen, de seksuele revolutie en de Provo-beweging. Verdere ontzuiling werd ingezet en ook binnen zuilen werden de banden tussen interne organisaties en de politieke partij losser (Daalder, 1995). Vele protestacties, met name onder studenten, leidden tot een groeiende onzekerheid in de maatschappij. De politieke verhoudingen die al sinds de opkomst van politieke partijen van kracht waren, werden minder stabiel. Tevens stopten vele politieke zwaargewichten die al voor de oorlog de politiek domineerden (Righart, 1995). Deze instabiliteit had voor politieke partijen meerdere gevolgen.

Allereerst kenden veel partijen interne worstelingen door de grote maatschappelijke veranderingen. Partijprogramma's werden opnieuw bekeken en radicalen werden actief binnen partijen (Righart, 1995). Dit zorgde onder meer voor afsplitsingen en de oprichting van nieuwe partijen. Onder andere Democraten 66 (D66), Politieke Partij Radicalen (PPR) en Democratisch-Socialisten 1970 (DS'70) ontstonden hieruit. Ook was er ruimte voor de opkomst van andere politieke partijen, zoals de Boerenpartij en de Pacifistisch Socialistische Partij. Opvallend hierbij is dat, op de Boerenpartij na, de partijen bij hun eerste verkiezingen direct zetels behaalden (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2007). Zij profiteerden van de politieke onzekerheid en de losgeraakte kiezer.

Tegelijkertijd was de uitslag van de Tweede Kamerverkiezingen in 1967 een unicum. Voor het eerst hadden confessionele partijen geen meerderheid verkregen en leed ook de PvdA een gevoelig verlies (Daalder, 1995). De neerwaartse trend van het aantal stemmen op christelijke partijen werd hier ingezet. Dit zorgde enerzijds voor een sterkere drang tot samenwerking tussen de christelijke partijen en de eerste stappen tot een gezamenlijke lijst. Zij waren nu immers afhankelijk van samenwerkingen met niet-confessionele partijen en wilden liever met andere confessionelen samenwerken. Anderzijds roken de socialisten en liberalen hun kans. De socialisten zetten in op polarisatie en het maken van een duidelijke keuze tussen links en rechts. De liberalen waren iets gematigder en stuurden in de richting van een samenwerking tussen rechts en de confessionelen.

Hieruit ontstonden in 1967 en 1971 kabinetten waarin de confessionele partijen samenwerkten met de liberalen. In 1973 werd het meest progressieve kabinet gevormd, met Den Uyl (PvdA) als minister-president. Vier jaar later, in 1977 was PvdA de grootste met 53 zetels. Maar door de hoge eisen van de PvdA eindigde de moeizame formatieperiode in een mislukking en kwam de gezamenlijke lijst (het Christen Democratisch Appèl) van de KVP, ARP en CHU met de VVD in het kabinet terecht (Parlement.com, z.d.).

Individualisering, secularisering en toenemende economische vooruitgang hadden ook hun invloed op politieke partijen. Voor de confessionele partijen zorgde secularisering voor een afname in stemmen en leidde tot de fusie van de KVP, ARP en CHU in het CDA. Deze partij moest een stem vormen voor alle confessionelen, maar wilde ook niet-confessionelen aanspreken. Hierdoor stapte het CDA verder weg bij haar oorspronkelijke christelijke achterban en zorgde deze bredere benadering voor de omvorming tot volkspartij (Deschouwer & Hooghe, 2020). Daarnaast zorgden de economische groei en de vervaging van klassen voor een slechte voedingsbodem voor de ideologie van de sociaaldemocratische en, in mindere mate, liberale partijen (Mair, 2013). Zoals al eerder werd benoemd leidde dit bij de PvdA tot overdenkingen. Ook zij probeerden een beroep te doen op de middenklasse door zich neer te zetten als volkspartij. Daarnaast waren de liberale partijen gebaat bij de ingezette liberaal-economische koers, waardoor ook de VVD breder in de samenleving gedragen werd. Bij alle drie de partijen kwam de focus te liggen op sterk leiderschap, waardoor het aantal zetels sterker samen kwam te hangen met de politieke leider (Deschouwer & Hooghe, 2020).

1980 - Politieke stabiliteit

In de jaren 80 waren dan ook Nijpels van de VVD en Lubbers van het CDA sterke leiders die veel kiezers trokken, waardoor de VVD en het CDA samenwerkten aan een no nonsense-beleid in het centrumrechtse kabinet (Daarder, 1995). De PvdA groeide in deze jaren ook qua zetels, maar dit ging ten koste van de kleine linkse partijen. De PSP, PPR, CPN en EVP begonnen daardoor plannen te maken voor een samenwerking en tijdens de verkiezingen in 1989 stonden zij samen op de lijst onder de naam GroenLinks (Parlement.com, z.d.).

De politieke stabiliteit eind jaren 70 en begin jaren 80 was ook terug te vinden in de ledentallen. Veel partijen ondervonden hun piek of hadden weer een opleving qua leden. De Partij van de Arbeid behaalde in 1978 weer een opleving met meer dan 121.000 leden, na jaren onder de 100.000 leden te hebben gezeten (Voerman, 1995). Voor de VVD waren het hoogtijdagen aan het begin van de jaren 80 met meer dan 100.000 leden en ook het CDA was relatief groot met meer dan 152.000 leden. D66 had een piek met bijna 18.000 leden. Het leek alsof de afname in leden niet zo zorgwekkend was en dat de partijen het tij hadden gekeerd. Alleen bleek deze opleving van ledentallen kortstondig. Aan het eind van de jaren 80 had de PvdA weer minder dan 100.000 leden en het aantal leden van de VVD liep fors terug naar 60.000. Het CDA zakte naar 125.000 leden en D66 raakte meer dan de helft van haar leden kwijt en had nog 8.500 leden in 1988. Ook de CPN en PSP raakten leden kwijt en hadden in 1989 ongeveer nog maar een derde van hun leden ten opzichte van 1980 (Voerman, 1995). Daarnaast had de PPR in 10 jaar tijd ongeveer de helft van haar leden verloren. De RPF, GPV en SGP waren hierin uitzonderingen en eindigden de jaren 80 met meer leden dan dat ze begonnen waren.

Tijdens haar oppositieperiode van 1977 tot 1989, die slechts kort onderbroken werd, heroverwoog de PvdA haar polarisatiestrategie. Zij beseften dat coalitiekabinetten onvermijdelijk waren en pasten hierop de houding naar het 'Nieuw Realisme' aan (Daalder, 1995). Tijdens de

kabinetsformatie na de verkiezingen in 1989 zochten zij daarom samenwerking met het CDA en namen zij weer voor het eerst sinds 1982 zitting in het kabinet (Parlement.com, z.d.). De VVD verloor zetels in deze verkiezing, terwijl D66 en nieuwkomer GroenLinks elk met 3 zetels ten opzichte van 1986 groeiden.

Eeuwwisseling: Paars en populisme

Begin jaren 90 stond in het teken van grote wereldwijde veranderingen. De eenwording van Duitsland, het begin van de Golfoorlog, de val van de Sovjet-Unie en de oprichting van de Europese Unie zorgden internationaal voor veel onrust. In Nederland klonk deze onrust door, maar zelf ging het eind jaren 80 en begin jaren 90 erg goed, vooral economisch gezien. De oude economische klassen verdwenen langzamerhand, burgers kregen veel kansen om zich op te werken en geld te verdienen waardoor nieuwe klassen ontstonden. Hier speelden verdere globalisering en de Europese samenwerking een grote rol in (Mair, 2013). Ook zetten individualisering en secularisering verder door, waardoor langzaamaan de traditionele scheidlijnen tussen bevolkingsgroepen vervaagden (Deschouwer & Hooghe, 2020).

Deze ontwikkelingen hadden ook hun invloed op politieke partijen. Zo nam de PvdA een meer gematigde houding aan en ook de VVD schoof verder naar het centrum toe. Deze gematigde koersen van de partijen leidden tot een bijzondere verkiezingsuitslag in 1994, toen er voor het eerst sinds 1918 geen christelijke partij in het kabinet zitting nam (Daalder, 1995). Het 'Paarse' kabinet was een unicum, doordat het 'rode links' (PvdA) en het 'blauwe rechts' (VVD) samenwerkten, met D66 als buffer (Parlement.com, z.d.). Deze samenwerking tussen de PvdA en VVD werd tijdens de verkiezingen van 1998 beloond, waardoor de 'Paarse' coalitie werd voortgezet tot 2002.

Tegelijkertijd zette de professionalisering binnen de partijen door (Deschouwer & Hooghe, 2020). De nadruk verschoof van de 'onderkant', ofwel de leden, naar de 'top' van de partij. Hierbij werd besturen de hoogste prioriteit en kwam representativiteit van de bevolking lager op de agenda te staan. De afname in ledentallen en het ledengeld speelden hierbij een rol. In 1999 zorgde de wet subsidiëring van politieke partijen ervoor dat het bekostigen van de professionalisering van deze kartelpartijen kon worden doorgezet. Doordat het behoud van ambten belangrijker werd, werd het behoud van kiezers ook belangrijker en kwam de focus minder te liggen op het behoud van leden. Hierdoor zijn de gevestigde partijen verder weg van de samenleving en dichterbij de staat komen te staan (Mair, 2013).

In de loop van de jaren 90 en begin 2000 zetten multiculturalisering en globalisering door en werden steeds meer beslissingen op internationaal niveau gemaakt. Hierdoor hadden burgers, maar ook partijen, minder invloed op het te voeren beleid (Mair, 2013). Internationale gebeurtenissen, als de aanslagen op 9/11, brachten onrust in Nederland. Naast deze onrust, probeerde de 'Paarse' coalitie zoveel mogelijk stemmen te halen, waardoor partijen steeds meer op elkaar gingen lijken en werd het voor kiezers steeds lastiger om de verschillen te zien. Tevens zorgde de gematigde koers van de PvdA

en de VVD voor veel ruimte aan de flanken van het politieke centrum, waardoor er ruimte ontstond voor andere partijen.

Zo groeide GroenLinks door, zowel in zetels als in leden, als een alternatief op links (Lucardie, 2023). Zij omarmden de globalisering en multiculturalisering en wilden daarbij de focus leggen op de positie die de natuur daarbij inneemt (Deschouwer & Hooghe, 2020). Maar een deel van de bevolking keek sceptisch naar deze vooruitgang. Zij voelden een grotere afstand tussen politiek en de samenleving, waardoor de behoefte aan partijen die een tegengeluid brachten groter was. De voedingsbodem voor het populisme groeide, zowel op de linkerflank als op de rechterflank. Dit resulteerde in de doorbraak op links voor de Socialistische Partij (SP) in 1994, die voor het eerst sinds de oprichting in 1972 zetels behaalde (DNPP, 2023). Op de rechterflank deed zich eveneens een doorbraak voor, met de oprichting van Leefbaar Nederland (LN). Onder leiding van lijsttrekker Pim Fortuyn groeide de partij snel, maar door interne conflicten richtte hij een eigen partij op, de Lijst Pim Fortuyn (LPF) (Hippe, et al., 2004).

Net voor de verkiezingen werd Pim Fortuyn vermoord, maar haalde de LPF tijdens de verkiezingen ongekend veel zetels. Het CDA herstelde zich en werd de grootste partij en vormde samen met de VVD en LPF het kabinet. Daarnaast deden de christelijke partijen Gereformeerd Politiek Verbond (GPV) en Reformatorische Politieke Federatie (RPF) met een gezamenlijke lijst (de ChristenUnie) mee aan de verkiezingen. Dit leverde vier zetels op tijdens de verkiezingen, één minder dan de GPV en RPF samen hadden tijdens de vorige verkiezingen.

2002-2010: Politieke en economische onrust

Ondanks de grote verkiezingsoverwinning bleek de LPF nog niet klaar om te regeren. Vele interne tegenstellingen leidden na 87 dagen tot de val van het kabinet Balkenende I (Parlement.com, z.d.). Tijdens de verkiezingen in 2003 verloren zij veel zetels en was regeringsdeelname van de baan. Het CDA, de VVD vormden daardoor met D66 een nieuw kabinet.

De val van het kabinet Balkenende I zorgde tevens voor de oprichting van de Partij voor de Dieren (PvdD). Zij waren het niet eens met het dieronvriendelijke beleid, waardoor zij zich genoodzaakt voelden een partij op te richten (Lucardie, 2023). De verkiezingen in 2003 leverden geen zetel op, maar tijdens de vervroegde verkiezingen in 2006 behaalden zij twee zetels. De PvdD was de eerste politieke dierenwelzijns partij ter wereld die vertegenwoordigd was in een parlement. Dit was een unicum, omdat de Partij voor de Dieren zich profileerde als one-issue partij. Zij zetten zich met name in voor dierenwelzijn en hadden niet een algemene visie voor meer beleidsthema's. En hoewel dit soort one-issue partijen op gemeentelijk niveau bestaansrecht vonden, was dit op landelijk niveau bijzonder (Deschouwer & Hooghe, 2020). In Nederland vonden alleen enkele ouderen- of boerenpartijen in de 20e eeuw hun weg naar het parlement (Parlement.com, z.d.).

Tijdens de verkiezingen van 2006 waren er meer politieke verschuivingen zichtbaar. De VVD, PvdA en het CDA, als gevestigde partijen, verloren zetels doordat ze steeds verder naar het politieke

centrum waren opgeschoven. De winst bij deze verkiezingen was daarentegen te vinden aan de uiterste zijden van het politieke spectrum. Naast nieuwkomer PvdD werd op de linkerkant winst behaald door de SP, die groter werd dan de VVD. Op de rechterflank werd er winst behaald door nieuwkomer Partij voor de Vrijheid (PVV). Partijleider Wilders profiteerde van de puinhopen van de LPF en trok zo kiezers naar zich toe (Lucardie, 2023). Uiteindelijk kwam kabinet-Balkenende IV tot stand met het CDA, de PvdA en als nieuwkomer de ChristenUnie. Na een lange periode van centrumrechtse kabinetten werd er nu weer een sociaal-christelijke coalitie gevormd. Maar ook dit kabinet kwam voor grote uitdagingen te staan, waardoor uiteindelijk geen enkel kabinet de beoogde vier jaar volmaakte en dit het einde betekende van acht jaar lang Balkenende (Parlement.com, z.d.).

In de tien jaar na de eeuwwisseling was er geen eenzijdig beeld van de ontwikkelingen van de ledentallen van partijen. Vooral op de linkerflank wonnen partijen aan leden. Zo groeide de ledenbeweging van de SP erg hard, stond het ledental begin 2000 nog op 26.000 leden, aan het eind van 2009 waren dit er meer dan 50.000 (DNPP, 2023). Tevens maakte GroenLinks een groei door en had de partij in 2010 6.000 meer leden dan in 2000. Ook de PvdA groeide door tot 2007 met meer dan 62.000 leden, maar liep daarna terug naar ruim 54.000 leden in 2010.

Deze teruggang van leden van de PvdA kenmerkte ook andere regeringspartijen. Hoewel de VVD in 2000 nog ruim 48.000 leden had, was het aantal in 2010 teruggelopen naar ruim 36.000. Ook het CDA maakte een soortgelijke ontwikkeling in dezelfde periode door toen het van 82.000 naar 67.000 leden zakte. D66 daarentegen ondervond juist een groei in leden en groeide van een kleine 12.000 naar ruim 18.000 leden. De PVV is hierbij een speciale partij, omdat de partij geen ledenbeweging heeft. Alleen oprichter Geert Wilders is lid, waardoor de partij niet onderhevig is aan veranderingen in ledentallen (DNPP, 2023).

2010-2017: Afsplitsingen en Rutte II

Met de val van het kabinet aan het begin van 2010 brak een nieuwe tijd aan. Het CDA en de PvdA verloren flink veel zetels, terwijl de VVD behoorlijk wat winst boekte en daarmee de grootste partij van Nederland werd. Voor het eerst sinds de verkiezingen in 1918 was niet één van de confessionele partijen of de Partij van de Arbeid de grootste partij van Nederland. En daardoor kregen de liberalen voor de allereerste keer de kans om de premier te leveren, waarmee het Rutte-tijdperk begon. Samen met het CDA en onder gedoogsteun van de PVV vormden zij Kabinet Rutte I (Parlement.com, z.d.).

Hoewel het kabinet al vroeg viel, kon de VVD wel rekenen op een grote overwinning tijdens de verkiezingen in 2012. Het CDA daarentegen zag haar regeerperiode juist afgestraft worden en hoewel de ChristenUnie en de SGP stabiel bleven, leidde de doorzettende secularisering tot een historisch dieptepunt voor de confessionele partijen, die gezamenlijk nog nooit zo weinig zetels hadden. Links ging de zetelwinst van de PvdA ten koste van GroenLinks, die een behoorlijke stap terug moest doen. Als laatste behaalde nieuwkomer 50PLUS twee zetels. Ook 50PLUS wordt als one-issue partij gezien, omdat deze partij zich inzet op de ouderen in het land.

De VVD en de PvdA waren de grootste en hadden samen genoeg zetels om een coalitie te vormen. Binnen 47 dagen was de formatie al gevormd, één van de snelste kabinetsformaties sinds de Tweede Wereldoorlog (Parlement.com). Hoewel Kabinet-Rutte II de termijn volmaakte en het langst zittende kabinet na de oorlog was, gingen deze jaren niet zonder slag of stoot. De nasleep van de economische crisis, de vluchtelingen crisis en het daarbij gepaarde vluchtelingenbeleid van de EU zorgden voor veel tegenstellingen in de politiek en maatschappij. Terroristische aanslagen wakkerden deze onrust verder aan. Eurosceptici stelden daarom ook vragen over de wenselijkheid van de voortzetting van het EU-lidmaatschap van Nederland. Dit scepticisme kwam nadrukkelijk tot uiting tijdens het Oekraïne-referendum waarbij verdere toenadering van de EU tot Oekraïne werd afgewezen. Naast uitdagingen omtrent de Europese Unie speelden er in Nederland ook andere moeilijkheden. Onder andere de MH17-ramp, de Teevenddeal tijdens de ‘Bonnetjesaffaire’ en afsplitsingen in de Tweede Kamer zorgden voor onrust in de coalitie (Parlement.com, z.d.). Uit de afsplitsingen werden de partijen DENK en Artikel 1 opgericht, maar ontstonden ook andere partijen (DNPP, 2023). Zo liep een denktank over het Oekraïne-referendum uit tot de oprichting van Forum voor Democratie (FVD) onder leiding van Baudet en Otten (DNPP, 2023). Zo verschenen steeds meer nieuwe partijen op het politieke spectrum.

Maar ook buiten het parlement liepen partijen tegen problemen aan. In 2015 waren de ledentallen van de politieke partijen gezamenlijk gedaald tot 285.851 leden, wat slechts 2,2% van de Nederlandse stemgerechtigde bevolking vertegenwoordigt - een historisch dieptepunt (DNPP, 2023). Hoewel dit een somber beeld schetste over de politieke betrokkenheid van Nederlandse burgers, bleek er meer achter de negatieve cijfers te vinden. De grote afname in ledentallen was vooral te vinden bij de grootste ledenpartijen, namelijk het CDA, de PvdA, VVD en de SP. Zo had het CDA tussen 2012 en 2017 een gemiddelde afname van leden tussen de 2,5 en 7,0 procent ten opzichte van het jaar ervoor. De ChristenUnie en GroenLinks daalden in leden, maar konden in de loop van 2016 weer meer leden aantrekken. Ook D66, PvdD en de SGP groeiden in deze jaren. Nieuwkomers 50PLUS en DENK groeiden in ledentallen, hoewel 50PLUS in 2015 al veel leden verloor.

2017-nu: COVID-19 en versplintering

Uit de verkiezingen in 2017 kwam duidelijk naar voren dat de politiek gefragmenteerd was en dat er ruimte bestond voor partijen op de flanken van het politieke spectrum die zij ook pakten. Zo stelden nieuwe partijen zich kiesbaar en hoewel Artikel 1 niet genoeg stemmen behaalde om zitting te nemen, waren FVD en DENK succesvol als nieuwkomers. Opvallend waren de kleine partijen die profiteerden van bestraffing van het kabinet, waarbij vooral Partij voor de Dieren en 50PLUS relatief veel groeiden. Mede hierdoor moesten meer dan drie partijen samenwerken om de meerderheid in de Tweede Kamer te behalen. Uiteindelijk wisten de VVD, D66, CU en het CDA elkaar te vinden en vormden daarmee Rutte III.

Ook dit kabinet kreeg te maken met verschillende crises. De stikstofcrisis, de COVID-19 pandemie en de toeslagenaffaire leidden uiteindelijk tot de val van het kabinet. Aan de verkiezingen in 2021 deden nog meer partijen mee ten opzichte van 2017. Nieuwe partijen als BIJ1, voorheen Artikel 1, JA21, een afsplitsing van de FVD, en de BoerBurgerBeweging (BBB) deden mee. De BBB is een boerenpartij en was ontstaan na aanleiding van de boerenprotesten tegen het stikstofbeleid (DNPP, 2023). Zij kunnen, net als de PvdD, als een one-issue partij worden beschouwd door hun focus op boeren en het platteland. Ook deed er voor het eerst een Europese partij mee aan de verkiezingen, namelijk Volt Nederland.

De verkiezingen leverden geen grote winnaar op, waardoor de zetels bij veel verschillende partijen terechtkwamen en uiteindelijk 17 partijen zitting namen in de Tweede Kamer, het hoogste aantal ooit. Ook nu waren vooral de nieuwkomers succesvol, waardoor de grotere partijen zetels moesten inleveren. Dit leidde tot de langste kabinetsformatie ooit, die maar liefst 299 dagen duurde, en leidde tot een voortzetting van het vorige kabinet (Parlement.com, z.d.). Ook tijdens dit kabinet waren er veel crises, waardoor het uiteindelijk viel in de zomer van 2023 over het asielbeleid.

Deze 17 politieke partijen, en daarvan vooral de nieuwe partijen die na 2017 zijn opgericht, zorgden weer voor een groeiend aantal partijlidmaatschappen onder de burgers. De BBB, BIJ1, BVNL, FVD, JA21 en Volt groeiden allemaal en waren samen goed voor bijna 27% van het totaal aantal leden in 2023 (DNPP, 2023). FVD is met ruim 61.000 leden zelfs de grootste ledenpartij van Nederland geworden en is dit al sinds 2020. Maar ook andere partijen groeiden tussen 2017 en 2023. Zo werden GroenLinks en PvdD gestaag steeds groter en is GroenLinks inmiddels de derde ledenpartij qua aantal leden. Ook de ChristenUnie kende tot 2022 een gestage groei, maar in 2023 raakten ze een klein deel van hun leden kwijt. Voor het CDA en de PvdA zagen deze jaren er somberder uit. Zij verloren steeds meer leden, hoewel de achteruitgang voor het CDA harder ging dan voor de PvdA. De PvdA is nog steeds de tweede ledenpartij van Nederland, hoewel de nummer één niet langer het CDA is. Ook de SP en 50PLUS verloren leden in deze periode. Een schommelend beeld is echter te zien bij D66, DENK, SGP en de VVD. Zij wonnen leden, maar raakten ook weer een deel kwijt. Uiteindelijk hadden de SGP en VVD minder en D66 en DENK meer leden in 2023 ten opzichte van 2017. Door de groei van de nieuwe partijen ligt het gezamenlijke aantal lidmaatschappen op ruim 378.000 leden, een aantal dat sinds eind jaren '80 niet meer gehaald werd. Het lijkt alsof de nieuwe partijen het tij van de afnemende lidmaatschappen hebben doorbroken.

Deze opkomst van nieuwe partijen is het gevolg van verdere individualisering en de afbrokkeling van de grote volkspartijen (Voerman, et al., 2021). Burgers baseren hun stem steeds meer op persoonlijke identiteit en de voor hen relevante kwesties, dan op een overkoepelende ideologie. Ook worden in toenemende mate meer groepen vertegenwoordigd in de Tweede Kamer, waardoor steeds meer burgers hun belangen vertegenwoordigd zien in het parlement. De opkomst van partijen als de BBB, 50PLUS, PvdD, Volt en DENK zijn hier een voorbeeld van, die specifieke delen van de bevolking vertegenwoordigen. Zij profileren zich als belangenpartijen om op deze manier meer kiezers

aan te trekken. Terwijl deze partijen primair hun eigen belangen of 'issues' representeren, richten zij zich ook steeds meer op andere thema's, zij het de ene partij meer dan de andere.

In november 2023 zijn nieuwe verkiezingen gehouden waaraan nog meer nieuwe partijen meededen. Een afsplitsing van Omtzigt van het CDA leidde tot de oprichting van een nieuwe partij, namelijk het Nieuw Sociaal Contract (NSC). Daarnaast doen PvdA en GroenLinks met een gezamenlijke lijst mee aan de verkiezingen. In de toekomst zal uit moeten wijzen of dit ook tot een definitieve fusie zal leiden. Tijdens de verkiezingen behaalden onder andere NSC en GroenLinks/PvdA veel zetels, maar kregen BIJ1 en 50PLUS niet terug in de Tweede Kamer. Het aantal politieke partijen ligt met 15 partijen lager dan in 2021.

Naast de nieuwe partijen vond er ook een grote verschuiving van politieke leiders plaats. Zo stapten de partijleiders van de VVD, D66, CDA, SGP, BIJ1 en de PvdA uit de politiek. Ook bij DENK en de ChristenUnie vond eerder dit jaar een wisseling van partijleiders plaats.

3. Theoretisch kader

Na een overzicht van de algemene geschiedenis van Nederlandse politieke partijen, wordt duidelijk dat partijen aan verschillende veranderingen onderhevig zijn. Zo geeft digitalisering en de opkomst van sociale media politieke partijen nieuwe manieren om politiek geïnteresseerden te bereiken (Spierings & Jacobs, 2014). Vooral voor ledenverliezende partijen kan dit een uitkomst zijn om het ledenverlies (deels) tegen te gaan. Maar ook voor nieuwere partijen bieden deze communicatievormen manieren om burgers te bereiken (Lee & Shin, 2012). Partijen kunnen verschillende strategieën ontwikkelen om leden en sympathisanten te bereiken en aan zich te binden. Deze samenhang aan strategieën is multi-speed membership en het onderzoek van Scarrow (2015) wordt als voorbeeld genomen. Hieronder wordt allereerst toegelicht wat multi-speed membership inhoudt en uit welke verschillende vormen het bestaat. Een speciale focus ligt op het gebruik van sociale media door partijen en haar partijleiders. Tot slot worden enkele verwachtingen geschetst met betrekking tot de mogelijke verschillen in strategieën tussen het CDA, de VVD, ChristenUnie, FVD, PvdA en GroenLinks.

3.1 Multi-speed membership

Partijen kunnen verschillende strategieën gebruiken om zowel nieuwe leden aan te trekken als bestaande leden betrokken te houden (Scarrow, 2015). Enerzijds kunnen ze zich richten op de traditionele leden door de voordelen van het lidmaatschap te vergroten en de bijbehorende kosten te verlagen. Anderzijds kunnen partijen hun aandacht vestigen op vrijwilligers en sympathisanten die geen lid zijn, maar wel actief zijn voor de partij. Door hen te motiveren en te activeren, kan een partij een bredere achterban aanspreken. Het multi-speed membership bestaat uit het samenvoegen van beide strategieën (Scarrow, 2015). Het stelt partijen in staat om bestaande leden te behouden, het lidmaatschap aantrekkelijker te maken voor potentiële leden en niet-leden te betrekken bij de activiteiten van de partij.

De oorsprong van politieke partijen speelt hierbij een cruciale rol, wat merkbaar is in hun interne organisatie en de manier waarop ze met leden omgaan (Scarrow, 2015). Het onderscheid tussen massa-, kartel- of one-issue partijen heeft invloed op de mate waarin partijen waarde hechten aan hun leden. Van oudsher leggen massa-partijen veel nadruk op leden, terwijl kartelpartijen steeds minder leunen op hun leden (Mair, 2013). One-issue partijen proberen problemen aan te kaarten en belangen te behartigen voor een bepaalde doelgroep, waardoor de nadruk met name ligt op het vinden van steun voor hun strijd (Parlement.com, z.d.).

Afgezien van deze categorisatie kunnen partijen ook worden ingedeeld op basis van de rol die leden binnen de partij vervullen, zoals Tabel 3.1 laat zien (Scarrow, 2015). Sommige partijen zien hun leden vooral als fans, waarbij het lidmaatschap weinig regels met zich meebrengt. Dit soort partijen kan worden gecategoriseerd als een persoonlijke-, elite- of politieke ondernemerspartij (Diamond & Gunther, 2001). Zo is de PVV met Geert Wilders als enig lid een goed voorbeeld van een persoonlijke

partij. Aan de andere kant zijn er partijen die juist grote waarde hechten aan hun leden en daarom strenge regels hanteren voor wie lid mag worden. Deze partijen komen voornamelijk op voor een specifiek sociaal standpunt (cleavage representation parties) en ideologische partijen (Diamond & Gunther, 2001). Voorbeelden van deze ideologische partijen zijn communistische partijen vormgegeven naar het Leninistische kader. Daartussen bevinden zich partijen die hun leden beschouwen als belanghebbenden, zoals partijen die in dienst staan van hun leden (subscriber democracy parties) en partijen die het interne politieke proces willen waarborgen (political process parties) (Morris, 1990). Een voorbeeld van zo'n political process party is de Italiaanse Vijfsterrenbeweging die via sociale media kiezers en leden betrok. Later zullen de verschillende partijen worden ingedeeld in deze categorieën. Eerst worden beide strategieën van het multi-speed membership nader toegelicht.

Tabel 3.1: Partijleden en partijverhalen over legitimiteit. Uit: Scarrow (2015).

Partijtype	Bron van politieke legitimatie	Rol van partijleden	Aard van lidmaatschap
Persoonlijk	Legitimiteit komt van de politieke visie en populariteit van de leider.	Fans	Losse lidmaatschapsregels.
Ideologisch	Partijdoelen gedefinieerd door ideologie.	Aanhangers	Exclusief lidmaatschap, ideologische tests vereist, dissidenten worden verwijderd.
Elite	Partijleiderschap belichaamt een sociale orde.	Fans	Losse lidmaatschapsregels.
Specifiek sociaal standpunt (Cleavage Representation)	Partijen vertegenwoordigen belangen van een gedefinieerde groep.	Gemeenschapsleden	Lidmaatschap voornamelijk voor leden van de kloofgroep, screening voor toetreding.
Abonnee democratie (Subscriber Democracy)	Partijen zijn clubs die belangen van hun leden vertegenwoordigen.	Belanghebbenden	Goed gedefinieerde lidmaatschapsregels, gelijkheid onder volledige leden.
Politiek proces	Legitimiteit gegarandeerd door interne processen.	Belanghebbenden	Variabele lidmaatschapsregels, balans tussen participatie en partij-identiteit.
Politieke ondernemer	Partijen vertegenwoordigen politieke consumenten (d.w.z. kiezers); soms belanghebbenden.	Fans	Leden zijn 'fans' met losse lidmaatschapsregels ontworpen om deelname te verhogen.

3.1.1 Traditionele leden

OPBRENGSTEN LIDMAATSCHAP

Partijen hebben allerlei voordelen voor het verkrijgen van leden, maar wat hebben leden aan een partijlidmaatschap? Aan partijlidmaatschap zitten verschillende voordelen verbonden, die onderverdeeld kunnen worden in materiële, sociale en psychologische en politieke prikkels om lid te worden (Whiteley, et al., 2006). De inclusiviteit van deze prikkels varieert, waarbij sommige prikkels

gelden voor zowel leden als burgers buiten de partij, terwijl andere specifiek gericht zijn op een selecte groep leden (Whiteley & Seyd, 2002).

Materiële prikkels omvatten voordelen die voortkomen uit het nationale beleid van de partij, kortingen en andere voordelen die de partij buiten het lidmaatschap kan bieden, evenals de mogelijkheden voor netwerken die carrièrekansen voor leden vergroten. Onder sociale en psychologische prikkels vallen het vormen van een groepsidentiteit, het ontmoeten van gelijkgezinden en het verkrijgen van sociale status binnen de partij. Tot slot omvatten politieke prikkels het deel uitmaken van een politieke beweging, toegang krijgen tot politieke informatie en invloed binnen de partij, en de kans op het bekleden van openbare functies (Seyd & Whiteley, 1992).

Over het algemeen geven leden van politieke partijen de politieke voordelen van lidmaatschap op als reden om lid te worden (Scarrow, 2015). Hierbij worden met name sympathie voor de partij en onderdeel van een politieke beweging genoemd als hoofdredenen (Koole et al., 2000). Hierdoor wordt verwacht dat partijen zich hier ook actief voor inzetten om leden te werven en betrokken te houden.

KOSTEN LIDMAATSCHAP

Naast de opbrengsten zitten er ook kosten verbonden aan lidmaatschap. Deze bestaan niet alleen uit financiële kosten, maar ook uit proces- en reputatiekosten. De financiële kosten bedragen het ledengeld dat betaald moet worden om lid te worden en te blijven. De hoogte van het ledengeld verschilt tussen partijen. Daarbij maken sommige partijen onderscheid tussen leden en verlagen zij hun ledengeld, bijvoorbeeld om nieuwe leden te werven, jongeren aan te trekken of ouderen vast te houden. Naast financiële kosten zitten ook proceskosten verbonden aan het lidmaatschap. Hoe makkelijker en toegankelijker het is om lid te worden, hoe lager de proceskosten zijn en hoe meer mensen lid kunnen worden. Als laatste dragen leden ook reputatiekosten voor hun lidmaatschap. Hierbij kan hun lidmaatschap hun carrière bemoeilijken of ervaren zij een negatieve houding vanuit de maatschappij. Ook deze kosten spelen een belangrijke rol voor burgers.

Al deze kosten tezamen kunnen burgers weerhouden om lid te worden of zorgen voor meer uitschrijvingen van leden. Hoe lager deze financiële, proces en reputatiekosten zijn, hoe eerder burgers geneigd zijn om lid te worden of te blijven (Scarrow, 2015). De verwachting is daardoor dat de partijen met lagere kosten, meer leden hebben en werven.

3.2 Nieuwe vormen van partij-affiliatie

Naast het versterken van het bestaande lidmaatschap hebben politieke partijen nieuwe vormen van partij-affiliatie ontwikkeld. Met deze vormen willen partijen burgers aan zich binden, los van het traditionele lidmaatschap. Hieruit zijn diverse vormen van affiliatie ontstaan, die hieronder nader toegelicht en geïllustreerd worden in Figuur 3.1. Burgers kunnen op verschillende manieren vorm geven aan hun partij-affiliatie, waarbij de ene vorm de andere niet uitsluit. In tegenstelling tot het traditionele lidmaatschap zijn deze vormen van partij-affiliatie niet gericht op lange termijn

verbindingen, zijn de kosten voor burgers laag en kunnen ze op elk moment plaatsvinden. Burgers kunnen namelijk actief zijn voor een partij, maar hoeven hiervoor niet per se lid te zijn (Scarrow, 2015). Naast de voordelen voor burgers bieden deze nieuwe vormen van affiliatie ook voordelen voor politieke partijen. Ze genereren veel informatie over potentiële leden en ze kunnen helpen de terugloop van leden deels te compenseren. Bovendien kunnen partijen op alternatieve manieren dan het traditionele lidmaatschap hun achterban motiveren en activeren (Kruikemeier, et al., 2014).

De overgang van partijen naar deze nieuwe vormen van partij-affiliatie wordt vaak aangestuurd door veranderingen op het gebied van technologie en marketing, waardoor nieuwe mogelijkheden ontstaan. Hoewel de snelheid en aard van deze veranderingen per partij verschillen, delen ze doorgaans drie kenmerken, namelijk gecentraliseerd, digitaal en toegankelijk.

Centraal

Ten eerste zijn de veranderingen gecentraliseerd, waardoor burgers direct contact kunnen maken met de landelijke partij en er minder nadruk ligt op lokale afdelingen. Hoewel het contact met de lokale afdelingen vaak intensiever is dan met de landelijke partij, zijn de lijntjes tussen lid en de landelijke partij korter geworden.

Digitaal

Ten tweede zijn deze nieuwe vormen digitaal en maken ze gebruik van diverse sociale mediaplatformen, waardoor partijen een groot bereik hebben en contact kunnen leggen met burgers via blogs, digitale nieuwsbrieven, partij-inlogpagina's en sociale mediakanalen. Hoewel het beheer van deze platforms kosten met zich meebrengt, levert het ook veel op voor partijen. Naast het grote bereik onder geïnteresseerden, levert het informatie op over potentiële leden, waardoor ze steeds meer mensen kunnen bereiken en activeren.

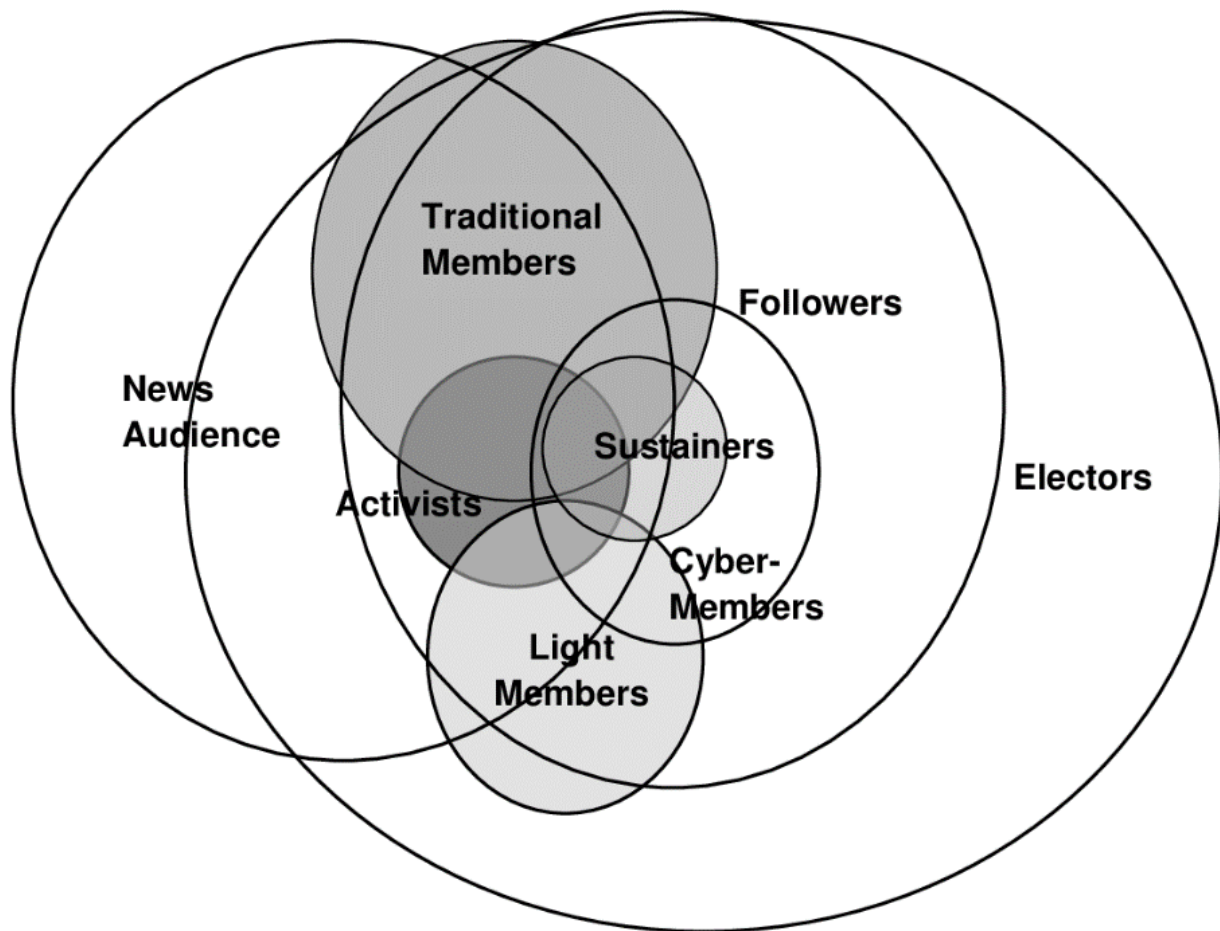
Toegankelijk

Als laatste kenmerk zijn de nieuwe vormen van affiliatie toegankelijk voor veel burgers. Doordat deze vormen vaak digitaal zijn, zijn de kosten laag of zelfs gratis wanneer burgers al in het bezit zijn van een media-account. Dit vergroot de toegankelijkheid en maakt het eenvoudiger voor burgers om in contact te komen met politieke partijen.

De combinatie van deze drie kenmerken resulteert in lagere kosten voor het betrokken zijn bij een partij, waardoor het voor zowel partijen als burgers makkelijker wordt om met elkaar in contact te komen.

In Figuur 3.1 zijn de verschillende vormen van partij-affiliatie van het multi-speed membership te zien die verschillen in de mate van centralisatie, digitalisatie en toegankelijkheid. Het Figuur geeft

duidelijk weer dat de verschillende vormen van partij-affiliatie elkaar niet uit hoeven te sluiten. Hieronder zullen de afzonderlijke vormen verder worden toegelicht.

Figuur 3.1: Verschillende vormen van partij-affiliatie volgens het multi-speed membership (Scarraw, 2015).

BEPERKT LIDMAATSCHAP (LIGHT MEMBERSHIP)

De eerste vorm van partij-affiliatie is beperkt lidmaatschap. Hierbij hebben geïnteresseerde burgers de mogelijkheid om zich aan te melden voor een lidmaatschap waarbij de rechten en plichten minder uitgebreid zijn dan die van het traditionele lidmaatschap. Partijen kunnen dit tevens inzetten als proeflidmaatschap, waarbij een lid aanvankelijk op proef meedraait binnen de partij, om vervolgens volledig lidmaatschap te verkrijgen. Het doel van partijen is om leden met het beperkte lidmaatschap aan de partij te binden, zodat beperkt lidmaatschap uitmondt in traditioneel lidmaatschap. Belangrijk is dat de burger zich formeel moet aanmelden voor dit beperkte lidmaatschap.

ONLINE LIDMAATSCHAP (CYBER MEMBERSHIP)

Een tweede vorm van partij-affiliatie is het online lidmaatschap. Partijen vormen deze online gemeenschappen en actiegroepen om politieke discussies te stimuleren en proberen tegelijkertijd de online-leden te motiveren om de idealen van de partij te verspreiden. Zowel traditionele leden als niet-

leden kunnen lid worden van deze online gemeenschappen of actiegroepen en deze gemeenschappen bieden de ruimte om te praten over specifieke politieke onderwerpen. De rechten en plichten van het online lidmaatschap kunnen variëren tussen verschillende partijen. Zo heeft een online-lid bij de ene partij stemrecht en is voor stemrecht bij de andere partij traditioneel lidmaatschap nodig. De kosten die verbonden zijn aan het online lidmaatschap verschilt daardoor ook per partij. Met de opkomst van sociale mediakanalen biedt online lidmaatschap nog meer mogelijkheden voor uitbreiding.

DONATEUR (FINANCIAL SUSTAINERS)

Financiële donaties geven is een derde vorm van partij-affiliatie. Bij veel partijen bestaat de mogelijkheid om, los van het lidmaatschap, geld aan de partij te schenken. Hoewel partijen al geruime tijd donaties ontvangen, is het door de opkomst van internetbankieren eenvoudiger geworden om financiële steun te verlenen. Hierdoor kunnen geïnteresseerden op een spontane en laagdrempelige wijze een partij ondersteunen. Partijen maken graag gebruik van deze mogelijkheid, niet alleen om inkomsten te genereren, maar ook vanwege de informatie die zij krijgen over hun politieke supporters.

VOLGERS EN VRIENDEN (FOLLOWERS AND FRIENDS)

Een alternatieve manier voor burgers om zich te verbinden met een politieke partij is door de partij of partijleider te volgen of toe te voegen op sociale mediaplatformen. Op Facebook, Instagram en X kunnen zowel leden als niet-leden dan volgers en vrienden worden van de partij. Lid worden van deze platformen en liken is gratis en ook de proceskosten om volger of vriend te worden zijn laag, waardoor dit een laagdrempelige manier is om in contact te komen. Hoewel dit contact vaak niet direct leidt tot lidmaatschap, kan het wel de interesse wekken van de betrokkenen. Bovendien kunnen geïnteresseerden de berichten van partijen liken en delen, waardoor ook hun netwerk wordt bereikt en de verspreiding van de boodschappen van de partij wordt vergroot.

NIEUWSCONSUMENTEN (NEWS AUDIENCE)

Een verdere stap voor burgers, naast het zijn van volger of vriend van een partij, is zich te ontwikkelen tot nieuwsconsument. Hierbij schrijven geïnteresseerden zich in voor nieuwsbrieven, magazines, nieuwspagina's of partijvideo's, ontvangen deze van de partij en krijgen op deze manier de ontwikkelingen rondom de partij mee. Partijen verspreiden nieuws vanuit hun partij-idealen naar deze nieuwsconsumenten om zo hun idealen te normaliseren. Er zijn verschillen tussen partijen in de manier waarop ze nieuws aanbieden en gebruikmaken van kanalen. Onder deze nieuwsconsumenten kunnen traditionele leden vallen, maar ook andere geïnteresseerden kunnen gemakkelijk nieuws ontvangen. Hoewel de functie van de partij als nieuwsproducent niet nieuw is - in de vorige eeuw werden fysieke nieuwsbrieven en tijdschriften verspreid onder leden - is deze functie geleidelijk overgenomen door de media die politieke partijen in het nieuws belichten. De herintroductie van deze functie komt voort uit nieuwe technologische mogelijkheden die partijen nu hebben. Een voordeel ten

opzichte van vroeger is dat het nieuws niet in fysieke kranten of magazines wordt bezorgd, waardoor nu ook niet-leden zich kunnen aanmelden voor het ontvangen van digitaal nieuws. Net als bij volgers en vrienden is het bereik van een partij een stuk groter geworden, waardoor partijberichten gemakkelijk kunnen worden gedeeld. Er zitten geen kosten verbonden aan het lezen van het nieuws en ook de proceskosten voor het verkrijgen van nieuws is laag, doordat zij zich alleen maar hoeven in te schrijven op de interesselijst.

In Tabel 3.2 zijn verschillende vormen van partij-affiliatie weergegeven. Hierbij zijn ze ingedeeld op de mate van binding met de partij en de totale kosten van de burger. De mate van binding met de partij is gelinkt aan de banden die de burger krijgt door de partij-affiliatie. Bij de totale kosten zijn naast de financiële kosten ook de proces- en reputatiekosten meegenomen. De Tabel geeft inzicht in de kosten en binding, maar in de werkelijkheid kunnen de verschillende partij-affiliaties ook door elkaar lopen. Een kiezer kan namelijk tegelijkertijd ook donaties doen of activist zijn, waardoor meerdere vormen van binding en kosten mogelijk zijn.

Tabel 3.2: Vormen van partij-affiliatie ingedeeld in de mate van binding en de hoogte van kosten.

	Weinig binding	Meer binding	Sterke binding
<i>Kosten hoog</i>	Donaties		Traditioneel lid
<i>Kosten midden</i>		Beperkt lidmaatschap	Activisten
<i>Kosten laag</i>	Volgers & vrienden Kiezers	Online lidmaatschap Nieuwsconsumenten	

SOCIAL PRESENCE THEORY

Dankzij de nieuwe sociale mediaplatformen is het voor burgers niet alleen eenvoudiger om in contact te komen met landelijke politieke partijen, maar ook met individuele politici (Spierings & Jacobs, 2014). Burgers kunnen partijen en politici vinden op uiteenlopende sociale mediakanalen zoals Facebook, X (Twitter), LinkedIn, Instagram, YouTube of TikTok. Hoewel zowel partijen als politici aanwezig zijn op deze platforms, verschuift de aandacht steeds vaker naar de individuele politicus, omdat deze persoonlijker overkomt dan de partij als geheel (Adam & Maier, 2010). Hierbij ligt de focus met name op de partijleider, omdat deze als het gezicht van de partij fungeert.

Voor burgers brengt het gebruik van sociale media door partijleiders verschillende voordelen met zich mee. Op deze platforms kunnen burgers niet alleen politieke, maar ook persoonlijke informatie ontvangen van de partijleider (Kruikemeier et al., 2014). Naast het ontvangen van de informatie is het ook mogelijk om te communiceren met partijleider, waardoor burgers zich meer betrokken voelen bij de politicus (Lee & Shin, 2012). Wanneer politici meer informatie delen over zichzelf, zowel informeel als politiek gezien, zullen de volgers het gevoel krijgen dat de politicus sociaal aanwezig is (Kruikemeier et al., 2015). Deze verbinding met kiezers kan onder andere leiden tot meer voorkeurstemmen voor de partijleider (Spierings & Jacobs, 2014). Het is dus van belang om het sociale mediagebruik van partijleiders nader te onderzoeken.

3.3 Het totale effect van partij-affiliatie

Al deze vormen en strategieën van partij-affiliatie kunnen bijdragen aan het vergroten van het multi-speed membership van de partij. Voor het onderzoek wordt gekeken naar de ledenverliezende partijen CDA, VVD en PvdA en de groeiende partijen ChristenUnie, FVD en GroenLinks. In het volgende hoofdstuk wordt de keuze voor de partijen verder toegelicht. Zoals hierboven werd benoemd, zullen er verschillen zijn tussen partijen in hoeverre zij deze strategieën hebben toegepast. Hierdoor kunnen verschillende verwachtingen worden geschept.

Uit eerder onderzoek van Scarrow (2015) blijkt dat groene en alternatieve partijen hoog scoren op het inzetten van verschillende strategieën van multi-speed membership. Zij willen namelijk vooral een jongere doelgroep aanspreken en zetten daarvoor verschillende en nieuwe vormen van ledenparticipatie in om hen te bereiken. Hierdoor wordt verwacht dat de partijen GroenLinks, als groene partij, en Forum voor Democratie, als alternatieve partij, vele soorten strategieën inzetten. Daarnaast blijkt uit het onderzoek van Scarrow (2015) dat er weinig verschillen zijn in de strategieën van multi-speed membership tussen groene en sociaal democratische partijen. Zij zullen beide relatief veel strategieën inzetten, waardoor verwacht wordt dat GroenLinks, als groene partij, en Partij van de Arbeid, als sociaal democratische partij, beiden hoog zullen scoren op de multi-speed index. Als laatste is uit het onderzoek naar voren gekomen dat conservatieve en christendemocratische partijen minder strategieën inzetten om multi-speed membership te bereiken. Zij zetten zich met name in op traditioneel lidmaatschap (Scarrow, 2015). Hierdoor wordt verwacht dat het CDA, de VVD en ChristenUnie een lage score op de multi-speed index zullen halen.

4. Methoden

Nadat het multi-speed membership en sociale mediagebruik van politieke partijen is toegelicht, wordt er allereerst gekeken naar de partijen zelf. Een toelichting voor de keuze voor het CDA, VVD, ChristenUnie, FVD, PvdA en GroenLinks wordt hieronder gegeven. Om uiteindelijk antwoord te kunnen geven op de onderzoeksvraag in hoeverre deze partijen gebruik maken van het multi-speed membership, is er een exploratief onderzoek gedaan. Dit onderzoek is tweeledig. Daarbij is als eerste gekeken naar de kenmerken van multi-speed membership en als tweede naar de sociale mediakanalen van de gekozen partijen en haar partijleiders.

4.1 Waarom CDA, VVD, ChristenUnie, FVD, PvdA en GroenLinks?

Nederland is vele verschillende politieke partijen rijk, waardoor de scope van het onderzoek kleiner wordt gemaakt om dieper op partijen in te kunnen gaan. Daarbij spelen twee afwegingen een belangrijke rol voor de keuze van deze partijen.

Als eerste is gekeken naar de verschillen in ledentallen en welke trends er achter elke partij zitten. Uit de historische context kwam naar voren dat de partijen die al enige tijd leden verliezen vooral hun wortels in de vorige eeuw hebben liggen. Dit zijn interessante partijen om te onderzoeken, door te kijken naar welk soort partij ze zijn en welke strategieën zij nu toepassen om dit ledenverlies tegen te gaan. Hieruit volgt de keuze voor de politieke partijen: het CDA, de PvdA en de VVD.

Daarnaast zijn er partijen die juist nog steeds doorgroeien. Hierdoor rijst de vraag waardoor zij wel leden weten te behalen. Zij zijn vaak later opgericht of gefuseerd dan de voorgenoemde partijen. Om een zo goed mogelijke vergelijking tussen partijen te kunnen maken, is gekozen voor partijen die het dichtst bij het CDA, de PvdA en de VVD staan. Hierdoor kunnen de verschillen in multi-speed membership tussen de gespiegelde partijen niet ten grondslag liggen aan de gedeelde ideologie of partijfamilie van de partijen, maar aan hun gekozen strategieën.

Doordat het CDA een christelijke grondslag heeft, wordt er gekeken naar de SGP en ChristenUnie die eveneens een christelijke grondslag bevatten. In tegenstelling tot het CDA blijft het ledental van deze partijen nagenoeg gelijk en groeit het zelfs. Doordat de SGP een relatief vaste achterban heeft en de ChristenUnie aan meer veranderingen onderhevig is, is gekozen om het CDA met de ChristenUnie te vergelijken.

Als tweede is gekeken naar een partij die met de PvdA te vergelijken is. Hiervoor komen de SP, PvdD en GroenLinks in aanmerking. De SP ervaart zelf, net als de PvdA, een verlies van leden waardoor deze partij afvalt voor de vergelijking. De PvdD en GroenLinks groeiden beiden door, maar doordat GroenLinks qua gedachtengoed dichterbij de PvdA staat, is gekozen voor GroenLinks.

Als laatste is een tegenhanger voor de VVD nodig. De PVV, Forum voor Democratie en JA21 kunnen op de rechterflank met de VVD worden vergeleken. De PVV heeft één lid, partijleider Geert

Wilders zelf, waardoor strategieën omtrent lidmaatschap moeilijk te vergelijken zijn en de PVV daardoor afvalt. Forum voor Democratie (FVD) en JA21 zijn beide nog relatief nieuwe partijen, maar trekken beide nieuwe leden aan. JA21 is nog een relatief kleine ledenpartij, terwijl FVD binnen drie jaar de grootste ledenpartij van Nederland geworden is. Doordat FVD zo groot is, is ervoor gekozen om Forum voor Democratie te onderzoeken. Uiteindelijk leidt deze tweede afweging tot de keuze voor de ChristenUnie, GroenLinks en Forum voor Democratie.

Bijzonder hierbij is de ontwikkeling van de PvdA en GroenLinks die samen meedoen aan de Tweede Kamerverkiezingen van 2023. Het fuseren met een andere partij is voor een leden verliezende partij als de PvdA een redmiddel en strategie om leden te winnen en te behouden. Vanuit het perspectief van GroenLinks is het op het eerste gezicht opvallend dat een groeiende partij wil fuseren. Maar doordat GroenLinks relatief weinig zetels heeft, hoopt het in samenwerking met de PvdA een groot links blok te kunnen vormen, om tegenwicht te kunnen bieden aan de partijen op rechts. Daardoor is het interessant om beide partijen te onderzoeken en zal hierdoor extra aandacht worden besteed aan de samenwerking van GroenLinks en PvdA.

4.2 Dataverzameling en onderzoeksverloop

4.2.1 Multi-speed membership

Om de verschillende aspecten van multi-speed membership te onderzoeken, zijn de websites van de partijen geanalyseerd. Partijwebsites zijn namelijk het gezicht van de partij, vanwege de belangrijke informatie die hier te vinden is over de partij. Doordat naast leden ook niet- en potentiële leden de website kunnen bezoeken, is dit een goede graadmeter hoe politieke partijen zich presenteren aan de burgers. In welke mate zij leden en supporters willen bereiken, verbinden en laten participeren komt hier vaak duidelijk naar voren. Hierdoor kunnen goede vergelijkingen tussen partijen worden gemaakt.

Tussen 25 november en 1 december 2023 zijn de websites van het CDA, de ChristenUnie, de VVD, FVD, PvdA, GroenLinks en de gezamenlijke site van GL/PvdA bezocht. In eerste instantie is er een verkennend bezoek gebracht aan de websites met een open blik, waarbij de benadering was als die van een geïnteresseerde burger en potentieel lid. Hierbij werd onder andere gekeken naar de procedure van lid worden, het geven van donaties, het vinden van partijvrijwilligerswerk en de toegankelijkheid voor het lezen van teksten. Hierdoor kon de algemene toegankelijkheid van de websites worden geëvalueerd.

Nadat er een algemene indruk van de partijwebsite was verkregen, zijn de sites systematisch geanalyseerd aan de hand van vooraf opgestelde criteria en indexen van Scarrow (2015). Eerst is er gekeken naar de verschillende soorten lidmaatschappen die partijen aanbieden. Hierbij zijn ook de kosten van het lidmaatschap onderzocht, evenals eventuele kortingen of welkomstcadeaus. Daarnaast zijn de voordelen van het lidmaatschap volgens de partij zelf meegenomen in de data. Hierbij is

gekeken naar welke prikkels die partijen hiermee willen geven aan de potentiële leden. De voordelen zijn ingedeeld onder materiële, sociaal en psychologische of politieke prikkels.

Naast de soorten lidmaatschap is er eveneens onderzoek gedaan naar de mogelijkheden voor donaties aan de desbetreffende partij. Er is gekeken naar de gebruiksvriendelijkheid van het donatieproces en de beschikbaarheid van verschillende donatiebedragen. Ook is hierbij gekeken of dit online kon worden gedaan, net als naar eventuele aanvullende vereisten voor het doneren.

Afgezien van de traditionele vormen van lidmaatschap en de financiële bijdragers, zijn de kenmerken van multi-speed membership onderzocht. Hiervoor is een index opgesteld, die gebaseerd is op de Multi-Speed Index van Scarrow (2015) en uitbreidingen bevat. De index omvat vijf verschillende onderdelen, namelijk *traditionele leden*, *beperkt lidmaatschap*, *donateurs*, *volgers* en *nieuwsconsumenten*. Elk onderdeel bestaat uit verschillende opties die partijen aan kunnen bieden. Voor het aanbieden van de opties kunnen punten worden gescoord: 0 voor geen van de opties, 1 voor één van de opties, en 2 punten voor twee of meer van de opties.

De opties voor *Traditionele leden* zijn het aanbieden van een ledenpagina, korting voor nieuwe leden en korting voor jonge leden. Voor *beperkt lidmaatschap* zijn de opties geregistreerde sympathisanten en proeflidmaatschap. Opties om te doneren, om online te doneren of te doneren via sms behoren tot *donateurs*. Voor *volgers* wordt gekeken of er opties zijn om de partij te volgen op verschillende sociale mediakanalen. En als laatste worden bij *nieuwsconsumenten* de opties voor inschrijven voor een nieuwsbrief, het aanbieden van een nieuwscollectie op site, een telefonische melding van nieuwe berichten en een partij podcast bekeken.

Uiteindelijk worden de scores van de vijf onderdelen opgeteld om de mate van multi-speed membership te kunnen bepalen met een maximale score van 10. De multi-speed index is in Bijlage 1 te vinden.

Een tweede index is samengesteld om de digitale toegankelijkheid van de partijen te beoordelen. Deze index is gebaseerd op de On-line Accessibility Index van Scarrow (2015). De index bevat drie onderdelen: *lidmaatschap*, *donaties* en *vrijwilligerswerk*. Elk onderdeel kan een score behalen tussen 0 en 3, waarbij de schaal oploopt van de mate van digitale toegankelijkheid. Hoe hoger de score, des te toegankelijker de partij digitaal is, met een maximale score van negen. De digitale toegankelijkheidsindex is opgenomen in Bijlage 2.

Na het samenstellen van beide indexen, zijn deze systematisch ingevuld. Voor elke partij zijn scores toegekend op elk specifiek onderdeel. De algemene scores per partij vormen een waardevolle indicator om partijen met elkaar te vergelijken.

Tot slot is onderzocht welke voordelen, en de daar bijkomende rechten en plichten, gepaard gaan met het lidmaatschap. De voordelen die genoemd worden voor lidmaatschap zijn de voordelen die de partijen zelf noemen voor het lid worden van de desbetreffende partij. De rechten en plichten van het lidmaatschap houden de rechten en plichten in die omschreven staan in de Statuten van de partij of het Huishoudelijk Reglement. Hierbij is bijvoorbeeld gekeken naar het moment waarop het

lidmaatschap ingaat en wat het lidmaatschap precies inhoudt. Deze informatie is terug te vinden in de Statuten of het Huishoudelijk Reglement van een partij. Aangezien deze gegevens niet altijd direct beschikbaar zijn op de partij website, is hiervoor Google geraadpleegd om de Statuten of het Huishoudelijk Reglement te achterhalen.

4.2.2 Sociale mediakanalen

Om het gebruik van sociale media door partijen en politici in kaart te brengen, is er allereerst een lijst samengesteld met de meest gebruikte sociale mediakanalen door zowel partijen als politici zelf. Hieruit kwamen de volgende kanalen naar voren: Instagram, X (voormalig Twitter), LinkedIn, Facebook, TikTok en YouTube. Voor elke partij is een lijst opgesteld met de gebruikersnamen op elk van deze platforms.

Naast de partij speelt de partijleider een belangrijke rol op sociale media, doordat de partijleider het gezicht van de partij vormt. Hierdoor is de lijsttrekker ook opgenomen in de dataverzameling. De vervroegde verkiezingen hebben onverwacht een grote rol gespeeld, aangezien veel partijleiders aankondigden hun functie na de verkiezingen neer te leggen. Vanwege de wisselingen in partijleiders en de daaruit voortvloeiende soms onbekende lijsttrekkers voor het publiek, zijn zowel de nieuwe als de oude partijleiders meegenomen. Ook van hen is een lijst met gebruikersnamen opgesteld voor elk sociaal mediaplatform. In Bijlage 3 is de lijst met gebruikersnamen van zowel de partijen als de politici te vinden. Belangrijk is hierbij te vermelden dat niet elke partij en politicus een account heeft op elk sociaal mediaplatform. Hierdoor ontbreken sommige gebruikersnamen, waardoor niet voor alle partijen en politici alle gegevens beschikbaar zijn.

Na het opstellen van lijsten met gebruikersnamen van zowel de partijen als politici, zijn de gegevens per medium verzameld. Dit is uitgevoerd net voor de verkiezingen op 10 oktober en op 10 december 2023, net na de verkiezingen. Elk platform heeft zijn eigen doeleinden, waardoor de set met gegevens varieert tussen de platformen. Vergelijkbaar zijn Instagram, X (Twitter) en TikTok, waarbij gegevens zijn verzameld over *het aantal volgers*, *het aantal accounts dat ze volgen* en respectievelijk *het aantal geplaatste berichten (posts)*, *tweets of likes die ze krijgen*. Voor LinkedIn zijn de gegevens verzameld over *het aantal volgers*. Voor Facebook is gekeken naar *het aantal volgers* en *het aantal accounts dat ze volgen*. Als laatste zijn de gegevens verzameld van YouTube over *het aantal abonnees (subscribers)* en *het aantal geplaatste video's*. Al met al is hierbij geprobeerd zo goed mogelijk in kaart te brengen hoe actief partijen en politici zijn op sociale media.

4.3 Data-analyse

4.3.1 Partijprofiel

Nadat alle data verzameld zijn, zal er eerst per partij een profiel worden geschetst. Het profiel bestaat allereerst uit de ledentallen van de partij en de ontwikkelingen van de partij sinds de oprichting, zodat er een goed beeld geschetst wordt over de huidige situatie qua leden. Verder worden in dit profiel de kosten en voordelen, inclusief rechten en plichten, van lidmaatschap gezet, evenals eventuele kortingen en welkomstcadeaus. Daarna zal er naar de donatiemogelijkheden worden gekeken en de toegankelijkheid van donaties. Het profiel zal verder worden aangevuld met de uitkomsten uit de multi-speed index en de digitale toegankelijkheidsindex. Hier zal verdere uitleg en toelichting bij worden gegeven. Als laatste zullen de gegevens van de sociale mediakanalen van de partij en hun partijleiders en fractieleiders worden gegeven. Hierbij zullen beide metingen worden meegenomen.

4.3.2 Partij vergelijkingen

Nadat de afzonderlijke profielen van de verschillende partijen zijn geschetst, zullen er vergelijkingen tussen deze partijen worden gemaakt. De focus ligt op het identificeren van partijen die hoog of juist laag scoren op zowel de multi-speed index als de digitale toegankelijkheidsindex, en het onderzoeken van de oorzaken van deze verschillen. Hierbij wordt geëvalueerd in hoeverre deze verschillen overeenkomen met de eerder geschetste verwachtingen.

Naast vergelijkingen met betrekking tot multi-speed membership, wordt er ook gekeken naar de verschillen op sociale mediakanalen. Dit omvat het analyseren van welke partij meer aanwezig (*presence*) is op sociale media dan andere partijen. Bovendien worden politici onderling vergeleken op hun sociale media aanwezigheid door te kijken naar het aantal geplaatste berichten op Instagram en tweets op X. Ook zullen de partijen vergeleken worden met hun eigen politici om te onderzoeken of partijen dan wel de individuele politici effectiever zijn in het aantrekken van burgers. Deze vergelijkingen zullen met name worden geanalyseerd voor en na de verkiezingen, waarbij de gevolgen van de verkiezingen in kaart worden gebracht. Als laatste worden de huidige partijleiders met elkaar vergeleken op basis van hun volgers op Instagram en X en de voorkeurstemmen die ze hebben gekregen tijdens de verkiezingen.

4.4 Validiteit en Betrouwbaarheid

Door gebruik te maken van de bestaande Multi-Speed Index en de On-line Accessibility Index van Scarrow (2015), is geprobeerd de validiteit van het onderzoek te waarborgen. Uit het onderzoek kwam naar voren dat de indexen de verschillende facetten voor het onderzoeken van multi-speed membership waarborgen, waardoor ook hier verwacht wordt aan deze normen te voldoen. Gezien de specifieke keuze voor deze zes politieke partijen en de constante veranderingen waaraan partijen

onderhevig zijn, zoals verkiezingen, nieuwe technologische ontwikkelingen of marketingstrategieën, is de generaliseerbaarheid van het onderzoek beperkt. De resultaten van het onderzoek kunnen dus niet gegeneraliseerd worden naar alle politieke partijen.

Deze veranderingen hebben ook invloed op de betrouwbaarheid van het onderzoek, waardoor het onwaarschijnlijk is dat bij herhaling van het onderzoek dezelfde resultaten zullen worden verkregen. Wel zijn de desbetreffende politieke partijen benaderd om de gevonden data te bevestigen, zodat volgens de partijen zelf de informatie ook klopt. Hierop hebben FVD, ChristenUnie, het CDA en de PvdA gereageerd, waarbij ze goedkeuring gaven en enkele aanvullingen hadden op de gevonden data. De aanvullingen die hieruit voortkwamen zijn verwerkt in de gegevens en zijn toegelicht in de bijlagen. Vanuit de VVD en GroenLinks is geen reactie gekomen, waardoor ervanuit gegaan wordt dat de gegevens kloppen.

Met betrekking tot de sociale mediakanalen is er specifiek gestreefd naar het meten van deze gegevens op twee verschillende momenten, voor en na de verkiezingen, om de betrouwbaarheid te verhogen. Hierdoor zijn de veranderingen in verkiezingstijd goed waar te nemen.

5. Resultaten

5.1 Partijprofielen

Voor elk van de zes uitgekozen partijen wordt eerst een partijprofiel geschetst aan de hand van de multi-speed index, de digitale toegankelijkheidsindex en de sociale media-gegevens van de partij en hun oude en huidige partijleider. De volledig ingevulde multi-speed indexen en digitale toegankelijkheidsindexen van de partijen zijn te vinden in de Bijlagen. Hier zijn ook alle uitgebreide sociale media-gegevens per partij te vinden.

Voor het partijprofiel is het CDA als eerste aan de beurt. Daarna volgen respectievelijk ChristenUnie, VVD, FVD, PvdA en GroenLinks. Als laatste wordt PvdA en GroenLinks samen nog besproken.

5.1.1 CDA

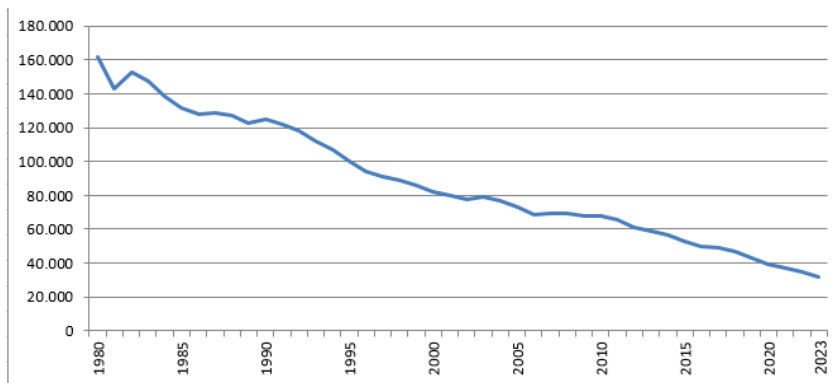
In 1980 fuseerden de Anti-Revolutionaire Partij (ARP), de Christelijk Historische Unie (CHU) en de Katholieke Volkspartij (KVP) zich in een nieuwe partij, het Christelijk Democratisch Appèl (CDA). Hoewel alle drie de partijen een christelijke achtergrond hebben, moest deze nieuwe partij zich richten op een groter deel van de bevolking, waardoor de ontwikkeling tot een brede volkspartij werd ingezet (Deschouwer & Hooghe, 2020). Bijna 50 jaar later noemen zij zichzelf nog steeds een volkspartij en staan naast het rentmeesterschap en solidariteit ook gespreide verantwoordelijkheid en publieke gerechtigheid centraal (CDA, z.d.). Tegenwoordig ligt er minder nadruk op het christelijk deel en wordt vooral benadrukt dat ook niet- of andersgelovigen welkom zijn bij de partij.

Hoewel het CDA zichzelf voorstelt als een volkspartij, is het van oudsher een partij met een ideologisch standpunt. De drie oorspronkelijke partijen representeerden een specifieke bevolkings- en vooral geloofsgroep in Nederland en kwamen hiervoor op. Ook na de fusie representeerden zij confessionelen, waardoor het CDA als *cleavage representation party* wordt beschouwd (Scarrow, 2015). Leden zijn belangrijk voor de partij en worden betrokken bij interne beslissingen (Katz & Mair, 1995).

LEDEN

Ledentallen & ontwikkelingen

Op de dag van de oprichting van de partij op 11 oktober 1980 begon het CDA op het hoogtepunt van 162.179 leden (DNPP, 2023). In Figuur 5.1 is de ontwikkeling van het aantal leden te zien vanaf deze dag. Hoewel er enkele kleine toenames zichtbaar zijn, is de algemene trend naar beneden duidelijk waar te nemen. Op 1 januari 2023 betrof het aantal leden nog 31.916, minder dan 20% van het aantal leden in 1980.

Figuur 5.1: Aantal leden CDA tussen 1980-2023 (DNPP, 2023).

Lidmaatschap

Op de site staat op de hoofdpagina de mogelijkheid om lid te worden van de partij. Om lid te kunnen zijn van de partij dient contributiegeld betaald te worden. De huidige leden van het CDA betalen een contributie van €6,70 per maand en daarmee €80,40 per jaar. Nieuwe leden krijgen korting door voor €19,95 lid te worden voor het eerste jaar. Hierbij kunnen ze kiezen voor een welkomstcadeau, namelijk een uitnodiging voor twee personen voor Henri's verjaardagsborrel.

Naast het reguliere lidmaatschap biedt het CDA ook het combilidmaatschap en het meerpersoonslidmaatschap aan. Het combilidmaatschap bestaat uit het lidmaatschap van de jongerenorganisatie van het CDA, het CDJA, en het CDA zelf. Nieuwe leden tot en met 30 jaar betalen €5,- contributie en kunnen kiezen voor hetzelfde welkomstcadeau als eerder genoemd. Na het eerste jaar verschilt de contributie per leeftijd. De bedragen staan in Tabel 5.1 vermeld. Het meerpersoonslidmaatschap geldt voor meerdere mensen die samenwonen op één adres. Naast een regulier lidmaatschap kunnen de andere bewoners voor €29,- per jaar lid worden. Ook hier kunnen zij bij een nieuw lidmaatschap kiezen voor het welkomstcadeau.

Tabel 5.1: Soorten lidmaatschap en bijbehorende kosten van het CDA.

Soorten lidmaatschap	Kosten
Lidmaatschap eerste jaar	€19,95 per jaar
Lidmaatschap normaal	€6,70 per maand (€80,40 per jaar)
Combi lidmaatschap (jongeren t/m 30 jaar) (CDA & CDJA) eerste jaar	€5,-
Combi lidmaatschap (CDA en CDJA) t/m 27 jaar	€22,20 per jaar
Combi lidmaatschap (CDA en CDJA) 28 jaar	€41,- per jaar
Combi lidmaatschap (CDA en CDJA) vanaf 29 jaar	€82,- per jaar
Meerpersoonslidmaatschap (meerdere mensen op 1 adres lid) (kosten elk extra lid)	€29,- per jaar

Voordelen lidmaatschap

Naast kosten zijn ook voordelen aan het lidmaatschap verbonden. Op de site van het CDA worden verschillende voordelen benoemd. Hierbij kan worden ingespeeld op materiële, sociale en psychologische of politieke prikkels. Het CDA geeft als materiële prikkels dat leden hun netwerk kunnen vergroten, gratis deel kunnen nemen aan events en uitstekende opleidingen kunnen volgen. Het maken van nieuwe vrienden wordt als sociale en psychologische prikkel gegeven. En als laatste zijn het verkrijgen van stemrecht, het ontvangen van informatie en het ledentijdschrift politieke prikkels. Acht weken na de inschrijving gaat het lidmaatschap officieel in en verkrijgt het lid alle rechten die aan het lidmaatschap verbonden zijn, waaronder stemrecht. Voor dit laatste moet de contributie betaald zijn (CDA, z.d.). Daarnaast kan men pas na een jaar na inschrijving voor vertegenwoordigende functies worden gekandideerd.

SUPPORTER

Naast het lidmaatschap van het CDA is het ook mogelijk om CDA-supporter te worden. Geïnteresseerden kunnen zich inschrijven door hun naam en email in te vullen en ontvangen hiervoor elke week een nieuwsbrief en andere (nieuws)berichten die alleen leden en supporters ontvangen. Hieraan zitten geen kosten verbonden.

DONATIE

Het is mogelijk om direct via de site een online donatie te doen. Naast een algemene donatie kunnen donateurs kiezen om ook specifieke kandidaten, clubs, een bijzondere organisatie of netwerk te steunen of om nalatenschap achter te laten. Deze vormen van donaties verschillen in de manier waarop gedoneerd kan worden en vereisen meer stappen dan de algemene online donatie.

MULTI-SPEED INDEX

Het CDA behaalt een score van 9 uit de maximale 10 punten die partijen kunnen scoren op de multi-speed index. Het CDA scoort 2 punten voor *traditionele leden*, door, naast het aanbieden van een ledenpagina, ook korting te geven voor nieuwe en jonge leden. Daarnaast biedt het CDA aan om *sympathisanten* te registreren door kosteloos CDA-supporter te worden waarvoor het 1 punt krijgt. Ook voor *donateurs* en *nieuwsconsumenten* scoort het CDA 2 punten op elk onderdeel. Zij bieden een nieuwsbrief aan, waarvoor ook niet-leden zich in kunnen schrijven. Ze hebben een nieuwscollectie op de site en bieden een partij podcast aan. Ook stelt het CDA je in staat om de nieuwsberichten gemakkelijk te delen met anderen via X (Twitter), LinkedIn, Facebook of via de mail. Als laatste vermeldt het CDA linkjes naar de sociale mediapagina's van de partij, waardoor het op *volgers* ook 2 punten scoort.

DIGITALE TOEGANKELIJKHEIDSINDEX

Het CDA biedt een online formulier aan om lid te worden, net als een aanmeldingsformulier om vrijwilliger te worden. Bij de vrijwilligerstaken worden meerdere opties gegeven om te kunnen helpen. Hierdoor scoort het CDA op beide onderdelen elk 3 punten. Daarnaast kan doneren, zoals eerder genoemd, gemakkelijk via de site. Doordat het niet mogelijk is om te doneren via SMS, behalen zij hier 2 uit de 3 mogelijke punten. Uiteindelijk scoort het CDA op de digitale toegankelijkheidsindex 8 uit 9 punten.

Naast deze vormen van toegankelijkheid biedt CDA ook nog aan om de teksten op de site te vertalen, voor te lezen of een woordenboek te gebruiken. Hierdoor wordt de toegankelijkheid van de site vergroot en kunnen meer mensen de informatie tot zich nemen.

SOCIALE MEDIA

Ook op sociale media is het CDA actief door gebruik te maken van verschillende kanalen. Zo heeft het CDA accounts op Instagram, X (Twitter), LinkedIn, Facebook en Youtube. Het CDA is vooral erg actief op X, waarbij het rond de 62.000 volgers heeft en een kleine 40.000 tweets heeft verzonden. Tussen 10 oktober en 10 december alleen al heeft het CDA 469 tweets verstuurd, bijna 8 tweets per dag. Hoewel de platformen niet hetzelfde functioneren, is het wel opvallend dat het CDA op X meer berichten plaatst dan op Instagram, waarbij nog geen 2 berichten per dag werden geplaatst. Daarnaast is het opvallend dat het aantal volgers op elk medium is toegenomen in de verkiezingstijd, behalve bij LinkedIn, waar ze 50 volgers zijn verloren. Voor Facebook is dit lastig te zeggen, doordat het aantal volgers op honderdtallen wordt afgerond. Wel lijkt het aantal volgers op Facebook nagenoeg gelijk te zijn gebleven.

Naast de partij zelf zijn ook de oud-partijleider Wopke Hoekstra en de huidige partijleider Henri Bontenbal onderzocht. Beide partijleiders zijn actief op Instagram, X, LinkedIn en Facebook. Opvallend is dat Wopke Hoekstra op alle platformen veel volgers heeft in vergelijking met de partij, maar ook ten opzichte van Henri Bontenbal. Op LinkedIn heeft hij zelfs meer dan 100.000 volgers, meer dan drie keer zoveel dan de partij. Echter, is Wopke Hoekstra op zowel Instagram als op LinkedIn volgers verloren. Henri Bontenbal daarentegen is hard gestegen in zijn volgers. Zo is het aantal volgers op Instagram bijna verdubbeld en heeft hij op zowel X als LinkedIn bijna 3000 volgers erbij gekregen.

Tabel 5.2: Gegevens sociale media accounts van CDA, Wopke Hoekstra en Henri Bontenbal.

		CDA		Wopke Hoekstra		Henri Bontenbal	
		<i>10 oktober</i>	<i>10 december</i>	<i>10 oktober</i>	<i>10 december</i>	<i>10 oktober</i>	<i>10 december</i>
<i>Instagram</i>	<i>Volgers</i>	13.456	14.503	23.636	23.249	2.220	4.291
	<i>Volgend</i>	3.105	3.094	716	719	83	89
	<i>Berichten</i>	1.566	1.680	576	590	26	65
<i>X (Twitter)</i>	<i>Volgers</i>	61.889	62.341	93.504	94.327	27.615	30.199
	<i>Volgend</i>	4.307	4.274	258	270	2.347	2.337
	<i>Tweets</i>	38.941	39.410	3.163	3.269	33.614	33.792
<i>LinkedIn</i>	<i>Volgers</i>	27.387	27.337	107.467	106.742	9.762	12.546
<i>Facebook</i>	<i>Volgers</i>	52.000	52.000	6.600	6.600	629	1.100
	<i>Volgend</i>	10	10	0	0	678	-
<i>TikTok</i>	<i>Volgers</i>	x	x	x	x	x	x
	<i>Volgend</i>	x	x	x	x	x	x
	<i>Likes</i>	x	x	x	x	x	x
<i>YouTube</i>	<i>Abonnees</i>	2.100	2.300	x	x	x	x
	<i>Video's</i>	621	667	x	x	x	x

5.1.2 ChristenUnie

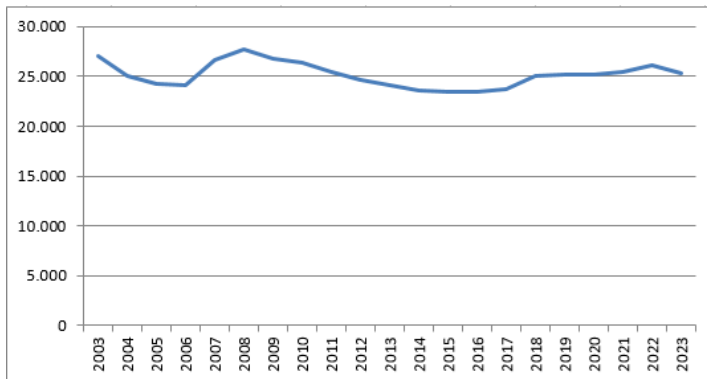
De ChristenUnie is een fusiepartij ontstaan uit het Gereformeerd Politiek Verbond (GPV) en de Reformatorische Politieke Federatie (RPF) in 2000. Beide partijen hadden een christelijke grondslag en ook in de ChristenUnie wordt deze grondslag nog altijd breed gedragen. Op de site van de ChristenUnie is de grondslag van de partij te vinden. De grondslag is als volgt: ‘Gedreven door Gods liefde en Christus’ koningschap wil de ChristenUnie zich inzetten voor de samenleving en het bestuur van ons land. Zij erkent dat de overheid door God is gegeven en in Zijn dienst staat om recht te doen en vrijheid en vrede te beschermen, wereldwijd. De ChristenUnie baseert haar politieke principes op de Bijbel, Gods geïnspireerde en gezaghebbende Woord. Haar leden verenigen zich vanuit het christelijk geloof, zoals kernachtig verwoord in de Geloofsbelijdenis van Nicea.’. Op basis van deze grondslag is een beginselverklaring opgesteld en voor alle leden van de ChristenUnie wordt verwacht dat zij deze beginselverklaring uitdragen en verdedigen (ChristenUnie, z.d.). Zij willen een brede partij zijn waar christenen zich thuis voelen om hen te vertegenwoordigen op elk politiek niveau (ChristenUnie, z.d.).

Net als het CDA kan de ChristenUnie als *cleavage representation party* worden beschouwd (Scarrow, 2015). Zij representeren zich als vertegenwoordigers van het christendom in het politieke domein. Zoals eerder werd genoemd verwachten zij van leden dat de grondslag en de beginselverklaring uitgedragen wordt. Ook willen ze via kerken, maatschappelijke organisaties en netwerken in contact komen met burgers en mensen mobiliseren om na te denken over de (christelijke) toekomst van Nederland (ChristenUnie, z.d.). Zo staan de leden van de ChristenUnie centraal in de partij.

LEDEN

Ledentallen & ontwikkelingen

De ledentallen van de ChristenUnie bestonden eerst uit de samenvoeging van de leden van de aparte partijen GPV en RPF. Pas vanaf 2003 zijn de officiële ledentallen van de ChristenUnie gegeven, toen de aparte fusiepartijen werden opgeheven, zoals in Figuur 5.2 is te zien (DNPP, 2023). De partij kent niet een eenduidig beeld qua ledentallen, maar kent periodes van groei en krimp. Na het dieptepunt in 2016 van 23.398 leden, groeide de partij tot 2023 zachtjes door. Afgelopen jaar daalde het aantal naar 25.281 leden.

Figuur 5.2: Aantal leden ChristenUnie 2003-2023 (DNPP, 2023).

Lidmaatschap

Op de site van de ChristenUnie staat op de hoofdpagina de mogelijkheid om lid te kunnen worden. Bij het lidmaatschap van de ChristenUnie komt contributie kijken. Als lid is er keuze uit drie tarieven, namelijk: het laag tarief voor €60,- per jaar, het middentarief voor €90,- per jaar of het hoog tarief voor €120,- per jaar. Bij nieuw lidmaatschap kan het lid kiezen uit de verschillende welkomstcadeaus. Een herbruikbaar boterhamzakje van Boc'n'Roll, ChristenUnie-sokken van het merk Goodsocks of geen welkomstcadeau.

Naast het gewone lidmaatschap biedt de ChristenUnie ook combilidmaatschap, gezinslidmaatschap en een reductielidmaatschap aan. Ook hier kan een nieuw lid kiezen voor een welkomstcadeau. Voor jongeren onder de 30 jaar is het combilidmaatschap met Perspectief, de jongerenorganisatie van de ChristenUnie, mogelijk voor €42,50 per jaar. Dit bestaat uit het gewone lidmaatschap van de ChristenUnie, gecombineerd met het lidmaatschap van Perspectief. Daarnaast bestaat het gezinslidmaatschap, waarbij elk ander gezinslid voor €30,- per jaar lid kan worden. Dit is boven op het hoofd lidmaatschap van een ander gezinslid. Als laatste is een reductietarief mogelijk voor leden met een beperkt inkomen en de kosten hiervan bedragen €30,-.

Tabel 5.3: Soorten lidmaatschap en bijbehorende kosten van de ChristenUnie.

Soorten lidmaatschap	Kosten
Hoofdlidmaatschap (laag tarief)	€60,- per jaar
Keuze middentarief	€90,- per jaar
Keuze hoog tarief	€120,- per jaar
Jongeren onder 30 (combilidmaatschap met Perspectief)	€42,50 per jaar
Gezinslidmaatschap (boven het hoofdlidmaatschap)	€30,- per jaar
Reductielidmaatschap (bij uitkering)	€30,- per jaar

Voordelen lidmaatschap

Aan het lidmaatschap van de ChristenUnie zitten ook voordelen verbonden. Deze voordelen om lid te worden, kunnen worden onderverdeeld in materiële, sociale en psychologische of politieke prikkels. Zo heeft een lid recht op stem- en spreekrecht tijdens partijcongressen, inspraak op beleid, ontvangt een lid twee keer per jaar het ChristenUnie-magazine en maandelijks een update van Mirjam Bikker, waardoor een potentieel lid politiek geprikkeld wordt. Daarnaast geeft de ChristenUnie ook materiële prikkels om lid te worden, namelijk toegang tot cursussen, een uitnodiging voor een great & eat in Den Haag en als laatste kan een lid actief worden in diverse netwerken en in de plaatselijke ChristenUnie-afdeling. Want naast het lidmaatschap voor de landelijke organisatie, moet een lid ook verplicht lid worden van de lokale en provinciale afdeling van waar zij wonen. Hier zijn geen extra kosten aan verbonden. De ChristenUnie geeft geen sociale en psychologische prikkels om lid te worden. Over de ingang van het algemene lidmaatschap en de daaruit voortvloeiende rechten en plichten is niets bekend.

VRIENDEN

Naast lid of vrijwilliger worden van de ChristenUnie kunnen burgers ook Vriend worden. Dit kan als toevoeging op het algemene lidmaatschap, maar kan ook als steun aan de partij. Een Vriend geeft een maandelijks financiële gift naar keuze aan de ChristenUnie. Ook ontvangt de vriend de maandelijks nieuwsbrief van Mirjam Bikker. Vriend worden kan via een online formulier en is daardoor erg toegankelijk voor sympathisanten.

DONATIES

Naast het geven van maandelijks financiële steun als Vriend, kan ook een eenmalige donatie worden gedaan. De hoogte van het bedrag kan zelf worden gekozen en kan online betaald worden, door zelf geld over te maken naar de rekening, of door een machtigingsformulier te tekenen. Daarnaast is er de mogelijkheid om geld na te laten door nalatenschap aan te gaan. Hiervoor moeten geïnteresseerden zelf contact opnemen.

MULTI-SPEED INDEX

De ChristenUnie scoort 9 uit 10 op de Multi-speed index. Ze bieden traditionele leden een ledenpagina en geven korting aan jonge leden, waardoor ze op *traditionele leden* 2 punten scoren. Daarnaast stelt de ChristenUnie Vriend worden beschikbaar, waardoor *geïnteresseerden* op een laagdrempelige manier de partij kunnen steunen en dit 1 punt oplevert. Door het aanbieden van opties om (online) te doneren ontvangt de ChristenUnie 2 punten voor *donateurs* en ook voor *volgers* scoort de partij 2 punten. De sociale mediakanalen van de partij op Instagram, Facebook, X, YouTube en LinkedIn worden actief gepromoot. Als laatste probeert de partij in contact te komen met leden door nieuwsbrieven te versturen, een nieuwscollectie op de site te verzorgen en een partij podcast te maken.

Naast nieuwsberichten te lezen, stellen ze je ook in staat om het artikel te delen. Dit kan via Facebook, X (Twitter), LinkedIn of door een mail te sturen. Hierdoor wordt ook op *nieuwsconsumenten 2* gescoord.

DIGITALE TOEGANKELIJKHEIDSINDEX

Op de digitale toegankelijkheidsindex scoort de ChristenUnie 8 uit 9. Lid worden en vrijwilligerswerk doen kan via een aanmeldingsformulier op de site. Hierdoor is de toegankelijkheid om actief te worden voor de partij groot en levert dit op beide onderdelen 3 punten op. Ook kan donatie online op verschillende manieren, maar niet via SMS, waardoor hier 2 punten worden gescoord.

Naast deze vormen van toegankelijkheid biedt ChristenUnie ook nog aan om de teksten op de site te vertalen, voor te lezen of een woordenboek te gebruiken. Tevens bieden ze hun verkiezingsprogramma aan in gewone taal, braille en gebarentaal. En kun je het verkiezingsprogramma lezen in het Nederlands, Fries en Engels. Hierdoor wordt het gedachtegoed voor een grote groep mensen beschikbaar gemaakt.

SOCIALE MEDIA

De ChristenUnie is actief met accounts op Instagram, X, LinkedIn, Facebook en YouTube. Opvallend hierbij zijn vooral de relatief grote aantallen volgers op X en Facebook, waar de ChristenUnie veel geïnteresseerden kan bereiken, buiten de 25.000 leden om. De partij is niet heel actief met het plaatsen van berichten op de platformen. Zo plaatsten ze in 2 maanden tijd gemiddeld minder dan 3 tweets per dag, ongeveer 1 bericht per dag op Instagram en 1 YouTube video per week. Ook zijn de aantallen volgers, ondanks de verkiezingen, nauwelijks gegroeid. Alleen op Instagram nam het aantal volgers met bijna 1000 volgers toe.

Gert-Jan Segers was jarenlang het gezicht van de ChristenUnie en droeg in januari 2023 het stokje over aan Mirjam Bikker. Daardoor zijn naast de partij ook oud-partijleider Gert-Jan Segers en huidig partijleider Mirjam Bikker meegenomen in de analyse. Beide politici zijn actief op Instagram, X, LinkedIn en Facebook. Opvallend is dat Gert-Jan Segers op alle platformen meer volgers heeft dan de ChristenUnie zelf. Vooral op X is hij populair, zo steeg zijn aantal volgers in december naar meer dan 82.000 volgers. Mirjam Bikker is vergeleken met Gert-Jan Segers een stuk minder populair. Wel is haar aantal volgers gegroeid ten opzichte van voor de verkiezingen. Ze plaatste in deze periode dan ook meer berichten en tweets dan Gert-Jan Segers.

Tabel 5.4: Gegevens sociale media accounts van ChristenUnie, Gert-Jan Segers en Mirjam Bikker.

		ChristenUnie		Gert-Jan Segers		Mirjam Bikker	
		<i>10 oktober</i>	<i>10 december</i>	<i>10 oktober</i>	<i>10 december</i>	<i>10 oktober</i>	<i>10 december</i>
<i>Instagram</i>	<i>Volgers</i>	12.038	13.029	18.575	18.537	4.368	5.348
	<i>Volgend</i>	603	602	263	266	361	376
	<i>Berichten</i>	782	861	474	478	209	268
<i>X (Twitter)</i>	<i>Volgers</i>	42.364	42.637	81.353	82.655	15.262	15.914
	<i>Volgend</i>	1862	1849	649	663	1.677	1708
	<i>Tweets</i>	10.728	10.885	47.467	47.692	14.270	14.531
<i>LinkedIn</i>	<i>Volgers</i>	10.866	11.199	11.198	11.532	1.912	3.458
<i>Facebook</i>	<i>Volgers</i>	29.000	29.000	37.000	37.000	2.800	3.000
	<i>Volgend</i>	118	118	22	24	13	13
<i>TikTok</i>	<i>Volgers</i>	x	x	x	x	x	x
	<i>Volgend</i>	x	x	x	x	x	x
	<i>Likes</i>	x	x	x	x	x	x
<i>YouTube</i>	<i>Abonnees</i>	2910	2970	x	x	x	x
	<i>Video's</i>	255	266	x	x	x	x

5.1.3 VVD

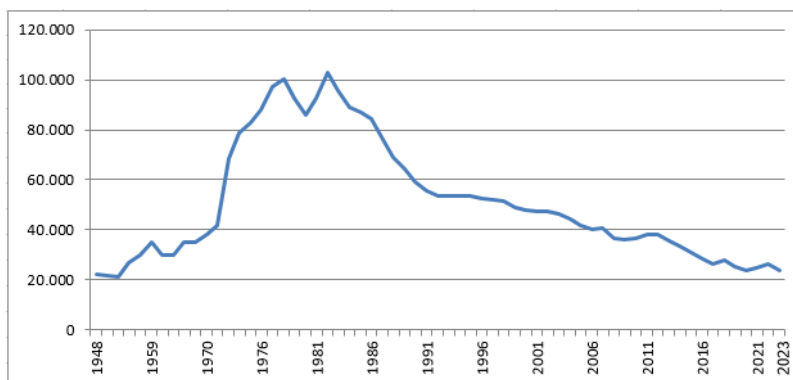
De Volkspartij voor Vrijheid en Democratie (VVD) werd opgericht in 1948, voortkomend uit de Partij van de Vrijheid (PvdV) en de vooroorlogse Liberale Staatspartij (LSP). De partij heeft een liberale ideologie en werd ten tijde van de ontzuiling in de jaren 70 pas echt groter onder leiding van Wiegel. De VVD draagt vijf kernwaarden uit waarin het liberalisme naar voren komt, namelijk: vrijheid, verantwoordelijkheid, verdraagzaamheid, sociale rechtvaardigheid en gelijkwaardigheid (VVD, z.d.). Op deze vijf liberale waarden baseren zij hun politieke standpunten.

De VVD is, zoals het ook in de naam staat, een volkspartij. Zij komen op voor liberale waarden, maar vertegenwoordigen niet een bepaalde religie of bevolkingsgroep. Hierdoor kunnen zij als *subscriber democracy party* worden gezien (Scarrow, 2015). De VVD wilde, vooral tijdens de verzuiling, verschillende groepen mensen verenigen op basis van deze liberale waarden. De leden worden gezien als belanghebbenden en spelen een belangrijke rol binnen de organisatie van de partij (Scarrow, 2015).

LEDEN

Ledentallen & ontwikkelingen

De ledentallen worden weergegeven in Figuur 5.3 vanaf het oprichtingsjaar in 1948. Na de oorlog was het ledental kwakkelend, maar vanaf de jaren 70 schoten de ledentallen omhoog. In 1982 behaalde de VVD haar hoogtepunt met 102.888 leden (DNPP, 2023). Tijdens deze hoogtijdagen stond de VVD onder leiding van Wiegel. In de loop van de jaren 90 neemt het ledental gestaag af en anno 2023 staat het aantal leden dicht bij het aantal leden in 1948.

Figuur 5.3: Aantal leden VVD 1948-2023 (DNPP, 2023).

Lidmaatschap

Bij het openen van de website staat gelijk de mogelijkheid om lid te worden. Dit kan door middel van een online aanmeldformulier. De VVD heeft voor bestaande leden verschillende tarieven voor contributie, afhankelijk van hun leeftijd. Voor aspirant-leden (tot en met 17 jaar) en leden tot en met 26 jaar geldt een contributie van €35,- per jaar. Leden van 27 tot en met 69 jaar betalen een regulier

tarief van €118,- per jaar. Leden ouder dan 70 jaar betalen €62,- per jaar. Nieuwe leden kunnen bij de VVD een keuze maken in de hoogte van de tarieven. Ze kunnen hierbij kiezen uit €25,-, €75,- of €125,- per jaar. Na dit jaar gaat het reguliere tarief in, zoals te lezen is in Tabel 5.1.

Naast regulier lidmaatschap biedt de VVD ook een gereduceerd tarief voor een huisgenoot- of gezinslid voor €62,- per jaar. Ook is het gecombineerde lidmaatschap van VVD en JOVD, de jongerenorganisatie van de VVD, mogelijk voor €40,- per jaar. Bij hoge uitzondering kan een lid vermindering van de contributie aanvragen als een lid dit niet op kan brengen.

Tabel 5.5: Soorten lidmaatschap en bijbehorende kosten van de VVD.

<i>Soorten lidmaatschap</i>	<i>Kosten</i>
Aspirant-lid (t/m 17 jaar)	€35,- per jaar
Lid 18 t/m 26 jaar (jongerentarief)	€35,- per jaar
Lid 27 t/m 69 jaar (regulier tarief)	€118,- per jaar
Lid 70 jaar en ouder (gereduceerd tarief)	€62,- per jaar
Huisgenoot-/gezinslid (gereduceerd tarief)	€62,- per jaar
Gecombineerd lidmaatschap met JOVD (tot en met 26 jaar)	€40,- per jaar
Nieuw lid (keuze)	€25,- per jaar
Nieuw lid (keuze)	€75,- per jaar
Nieuw lid (keuze)	€125,- per jaar
Vermindering contributie	Af te spreken bedrag

VOORDELEN LIDMAATSCHAP

Naast het betalen van de contributie ontvangt een lid van de VVD het spreek- en stemrecht tijdens lokale ledenvergaderingen en de algemene vergadering. Hiervoor geldt dat een lid minstens zes maanden lidmaatschap moet dragen. Dit is een politieke prikkel van de VVD om lid te worden. En ook het ontvangen van politiek en bestuurlijk nieuws als het steunen van het liberalisme en zo actief worden als je wilt, zijn politieke prikkels. Als materiële prikkels geeft de VVD toegang tot evenementen en trainingen, kunnen leden een netwerk opbouwen en met gelijkgezinden praten over de toekomst van Nederland (VVD, z.d.). De VVD geeft geen sociale en psychologische prikkels om geïnteresseerden over te halen tot lidmaatschap.

DONATIE

Op de site van de VVD wordt geen directe mogelijkheid gegeven om te doneren. Hierdoor zou een potentiële donateur op zoek moeten naar de plek om te doneren. Dit is, na zoeken, wel mogelijk door een online donatieformulier in te vullen of direct over te maken naar de rekening van de VVD. Hierbij kan een donateur zelf het bedrag kiezen.

MULTI-SPEED INDEX

Op de multi-speed index heeft de VVD een score van 6 uit 10. De VVD scoort de maximale 2 punten op *traditionele leden*, doordat zij een eigen ledenpagina hebben en korting geven aan nieuwe en jonge leden. Ook op *volgers* scoren ze 2 punten, doordat de VVD actief de sociale mediapagina's op de website promoot van Instagram, Facebook, X, YouTube en LinkedIn. Op het gebied van *beperkt lidmaatschap* en *donateurs* scoort de VVD 0 punten, mede doordat op de site geen optie tot donatie wordt gegeven. Wel wordt er aandacht besteed aan een nieuwsbrief en nieuwscollectie op de site, waardoor de laatste 2 punten worden gescoord op *nieuwsconsumenten*.

DIGITALE TOEGANKELIJKHEIDSINDEX

Op de digitale toegankelijkheidsindex heeft de VVD een score van 3 uit 9. Het aanmeldformulier voor lidmaatschap is makkelijk te vinden waardoor de VVD hier 3 punten op scoort. Maar zoals eerder genoemd is, is de mogelijkheid om te doneren niet expliciet genoemd. Ook zijn er geen vermeldingen van vrijwilligersacties, waardoor het voor geïnteresseerden minder toegankelijk is om bij te kunnen dragen. Wel biedt VVD aan om de teksten op de site te vertalen, voor te lezen of een woordenboek te gebruiken.

SOCIALE MEDIA

In Tabel 5.6 zijn gegevens weergegeven van sociale media accounts van de VVD. De VVD is actief op Instagram, X, LinkedIn, Facebook en YouTube. Op X bereikt de VVD meer dan 266.000 volgers en ook op Facebook meer dan 109.000 volgers, waardoor de VVD een redelijk groot bereik heeft. Opvallend hierbij is dat de VVD in vergelijking met de andere aantallen volgers relatief weinig volgers heeft op LinkedIn. Verder zijn de aantallen volgers verder toegenomen in de verkiezingstijd, vooral op Instagram en X. Ze plaatsten daarvoor gemiddeld 1 Instagram bericht en 3 tweets per dag. Als laatste is het hoge aantal YouTube video's interessant, doordat ze gemiddeld meer dan 5 video's per week plaatsten.

Bij de VVD was minister-president Mark Rutte de lijsttrekker, terwijl Sophie Hermans de fractievoorzitter was. In de aanloop naar de verkiezingen is Mark Rutte gestopt en Dilan Yeşilgöz de nieuwe lijsttrekker geworden. Doordat Mark Rutte het gezicht was en Dilan Yeşilgöz het nieuwe gezicht is geworden, worden zij met elkaar vergeleken. In de Bijlagen is informatie te vinden over de

sociale media accounts van Sophie Hermans, evenals van de door de Rijksvoorlichtingsdienst beheerde accounts van Mark Rutte, @minpres.

Zowel Mark Rutte als Dilan Yeşilgöz zijn actief op Instagram, X, LinkedIn en Facebook. Opmerkelijk hierbij is dat Mark Rutte erg veel volgers heeft in vergelijking met Dilan Yeşilgöz en vaak ook meer volgers heeft dan de partij zelf. Alleen op X is de VVD groter dan het privé-account van Mark Rutte, hoewel zijn @minpres account meer dan 1.3 miljoen volgers op X heeft. Daarnaast valt het op, dat ondanks Mark Rutte aangekondigd heeft te stoppen met politiek, ook zijn aantal volgers is toegenomen. Alleen op LinkedIn heeft hij 200 volgers verloren. Ook Dilan Yeşilgöz is in de verkiezingstijd behoorlijk gegroeid qua aantal volgers, een toename van meer dan 15.000 volgers op Instagram en meer dan 23.000 op zowel X als LinkedIn.

Tabel 5.6: Gegevens sociale media accounts van VVD, Mark Rutte en Dilan Yeşilgöz.

		VVD		Mark Rutte		Dilan Yeşilgöz	
		<i>10 oktober</i>	<i>10 december</i>	<i>10 oktober</i>	<i>10 december</i>	<i>10 oktober</i>	<i>10 december</i>
<i>Instagram</i>	<i>Volgers</i>	40.857	42.941	129.811	130.199	66.730	82.364
	<i>Volgend</i>	4	4	1	2	1.313	1.282
	<i>Berichten</i>	1.351	1.429	117	120	1.342	1.415
<i>X (Twitter)</i>	<i>Volgers</i>	263.558	266.118	190.803	191.049	86.839	110.066
	<i>Volgend</i>	4	4	1	1	4.317	4.314
	<i>Tweets</i>	20.874	21.072	104	106	49.831	49.895
<i>LinkedIn</i>	<i>Volgers</i>	19.202	19.907	171.225	171.020	79.690	104.029
<i>Facebook</i>	<i>Volgers</i>	109.000	109.000	98.000	100.000	6.000	6.000
	<i>Volgend</i>	4	4	1	1	-	0
<i>TikTok</i>	<i>Volgers</i>	x	x	x	x	x	x
	<i>Volgend</i>	x	x	x	x	x	x
	<i>Likes</i>	x	x	x	x	x	x
<i>YouTube</i>	<i>Abonnees</i>	6.890	7.020	x	x	x	x
	<i>Video's</i>	452	496	x	x	x	x

5.1.4 FVD

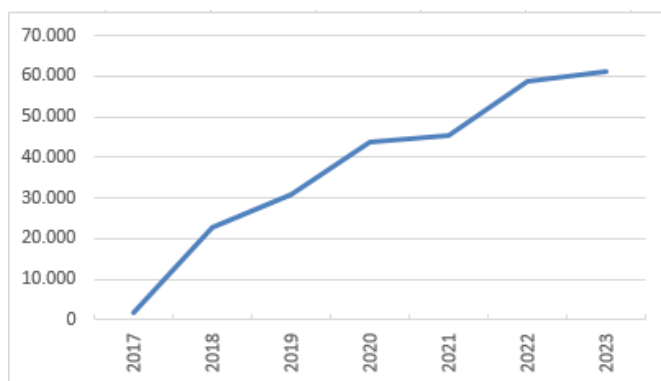
Forum voor Democratie is in 2016 ontstaan als politieke partij naar aanleiding van de in 2014 opgerichte denktank onder leiding van Thierry Baudet en Henk Otten. De partij pleit voor het hervormen van de democratie en het doorbreken van het partijkartel. FVD is economisch gezien liberaal-conservatief en heeft daarnaast het nationalisme hoog in het vaandel staan. Zo moet Nederland zichzelf weer bovenaan zetten, door onder andere weg te gaan uit de Europese Unie, trots te zijn op de Nederlandse historie en de grenzen te sluiten voor immigranten (FVD, z.d.). Binnen FVD staat partijleider Thierry Baudet centraal en vormt hij als oprichter het gezicht van de partij.

FVD kan beschouwd worden als een *personalistic party*, doordat het bestaansrecht van de partij sterk samenhangt met de populariteit en visie van partijleider Thierry Baudet (Scarow, 2015). De partijleider en in mindere mate het partijbestuur bepalen de koers van de partij, zonder de leden hierin actief te betrekken. Leden worden meer gezien als fans en geldschietters (cash cows), dan dat ze bij mogen dragen aan de beslissingen (De Jonge, 2021).

LEDEN

Ledentallen & ontwikkelingen

De ledentallen van de FVD worden vanaf 2017 in Figuur 5.4 weergegeven, toen het voor het eerst mogelijk was om lid te worden. Vanaf dat jaar zijn de ledentallen hard gegroeid en op 1 januari 2020 werd de partij de grootste ledenpartij van Nederland met 43.716 leden. Daarna groeide, ondanks afsplitsingen binnen de partij, het aantal leden verder naar meer dan 61.000 leden in 2023. Hoewel de mate van groei in leden per jaar verschilt, is het duidelijk dat de partij hard groeit.

Figuur 5.4: Aantal leden FVD 2017-2023 (DNPP, 2023).

Lidmaatschap

Lid worden van Forum voor Democratie kan gemakkelijk via hun website. Het potentiële lid kan kiezen uit drie verschillende contributietarieven, namelijk €25,-, €50,- of €100,- per jaar. Bij het lidmaatschap van €50,- ontvangt het nieuwe lid een gratis boek van Thierry Baudet en bij het lidmaatschap van €100,- ontvangt het nieuw lid een gratis gesigneerd boek van Thierry Baudet.

Onbekend is of dit een korting is voor het eerste jaar, of dat dit de reguliere tarieven voor lidmaatschap zijn. FVD biedt geen combilidmaatschap aan met hun jongerenorganisatie Forum voor Democratie (JFVD).

Daarnaast biedt de FVD aan dat je als lid een vriend lid kan maken. Hiervoor ontvangt het huidige lid €12,50 korting en ook het nieuwe lid ontvangt dezelfde korting. FVD hoopt zo meer mensen lid te maken.

Tabel 5.7: Soorten lidmaatschap en bijbehorende kosten van FVD.

<i>Soorten lidmaatschap</i>	<i>Kosten</i>
Lidmaatschap (keuze)	€25,- per jaar
Lidmaatschap (keuze)	€50,- per jaar
Lidmaatschap (keuze)	€100,- per jaar

Voordelen lidmaatschap

Aan het lidmaatschap van de FVD zitten ook voordelen verbonden, waarbij de FVD verschillende prikkels gebruikt (FVD, z.d.). Onder de politieke prikkels valt dat een lid deel uitmaakt van de snelst groeiende vrijheidsbeweging van Nederland en als eerste op de hoogte is van wat er speelt in Nederland. Als materiële prikkels bieden zij een persoonlijke ledenpas en toegang tot events door heel Nederland. Daarnaast kunnen leden andere FVD-ers ontmoeten en daardoor meebouwen aan een vrije samenleving, wat sociale en psychologische prikkels zijn. In de statuten is daarnaast te vinden dat leden ook de Algemene Leden Vergadering mogen bijwonen en hier spreek- en stemrecht hebben. Ten slotte mag een lid pas na een jaar lidmaatschap gekandideerd worden voor vertegenwoordigende functies.

DONATIE

FVD promoot actief dat sympathisanten een losse donatie kunnen doen voor de campagne. Dit kan digitaal door een zelf te kiezen bedrag. Daarnaast biedt FVD aan om als donateur vriend te worden van FVD. Hierbij maakt een vriend jaarlijks een bedrag over en ontvangt hierbij allerlei voordelen. Er zijn hierbij drie opties qua bedrag mogelijk en naarmate het bedrag hoger wordt, nemen de voordelen ook verder toe. In Tabel 5.8 worden de verschillende opties weergegeven.

Tabel 5.8: Soorten Vriend van FVD, bijbehorende kosten en bijzonderheden.

Type vriend	Kosten	Bijzonderheden
Brons (Vriend)	Vanaf €150,- per jaar	Ontvang de speciale donateursnieuwsbrief Gesigneerd boek Uitnodiging voor de jaarlijkse donateurslezing Voorrang op kaarten voor events Fastlane toegang bij events
Zilver (Vriend)	Vanaf €500,- per jaar	Ontvang de speciale donateursnieuwsbrief Gesigneerd boek Uitnodiging voor de jaarlijkse donateurslezing Voorrang op kaarten voor events Fastlane toegang bij events Bezoek aan de Tweede Kamer Donateursnetwerk Persoonlijk contact met FVD
Goud (Vriend)	Vanaf €999,- per jaar	Ontvang de speciale donateursnieuwsbrief Gesigneerd boek Uitnodiging voor de jaarlijkse donateurslezing Voorrang op kaarten voor events Fastlane toegang bij events Bezoek aan de Tweede Kamer Donateursnetwerk Persoonlijk contact met FVD VIP welkomstcadeau Uitnodiging voor het jaarlijkse partijdiner met partijprominenten Het hele jaar door unieke evenementen, speciaal voor u

MULTI-SPEED INDEX

FVD scoort op de multi-speed index 8 uit 10. Hierbij is het opvallend dat zij op *traditionele leden* maar 1 punt scoren. Zij bieden enkel een ledenpagina aan door middel van een app, maar geven geen korting aan nieuwe of jonge leden. Wel bieden ze *beperkt lidmaatschap* aan doordat het vriend worden van FVD het registreren van sympathisanten inhoudt en ze hier 1 punt op scoren. Opties om te doneren en linkjes naar de sociale mediapagina's van de partij worden gegeven, waardoor FVD op *donateurs* en *volgers* elk 2 punten scoort. Als laatste zijn ze actief met het aanbieden van nieuws, onder andere door hun partij podcast. Naast de nieuwsberichten te lezen, worden leden aangemoedigd om het artikel te delen. Dit kan via X (Twitter), Facebook, Whatsapp of Telegram. Hierdoor scoren ze 2 punten op *nieuwsconsumenten*.

DIGITALE TOEGANKELIJKHEIDSINDEX

Op de digitale toegankelijkheidsindex scoort FVD 8 uit 9. Geïnteresseerden kunnen lid worden door direct een formulier op de site in te vullen, waardoor dit 3 punten oplevert. Daarnaast wordt online donatie makkelijk gemaakt en ook duidelijk gepromoot, maar kan dit niet via een SMS waardoor hier 2 punten op wordt gescoord. Tevens kunnen leden of sympathisanten zich gemakkelijk aanmelden om partijvrijwilliger te worden, waardoor ook hier 3 punten worden verdiend. Als laatste biedt FVD geen mogelijkheid om teksten voor te lezen, een woordenboek te gebruiken of teksten te vertalen.

SOCIALE MEDIA

Forum voor Democratie is actief op Instagram, X, LinkedIn, Facebook, TikTok en YouTube en de gegevens staan in Tabel 5.9. Tevens is de partij actief op Telegram, maar hier zijn geen gegevens over verzameld. De partij heeft vooral veel volgers op X, waar het in december meer dan 160.000 volgers had. Daarnaast zit de partij veel op TikTok en hoewel het aantal volgers in oktober maar 34.500 is, hebben ze meer dan een half miljoen likes. Tijdens de verkiezingen is het aantal volgers meer dan verdubbeld naar 71.500 en is het aantal likes zelfs naar 1,5 miljoen likes gegaan. Ook op YouTube heeft het Forum voor Democratie veel abonnees, in december zijn dat er 180.000 abonnees. Naast de vele volgers plaatst de partij ook veel online om volgers te bereiken. Zo plaatsen ze gemiddeld 6 Instagram berichten, 5 tweets en 3 YouTube video's per dag.

De partijleider van FVD is Thierry Baudet en hij is actief op Instagram, X, LinkedIn, Facebook en TikTok. Het is opvallend dat Thierry Baudet een stuk meer volgers heeft dan de partij, vaak 2 tot 3 keer zoveel. En in verkiezingstijd is zijn aantal volgers alleen maar verder toegenomen. Op bijvoorbeeld Instagram nam het aantal volgers met bijna 50.000 volgers toe in 2 maanden tijd. Ook op TikTok is Thierry Baudet erg populair, want naast zijn 231.500 volgers krijgt hij 6,6 miljoen likes. Hoewel er geen gegevens beschikbaar zijn over hoeveel filmpjes hij heeft geplaatst op TikTok, heeft hij wel meer dan 300 Instagram berichten en meer dan 1.100 tweets geplaatst, resulterend in gemiddeld 5 Instagram berichten en 20 tweets per dag.

Tabel 5.9: Gegevens sociale media accounts van FVD en Thierry Baudet.

		FVD		Thierry Baudet	
		<i>10 oktober</i>	<i>10 december</i>	<i>10 oktober</i>	<i>10 december</i>
<i>Instagram</i>	<i>Volgers</i>	59.251	71.736	155.080	203.394
	<i>Volgend</i>	73	88	468	522
	<i>Berichten</i>	2.077	2.421	1.491	1.820
<i>X (Twitter)</i>	<i>Volgers</i>	154.755	160.784	313.421	329.275
	<i>Volgend</i>	897	905	672	721
	<i>Tweets</i>	18.479	18.774	35.904	37.090
<i>LinkedIn</i>	<i>Volgers</i>	6.721	4.928	26.924	27.517
<i>Facebook</i>	<i>Volgers</i>	28.200	28.300	123.000	126.000
	<i>Volgend</i>	24	24	15	14
<i>TikTok</i>	<i>Volgers</i>	34.500	71.500	108.600	231.500
	<i>Volgend</i>	14	19	71	163
	<i>Likes</i>	589.100	1.500.000	2.300.000	6.600.000
<i>YouTube</i>	<i>Abonnees</i>	167.000	180.000	x	x
	<i>Video's</i>	1.600	1.800	x	x

5.1.5 PvdA

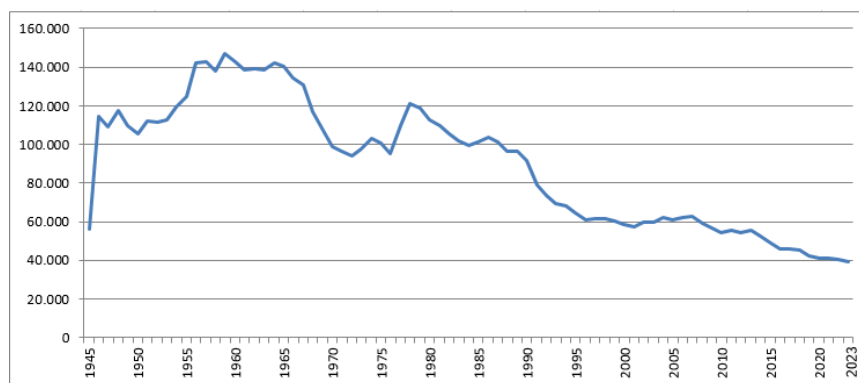
De Partij van de Arbeid werd in 1946 opgericht als voortzetting van de vooroorlogse partijen Sociaal Democratische Arbeiders Partij (SDAP), de Christelijk-Democratische Unie (CDU) en de Vrijzinnig-Democratische Bond (VDB). Na de Tweede Wereldoorlog moest de PvdA een partij worden die de oude zuilen doorbreekt en die burgers uit alle zuilen aanspreekt. Hoewel veel vooroorlogse partijen terugkeren in de Tweede Kamer, vindt de PvdA met haar progressieve, sociaaldemocratische karakter ook aanhangers. De PvdA groeit uit tot een volkspartij die burgers vanuit verschillende zuilen aanspreekt, samenbrengt, en dit bijna 80 jaar later nog steeds probeert. Naast het sociaaldemocratische karakter is, door de samenwerking met GroenLinks, de focus meer komen te liggen op het ecologisme en het milieu. Ze pleiten voor een groen en sociaal Nederland en om dat te bereiken is samenwerking nodig (PvdA, 2024).

De Partij van de Arbeid kijkt naar de politiek vanuit de sociaal-democratische ideologie, waarbij de mens centraal staat en er vooral oog moet zijn voor de minder bedeelden in het land. Hierdoor kan de PvdA als *cleavage representation party* worden beschouwd, doordat zij een bestaande ideologie gebruiken om hun politieke standpunten op te baseren (Scarrow, 2015). Ook hechten zij van oudsher veel waarde aan hun leden en proberen zij hen zo goed mogelijk te vertegenwoordigen.

LEDEN

Ledentallen & ontwikkelingen

De PvdA groeide hard in ledentallen na de Tweede Wereldoorlog en bereikte in november 1946 al meer dan 100.000 leden (DNPP, 2023). In de jaren daarna groeide de partij door en bereikte in 1959 het hoogtepunt met 147.047 leden. Eind jaren '60 daalde het aantal leden en in 1970 kwam het aantal zelfs onder de 100.000 leden. Het ledental bleef, met een paar pieken begin jaren '80, rond de 100.000 leden hangen, tot de teruggang echt doorzette vanaf de jaren '90. In 2023 is het ledental voor het eerst onder de 40.000 gekomen en is het ledental van 39.536 leden nog maar 34,5% van het ledental in 1946.

Figuur 5.5: Aantal leden PvdA 1945-2023 (DNPP, 2023).

Lidmaatschap

Om lid te kunnen worden van de PvdA kan een potentieel lid zelf de hoogte van de contributie kiezen. Hierbij worden de keuzes van €24,-, €60,- of €120,- per jaar gegeven, maar kan er ook zelf een bedrag gekozen worden. Hier zit wel een minimum van €2,- per maand, oftewel €24,- per jaar, aan. Aan het lidmaatschap zitten geen kortingen of welkomstcadeaus verbonden.

Naast het reguliere lidmaatschap biedt de PvdA ook het combilidmaatschap aan. Hierbij kan een lid zich ook inschrijven bij de Jonge Socialisten (JS), de jongerenorganisatie van de PvdA. Hier zijn naast de contributie voor het lidmaatschap van de PvdA geen extra kosten aan verbonden zoals te zien is in Tabel 5.10.

Tabel 5.10: Soorten lidmaatschap en bijbehorende kosten van PvdA.

<i>Soorten lidmaatschap</i>	<i>Kosten</i>
Lidmaatschap (keuze)	€24,- per jaar (€2,- per maand)
Lidmaatschap (keuze)	€60,- per jaar (€5,- per maand)
Lidmaatschap (keuze)	€120,- per jaar (€10,- per maand)
Lidmaatschap (keuze)	Anders, zelf te kiezen bedrag
Combilidmaatschap (JS en PvdA)	Kosten van het gekozen lidmaatschap, geen extra kosten aan verbonden

Voordelen lidmaatschap

Om lid te zijn van de PvdA moet er contributie betaald worden. Hierdoor worden nieuwe leden volwaardig lid wanneer zij ten minste één maand staan ingeschreven en één keer contributie betaald hebben, daarna kunnen ze ook geplaatst worden op de kandidatenlijst. Als politieke prikkels geeft de PvdA stemrecht aan haar leden, daarnaast kunnen zij bijdragen door de linkse beweging de grootste te maken, ideeën te delen voor een betere wereld en geven om een rechtvaardige, groene en solidaire samenleving (PvdA, 2024). De PvdA gebruikt geen materiële of sociale en psychologische prikkels om leden aan te trekken.

DONATIE

Doneren aan de PvdA kan gemakkelijk via de site. Een sympathisant kan zelf een bedrag naar keuze doneren, maar er worden ook opties gegeven voor de hoogte van de bedragen. De genoemde bedragen zijn €10,-, €25,-, €50,- of €100,-. De donatie is gemakkelijk te voldoen via iDeal.

MULTI-SPEED INDEX

De Partij van de Arbeid scoort op de multi-speed index 7 uit 10. Ze bieden alleen een ledenpagina aan, waardoor ze op *traditioneel lidmaatschap* maar 1 punt scoren. Ook bieden ze geen *beperkt lidmaatschap* aan, waardoor hier geen punten worden behaald. Wel plaatsen ze nieuwsberichten op hun site, geven ze een nieuwsbrief uit en maken ze een partij podcast. Behalve dat de nieuwsberichten te lezen zijn, kunnen de artikelen ook gedeeld worden. Dit kan gemakkelijk via X (Twitter) of Facebook. Dit levert 2 punten op voor *nieuwsconsumenten*. Ook scoort de PvdA 2 punten op *donateurs* en 2 punten op *volgers*.

DIGITALE TOEGANKELIJKHEIDSINDEX

De score op de digitale toegankelijkheidsindex van de PvdA is 8 uit 9. Lid worden en doneren kan makkelijk via het invullen van online formulieren op de site. Hierdoor worden 3 punten gescoord op lidmaatschap, maar door het ontbreken van de mogelijkheid om te doneren met SMS scoort de PvdA 2 punten op donaties. Daarnaast geeft de PvdA een online aanmeldingsformulier om vrijwilligerswerk te doen en zich als sympathisant in te zetten voor de partij, waardoor hier 3 punten op worden gescoord. Op de website biedt de PvdA daarentegen geen mogelijkheden om teksten voor te lezen, een woordenboek te gebruiken of te vertalen.

SOCIALE MEDIA

De Partij van de Arbeid is actief op Instagram, X, LinkedIn, Facebook, TikTok en YouTube en de gegevens staan in Tabel 5.11. De partij heeft vooral veel volgers op X, waarbij het aantal boven de 162.000 lag in december. In de verkiezingstijd is het aantal volgers op bijna alle platformen gegroeid, maar dit gebeurde maar met mondjesmaat. Alleen Instagram is behoorlijk gegroeid, waar er bijna 3.000 volgers zijn bij gekomen. Op de sociale media accounts werden niet heel actief berichten geplaatst. Zo werd op Instagram gemiddeld 1 bericht per dag geplaatst en op X 2 tweets per dag. Doordat de aantallen bij YouTube worden afgerond, is hier niet te zeggen hoeveel video's er geplaatst zijn, maar in ieder geval minder dan 100 video's in deze 2 maanden.

Attje Kuiken was de partijleider van de PvdA tot de PvdA aan de verkiezingen van november 2023 met een gezamenlijke lijst met GroenLinks meedeed. Hierdoor werd Frans Timmermans de gezamenlijke partijleider. Attje Kuiken heeft in vergelijking met Frans Timmermans weinig volgers, ondanks dat ze in totaal meer berichten op Instagram en tweets heeft geplaatst. Frans Timmermans heeft in de verkiezingstijd wel veel meer berichten en tweets geplaatst, gemiddeld 1 Instagram bericht en 3 tweets per dag. Ook heeft hij veel meer volgers gekregen op Instagram, X en LinkedIn, waarbij zijn volgers op LinkedIn meer dan verdubbelden.

Tabel 5.11: Gegevens sociale media accounts van PvdA, Attje Kuiken en Frans Timmermans.

		PvdA		Attje Kuiken		Frans Timmermans	
		<i>10 oktober</i>	<i>10 december</i>	<i>10 oktober</i>	<i>10 december</i>	<i>10 oktober</i>	<i>10 december</i>
<i>Instagram</i>	<i>Volgers</i>	21.114	24.105	4.974	4.988	27.562	35.271
	<i>Volgend</i>	588	588	321	320	562	562
	<i>Berichten</i>	932	1.014	588	599	545	624
<i>X (Twitter)</i>	<i>Volgers</i>	161.976	162.455	35.031	34.945	227.621	234.900
	<i>Volgend</i>	1.947	1.931	1.717	1.708	670	680
	<i>Tweets</i>	20.248	20.388	12.696	12.808	6.038	6.198
<i>LinkedIn</i>	<i>Volgers</i>	11.326	10.731	x	x	13.869	29.847
<i>Facebook</i>	<i>Volgers</i>	49.000	50.000	3.700	3.700	187.000	186.000
	<i>Volgend</i>	70	71	4	4	55	55
<i>TikTok</i>	<i>Volgers</i>	646	671	x	x	x	x
	<i>Volgend</i>	19	19	x	x	x	x
	<i>Likes</i>	5.215	5.277	x	x	x	x
<i>YouTube</i>	<i>Abonnees</i>	3.020	3.060	x	x	x	x
	<i>Video's</i>	1.000	1.000	x	x	x	x

5.1.6 GroenLinks

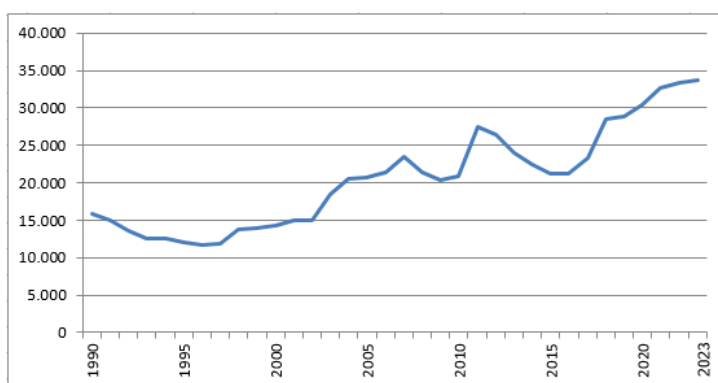
In 1990 fuseerden de Communistische Partij van Nederland (CPN), de Politieke Partij Radikalen (PPR), de Evangelische Volkspartij (EVP) en de Pacifistisch-Socialistische Partij (PSP) zich tot de nieuwe partij GroenLinks. Tijdens en na de fusie hadden de oprichters van GroenLinks moeite met het vinden van de koers voor de nieuwe partij. Hoewel alle vier de partijen vonden dat de linkse sociale partij zich met name moest focussen op groene politiek met een progressief karakter, was een duidelijke koers lastig te bepalen. Inmiddels is het doel duidelijker geworden en staat de klimaatcrisis daarom hoog op de agenda, maar is er ook ruimte voor sociale problemen als de woningcrisis (GroenLinks, z.d.).

GroenLinks kan beschouwd worden als *subscriber democracy party* doordat de leden zich verenigd hebben op basis van dezelfde waarden (Scarrow, 2015). Zoals eerder werd genoemd ontbreekt een duidelijke onderliggende ideologie, maar zijn zij verenigd op basis van de groene en links-progressieve standpunten. Leden zijn belangrijk binnen de partij en worden betrokken bij de partijbeslissingen en de koers die de partij ingaat.

LEDEN

Ledentallen & ontwikkelingen

In 1990 konden de eerste burgers lid worden van de nieuwe partij (DNPP, 2023). In Figuur 5.6 is te zien dat het ledental de eerste jaren na oprichting afneemt, maar vanaf eind jaren '90 verder toeneemt. Daarna is het een schommelend beeld, met pieken en dalen, hoewel de dalen niet lager zijn dan 20.000 leden. Vanaf 2017 wordt de lijn naar boven ingezet en krijgt GroenLinks jaarlijks meer leden. In 2023 haalde de partij het hoogste aantal leden tot nu toe, namelijk 33.806 leden en is de partij sinds de oprichting meer dan verdubbeld in leden.

Figuur 5.6: Aantal leden GroenLinks 1990-2023 (DNPP, 2023).

Lidmaatschap

Op de website van GroenLinks is het inschrijfformulier voor lidmaatschap snel te vinden. De contributie voor het lidmaatschap mag een lid zelf bepalen, maar er staat wel een minimum op van €24,- per jaar. Voor een indicatie van de hoogte van de contributie wordt in Figuur 5.7 een schema

gegeven, zodat men aan de hand van het netto maandinkomen de hoogte kan bepalen. GroenLinks biedt geen korting voor nieuwe leden en ook geen welkomstcadeaus.

Netto maandinkomen	Per jaar
> € 3.000	> € 300
€ 2.500 - 3.000	€ 250
€ 2.000 - 2.500	€ 200
€ 1.500 - 2.000	€ 150
€ 1.250 - 1.500	€ 100
€ 1.000 - 1.250	€ 75
€ 700 - 1.000	€ 40
tot € 700	€ 24

Figuur 5.7: Schema maandinkomen en verwachte hoogte contributie voor GroenLinks (GroenLinks, 2023).

Naast het reguliere lidmaatschap biedt GroenLinks het combilidmaatschap aan met DWARS, de jongerenorganisatie van GroenLinks. Er zijn geen extra kosten verbonden aan het lidmaatschap zoals te zien is in Tabel 5.12. Verder is vermindering van de kosten mogelijk voor leden die de contributie (tijdelijk) niet kunnen betalen. Zij kunnen dan hun lidmaatschapskosten verlagen naar €12,- per jaar en kunnen dit zelf aangeven via een formulier.

Tabel 5.12: Soorten lidmaatschap en bijbehorende kosten van GroenLinks.

<i>Soorten Lidmaatschap</i>	<i>Kosten</i>
Lidmaatschap (keuze)	Minimaal €24,- per jaar (€2,- per maand)
Combilidmaatschap (DWARS en GroenLinks)	Niks extra's ten opzichte van je gewone lidmaatschapskosten
Vermindering van contributie (vrijstelling)	Verlagen naar €12,- per jaar

Voordelen lidmaatschap

De voordelen van het lidmaatschap van GroenLinks bestaan uit het delen van ideeën als lid voor een betere wereld, deel uitmaken van een sterke linkse beweging en geven voor een groene, eerlijke en sociale samenleving (GroenLinks, 2024). Dit zijn alle drie politieke prikkels. GroenLinks geeft daarnaast geen materiële of sociale en psychologische prikkels om lid te worden. Het lidmaatschap van GroenLinks gaat drie maanden na de inschrijving in, als aan de contributievoorwaarden is voldaan. In de drie maanden dat iemand nog geen officieel lid is, kan diegene zich wel verkiesbaar stellen en gekozen worden voor functies en deelnemen aan activiteiten van de partij.

DONATIE

Ook doneren is makkelijk te vinden op de website. Hierbij kan een geïnteresseerde zelf een bedrag kiezen voor donatie. De bedragen die genoemd worden zijn: €10,-, €25,- of €50,- of de mogelijkheid om zelf een bedrag te kiezen. De donatie kan gemakkelijk overgemaakt worden op de site via iDeal.

MULTI-SPEED INDEX

GroenLinks scoort 7 uit 10 punten op de multi-speed index. GroenLinks biedt een ledenpagina aan voor leden, waardoor de score op *traditionele leden* 1 punt is. Tevens zijn de opties om online te doneren aan GroenLinks erg makkelijk, waardoor het op *donateurs* 2 punten scoort. Ook op *volgers* scoort GroenLinks 2 punten, doordat ze de sociale mediapagina's van de partij promoten op de website. Als laatste kan een sympathisant zich inschrijven voor een nieuwsbrief, wordt een nieuwscollectie aangeboden op de site en kan de partijpodcast beluisterd worden. Hierdoor wordt een score van 2 gehaald op *nieuwsconsumenten*.

DIGITALE TOEGANKELIJKHEIDSINDEX

Een score van 8 uit 9 wordt behaald op de digitale toegankelijkheidsindex. Zoals eerder is genoemd, is het makkelijk om via een formulier op de site lid te worden, waardoor dit 3 punten oplevert. Ook kan er gemakkelijk gedoneerd worden, maar niet via SMS, waardoor 2 punten worden gescoord. De laatste 3 punten scoort GroenLinks doordat sympathisanten zich aan kunnen melden om vrijwilligerswerk te verrichten voor de partij. Op de website biedt GroenLinks geen mogelijkheden om teksten voor te lezen, een woordenboek te gebruiken of teksten te vertalen.

SOCIALE MEDIA

GroenLinks is actief op de platformen Instagram, X, LinkedIn, Facebook en YouTube. Opvallend is dat de partij op X vooral veel volgers heeft, met meer dan 153.000 volgers. De partij is in verkiezingstijd gegroeid in het aantal volgers en met name Instagram valt hierbij op met een toename van bijna 5.000 nieuwe volgers. GroenLinks is niet heel actief met het plaatsen van berichten, doordat ze gemiddeld 1 Instagram bericht en 3 tweets per dag plaatsen. In de verkiezingstijd is er zelfs geen enkele video geplaatst op YouTube. Waarschijnlijk is de oorzaak hiervoor dat er meer geplaatst is op het gezamenlijke account van GroenLinks/PvdA.

Jesse Klaver is sinds 2015 de partijleider van GroenLinks, tot de officiële samenvoeging van GroenLinks/PvdA in de Tweede Kamer waardoor Frans Timmermans partijleider werd. Jesse Klaver is actief op Instagram, X, LinkedIn, Facebook en TikTok. Hij heeft meer volgers dan de partij op de meeste platformen en vooral op X heeft hij relatief veel volgers. Terwijl hij in verkiezingstijd meer volgers heeft gekregen, is hij niet heel actief geweest met het plaatsen van berichten. Zo plaatste hij maar 30 Instagram berichten en 98 tweets in 61 dagen tijd, resulterend in 1 Instagram bericht per 2 dagen en iets meer dan 1 tweet per dag. Ook Frans Timmermans is in deze tabel opgenomen en hij is

actief op Instagram, X, LinkedIn en Facebook. Hoewel hij in verkiezingstijd behoorlijk gegroeid is in zijn aantal volgers, heeft hij minder volgers dan Jesse Klaver, op Facebook na. Wel is hij actiever geweest met het plaatsen van berichten met 1 Instagram bericht en 3 tweets per dag, zoals hiervoor bij de PvdA al benoemd was.

Tabel 5.13: Gegevens sociale media accounts van GroenLinks, Jesse Klaver en Frans Timmermans.

		GroenLinks		Jesse Klaver		Frans Timmermans	
		<i>10 oktober</i>	<i>10 december</i>	<i>10 oktober</i>	<i>10 december</i>	<i>10 oktober</i>	<i>10 december</i>
<i>Instagram</i>	<i>Volgers</i>	51.564	56.829	92.857	94.175	27.562	35.271
	<i>Volgend</i>	273	273	762	763	562	562
	<i>Berichten</i>	919	1.002	775	805	545	624
<i>X (Twitter)</i>	<i>Volgers</i>	152.869	153.262	310.211	311.454	227.621	234.900
	<i>Volgend</i>	28	29	534	524	670	680
	<i>Tweets</i>	24.017	24.207	4.443	4.541	6.038	6.198
<i>LinkedIn</i>	<i>Volgers</i>	14.301	15.245	10.994	11.318	13.869	29.847
<i>Facebook</i>	<i>Volgers</i>	83.000	84.000	120.000	120.000	187.000	186.000
	<i>Volgend</i>	77	76	2	2	55	55
<i>TikTok</i>	<i>Volgers</i>	x	x	31.400	31.600	x	x
	<i>Volgend</i>	x	x	6	6	x	x
	<i>Likes</i>	x	x	261.700	262.200	x	x
<i>YouTube</i>	<i>Abonnees</i>	7.580	7.620	x	x	x	x
	<i>Video's</i>	455	455	x	x	x	x

5.1.7 GroenLinks/PvdA

Als laatste partijprofiel wordt de gezamenlijke lijst van GroenLinks en PvdA behandeld. Voor de Eerste Kamerverkiezingen in mei 2023 werd duidelijk dat GroenLinks en PvdA na de verkiezingen samen een fractie zouden vormen. Een verdere samenwerking lag in het verschiet en in aanloop naar de Tweede Kamerverkiezingen in november 2023 werden aparte referenda gehouden voor de leden. Hier konden leden stemmen om mee te doen met een gezamenlijke lijst van GroenLinks en PvdA. Van beide partijen stemden de leden hiermee in en werd Frans Timmermans van de PvdA aangesteld als gezamenlijke lijsttrekker.

GroenLinks/PvdA wil een links blok vormen om tegenwicht te kunnen bieden aan de politiek rechterflank. De samenvoeging van de partijen zorgt ook voor een samenvoeging van de al gedeelde waarden, namelijk de sociaaldemocratische en de groene uitgangspunten. Deze komen terug in het verkiezingsprogramma dat zich richt op het herstellen van de fundamenteën van de samenleving en het bouwen aan een duurzame toekomst. Het samenwerken tussen de partijen, maar ook het samenwerken in de samenleving staan hierin centraal (GL/PvdA, 2024).

Wanneer de samenwerking van GroenLinks en PvdA uitmondt in het vormen van een nieuwe partij, zou deze partij beschouwd kunnen worden als een *subscriber democracy party* (Scarrow, 2015). De gezamenlijke partij draagt namelijk de gedeelde waarden van de leden uit en vertegenwoordigt deze waarden op politiek niveau. Echter, is het reeds onduidelijk waar de samenwerking uiteindelijk in uitmondt.

LEDEN

Momenteel kunnen sympathisanten nog geen lid worden van de gezamenlijke lijst. Op de gezamenlijke website is te vinden dat geïnteresseerden lid kunnen worden van de aparte partijen. Wel wordt dubbellidmaatschap bij beide partijen aangemoedigd. De tarieven voor de aparte lidmaatschappen gelden hier dus ook. Ook worden dezelfde voordelen van lidmaatschap gegeven als bij de aparte lidmaatschappen worden benoemd.

DONATIES

Wel is het mogelijk om te doneren voor de gezamenlijke campagne. Dit is gemakkelijk te vinden via de site van GroenLinks/PvdA. De hoogte van de donatie kan zelf bepaald worden, maar er worden ook opties gegeven van €10,-, €25,-, €50,- of €100,-. De donatie kan betaald worden via iDeal. Daarnaast biedt GroenLinks/PvdA aan dat leden een persoonlijke campagnepagina aan kunnen maken en hierbij fondsenwerver voor de samenwerking kunnen worden. Vrienden en familie van de fondsenwerver kunnen dan gemakkelijk via WhatsApp donaties verrichten.

MULTI-SPEED INDEX

Hoewel de gezamenlijke lijst geen *traditioneel* of *beperkt lidmaatschap* aanbiedt, scoort GroenLinks/PvdA 4 van de 10 punten. Zoals eerder werd genoemd biedt de lijst online donatiemogelijkheden aan, waardoor 2 punten worden gescoord op *donateurs*. Ook zijn ze actief op het gebied van *nieuwsconsumenten* en scoren ze hier 2 punten op. Zo kunnen geïnteresseerden zich inschrijven voor de nieuwsbrief en is een nieuwscollectie op de website te vinden. Naast het lezen van de nieuwsberichten wordt er geen mogelijkheid gegeven voor het verspreiden van het nieuwsbericht.

DIGITALE TOEGANKELIJKHEIDSINDEX

GroenLinks/PvdA scoort op de digitale toegankelijkheidsindex 6 uit 9 punten. Hoewel geïnteresseerden geen lid kunnen worden van de gezamenlijke lijst, wordt het lidmaatschap van de afzonderlijke partijen wel aangeboden. Dit levert 3 punten op. Ook worden donatiemogelijkheden aangeboden op de website, maar geen optie om via SMS te doneren, zodat hier 2 punten worden gescoord. Daarnaast vindt op de website wel vermelding plaats van online actiemogelijkheden, maar er wordt geen inschrijfformulier voor vrijwilligerswerk gegeven om mee te kunnen helpen. Hierdoor scoort GroenLinks/PvdA 1 punt op vrijwilligerswerk. Als laatste biedt de website geen mogelijkheden om teksten voor te lezen, een woordenboek te gebruiken of te vertalen.

SOCIALE MEDIA

De gezamenlijke lijst had ten tijde van de eerste verzameling van data nog geen officiële accounts op sociale media, waardoor hier geen gegevens over zijn op de beide meetmomenten. Wel zijn er in de aanloop naar de verkiezingen accounts bij gekomen, zoals het Instagram-account dat op 16 oktober werd aangemaakt. Ook zijn ze actief geworden op X, Facebook, LinkedIn en YouTube. Daarnaast is het TikTok account van GroenLinks overgegaan in een gezamenlijk account van GroenLinks/PvdA.

De partijvoorzitter van de gezamenlijke lijst Frans Timmermans is eerder al vergeleken met de PvdA en Attje Kuiken als met GroenLinks en Jesse Klaver. Daardoor worden de gegevens niet nogmaals weergegeven.

5.2 Analyse

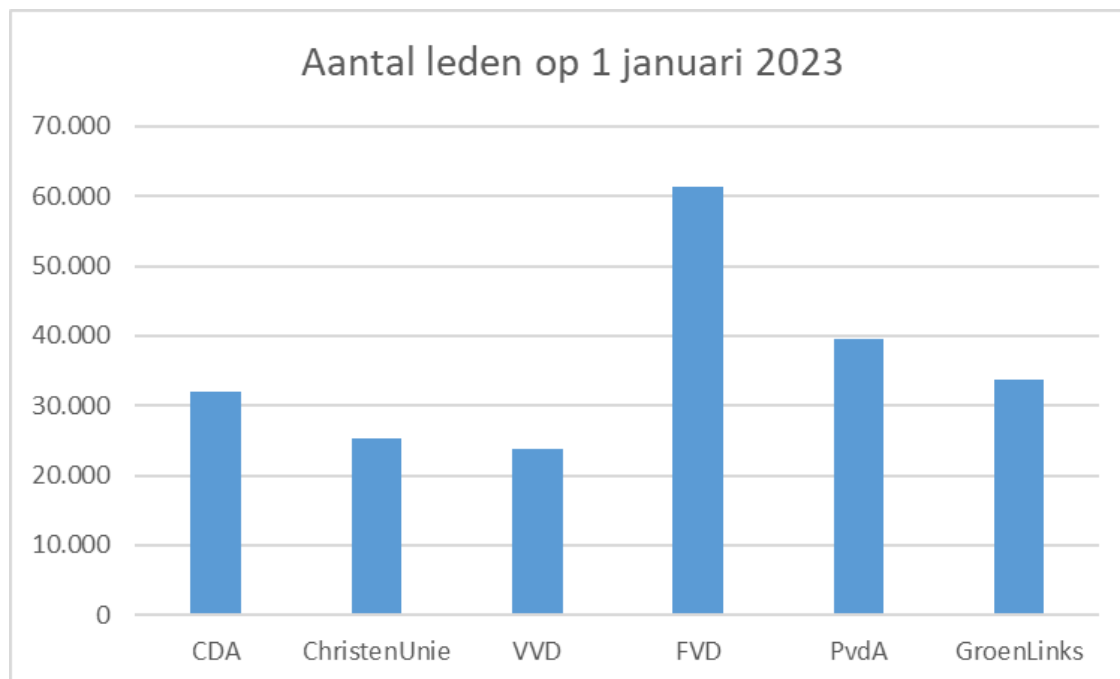
Nu elke partij afzonderlijk behandeld is, wordt nu gekeken naar de verschillen tussen partijen. Eerst komen de kosten van lidmaatschap aanbod, daarna zal de multi-speed index en de digitale toegankelijkheidsindex worden besproken. Als laatste wordt ingegaan op sociale media.

5.2.1 Kosten lidmaatschap

In de bovenstaande partijprofielen worden de kosten voor lidmaatschap voor de afzonderlijke partijen gegeven. Wanneer de partijen met elkaar vergeleken worden, blijkt dat er veel verschillen zitten tussen partijen. Bij de ChristenUnie en FVD kunnen leden zelf de hoogte van hun contributie kiezen en zij hebben dan de keuze uit drie opties, het laag, midden of hoog tarief. Ook bij de PvdA en GroenLinks kunnen leden hun contributie zelf kiezen, maar staan de leden hierin vrij om zelf een bedrag te kiezen. Hier zit wel een minimum van €24,- per jaar aan. De VVD en het CDA hebben vaste tarieven voor hun leden. Bij het CDA is het gelijk voor iedereen en bij de VVD hangt de hoogte af van de leeftijd. Zo betalen jongeren €35,-, leden tussen 27 en 69 jaar betalen jaarlijks €118,- en boven de 69 jaar betalen leden €62,-.

Voor alle partijen ligt het minimum van contributie op €24,- per jaar. De hoogte van de kosten lijkt te liggen op €120,- per jaar, maar leden van de PvdA en GroenLinks kunnen hun eigen bedrag kiezen, waardoor deze bijdragen boven de €120,- kunnen komen te liggen.

In Figuur 5.9 zijn het aantal leden van de partijen te zien per 1 januari 2023. FVD is veruit de grootste ledenpartij met meer dan 60.000 leden. De VVD is de kleinste partij met iets meer dan 23.000 leden.

Figuur 5.8: Aantal leden op 1 januari 2023 van CDA, ChristenUnie, VVD, FVD, PvdA en GroenLinks (DNPP, 2023).

Wanneer het aantal leden vergeleken wordt met de hoogte van de contributie is geen eenduidig beeld te zien. Opvallend is de VVD met het hoogste verplichte contributiegeld en de minste leden. Echter, er is bij de partijen waarbij leden zelf de hoogte mogen bepalen geen samenhang te vinden. Ook betekent de keuze in de hoogte van contributie door leden zelf niet dat de partij meer leden heeft. Als laatste

valt op dat het CDA en de VVD de enige partijen zijn die korting bieden voor leden en beide een vast tarief voor regulier lidmaatschap hebben, in tegenstelling tot de andere partijen die keuzes geven aan hun leden.

5.2.2 Multi-speed index

In Tabel 5.14 zijn de scores van de partijen op de multi-speed index te zien. Alle partijen hebben een ledenpagina voor hun leden, schrijven een nieuwsbericht en bieden een nieuwscollectie aan op hun site. Ook promoten de partijen (een deel van) hun sociale media accounts. De VVD scoort een relatief lage score op de multi-speed index, doordat ze niet actief donaties promoten. Ook de samenwerking GroenLinks/PvdA scoort met 4 punten erg laag, maar dit komt doordat de gezamenlijke lijst nog in ontwikkeling is.

ChristenUnie en CDA scoren daarentegen erg hoog met 9 punten. ChristenUnie biedt namelijk beperkt lidmaatschap aan aan geïnteresseerden die bijvoorbeeld niet hun christelijke grondslag ondersteunen, maar de partij wel een warm hart toedragen. Het CDA biedt CDA-supporter aan voor geïnteresseerden die de wekelijkse nieuwsbrief en extra (nieuws)berichten speciaal voor leden en supporters willen ontvangen. Ook FVD biedt beperkt lidmaatschap aan door Vriend van FVD te worden. Hieraan zitten allerlei cadeaus en voordelen verbonden. Belangrijk hierbij te vermelden is dat ChristenUnie en FVD een financiële bijdrage verwachten van hun geregistreerde sympathisanten en dat het CDA dit kosteloos aanbiedt. Als laatste is het opvallend dat alle partijen, behalve de VVD en GroenLinks/PvdA, naast de nieuwsberichten ook een podcast aanbieden.

Tabel 5.14: Scores partijen op Multi-Speed index.

		CDA	ChristenUnie	VVD	FVD	PvdA	GroenLinks	GroenLinks/ PvdA
<i>Traditioneel lidmaatschap</i>	<i>Ledenpagina</i>	x	x	x	x	x	x	
	<i>Korting voor nieuwe leden</i>	x		x				
	<i>Korting voor jonge leden</i>	x	x	x				
<i>Beperkt lidmaatschap</i>	<i>Geregistreerde sympathisanten</i>	x	x		x			
	<i>Proeflidmaatschap</i>							
<i>Donateurs</i>	<i>Optie om te doneren</i>	x	x		x	x	x	x
	<i>Optie voor online doneren</i>	x	x		x	x	x	x
	<i>Optie om te doneren via sms</i>							
<i>Volgers</i>	<i>Instagram</i>	x	x	x	x	x	x	
	<i>Facebook</i>	x	x	x	x	x	x	
	<i>X</i>		x	x	x	x	x	
	<i>YouTube</i>	x	x	x	x	x	x	
	<i>LinkedIn</i>		x	x		x		
	<i>TikTok</i>				x			
<i>Nieuwsconsumenten</i>	<i>Inschrijven voor een nieuwsbrief</i>	x	x	x	x	x	x	x
	<i>Nieuwscollectie op site</i>	x	x	x	x	x	x	x
	<i>Telefonische melding nieuwe berichten</i>							
	<i>Partij podcast</i>	x	x		x	x	x	
<i>Totaal score</i>		9	9	6	8	7	7	4

5.2.3 Digitale Toegankelijkheidsindex

In Tabel 5.15 zijn de scores van de partijen op de digitale toegankelijkheidsindex te vinden. De maximale score op de index is 9. Bijna alle partijen scoren gelijk, op de VVD en GroenLinks/PvdA na. De VVD scoort met 3 punten het laagst. Dit komt doordat de VVD niet actief doneren en vrijwilligerswerk promoot op hun website. GroenLinks/PvdA scoort met 6 punten lager doordat zij alleen aangeven dat er vrijwilligerswerk mogelijk is, maar niet aangeven waar geïnteresseerden zich op kunnen geven om te helpen.

Tabel 5.15: Scores partijen op Digitale Toegankelijkheidsindex.

	CDA	ChristenUnie	VVD	FVD	PvdA	GroenLinks	GroenLinks/PvdA
Lidmaatschap	3	3	3	3	3	3	3
Donaties	2	2	0	2	2	2	2
Vrijwilligerswerk	3	3	0	3	3	3	1
Totaal score	8	8	3	8	8	8	6

5.2.4 Verwachtingen

Vooraf werden verwachtingen gesteld over de strategieën die partijen inzetten om het multi-speed membership te vergroten. Allereerst werd verwacht dat GroenLinks en Forum voor Democratie vele strategieën inzetten, doordat groene en alternatieve partijen zich inzetten voor nieuwe vormen van ledenparticipatie en een jongere doelgroep aanspreken (Scarrow, 2015). Uit de analyse blijkt dat FVD beperkt lidmaatschap aanbiedt door sympathisanten te registreren. Geïnteresseerden kunnen zich namelijk inschrijven als Vriend van FVD en ontvangen daardoor allerlei voordelen die reguliere donateurs of volgers niet ontvangen. GroenLinks daarentegen biedt geen beperkt lidmaatschap aan en heeft daarnaast ook geen andere vormen van ledenparticipatie. Wel zetten zij zich in voor verschillende vormen van vrijwilligerswerk en hoe geïnteresseerden mee kunnen helpen met de partij. De verwachting wordt daardoor gedeeltelijk ondersteund.

De tweede verwachting die werd geschept was dat GroenLinks en PvdA dezelfde strategieën gebruiken en beiden hoog inzetten op verschillende vormen van multi-speed membership. Beide partijen scoren evenveel op de multi-speed index en zetten dezelfde strategieën in om leden en sympathisanten aan zich te binden. Echter, zoals hiervoor al bleek biedt GroenLinks niet veel verschillende vormen aan en zo zet ook PvdA niet hoog in op verschillende vormen van multi-speed membership. Ook deze verwachting wordt gedeeltelijk ondersteund doordat ze wel dezelfde strategieën gebruiken, maar niet veel verschillende strategieën inzetten.

De derde verwachting was dat conservatieve en christendemocratische partijen, de VVD, CDA en ChristenUnie, laag scoren op multi-speed membership (Scarrow, 2015). Zoals eerder aan bod kwam scoort de VVD relatief laag op het multi-speed membership met 6 punten, doordat zij donaties niet actief promoten. Hierbij is ook de score van de VVD op de digitale toegankelijkheidsindex opvallend laag met maar 3 punten. Daarentegen scoren het CDA en de ChristenUnie als christendemocratische partijen onverwacht hoog en behalen zij op de multi-speed index de hoogste scores van de partijen. Ook op de digitale toegankelijkheidsindex scoren ze 8 uit 9 punten, wat ook daar de hoogste score onder de partijen is. De verwachting wordt ook hier gedeeltelijk ondersteund. Voor de VVD komt de verwachting wel uit, maar de christendemocratische partijen CDA en ChristenUnie scoren relatief hoog op multi-speed membership.

5.2.5 Sociale media

Om de social presence van verschillende partijen en partijleiders met elkaar te vergelijken, wordt er gekeken naar het aantal berichten dat de partij en de partijleider hebben verstuurd tussen 10 oktober en 10 december. De platformen waarop berichten zijn gemeten zijn Instagram, X en YouTube. Het aantal berichten laat zien hoeveel de partij of partijleider contact heeft gezocht met haar volgers. Daarnaast wordt het aantal volgers van deze platformen gegeven op 10 december. Hiermee komt het bereik van het plaatsen van deze berichten in beeld. Partijen worden onderling met elkaar vergeleken, net als de partijleiders. In Tabel 5.16 worden alle gegevens weergegeven, waarin de partijen vet gedrukt zijn.

FVD heeft op Instagram en YouTube veruit de meeste volgers en vooral op YouTube komen de andere partijen niet in de buurt met hun abonnees. Op X moet FVD de VVD en PvdA voor zich dulden met meer volgers. Ook plaatst FVD de meeste Instagram berichten en video's op YouTube. Zo plaatste de partij meer dan 3 video's per dag die voor 180.000 abonnees onder de aandacht werd gebracht. Op X plaatst het CDA de meeste berichten, ondanks de relatief kleine achterban. Als laatste moet de kanttekening worden geplaatst bij de gegevens van PvdA en GroenLinks, doordat zij inmiddels ook een gezamenlijk account hebben waarop berichten, tweets en video's worden geplaatst. Hierdoor zijn de gegevens van de twee partijen enigszins vertekend.

Wanneer gekeken wordt naar de social presence is met name FVD opvallend door niet alleen een groot bereik te hebben op Instagram en YouTube en in mindere mate X, maar ook door de hoeveelheid berichten die worden verstuurd. Zij sturen op Instagram en YouTube de meeste berichten naar de meeste volgers. Naast FVD stuurt het CDA ook relatief veel berichten en tweets naar haar volgers, ondanks de lagere aantallen in volgers.

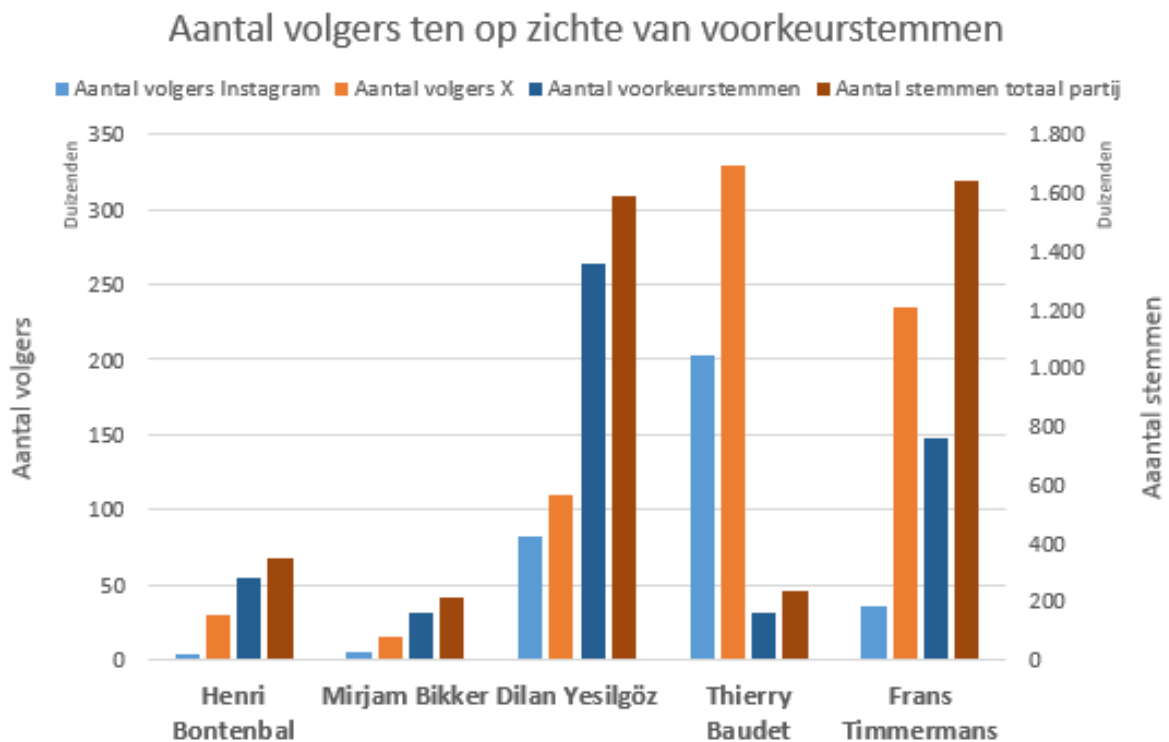
Tabel 5.16: Gegevens sociale media accounts van Instagram, X en YouTube van partijen en partijleiders.

		CDA	<i>Henri Bontenbal</i>	ChristenUnie	<i>Mirjam Bikker</i>	VVD	<i>Dilan Yeşilgöz</i>	FVD	<i>Thierry Baudet</i>	PvdA	GroenLinks	<i>Frans Timmermans</i>
<i>Instagram</i>	<i>Aantal volgers</i>	14.503	4.291	13.029	5.348	42.941	82.364	71.736	203.394	24.105	56.829	35.271
	<i>Aantal berichten</i>	114	39	79	59	78	73	344	329	82	83	79
<i>X</i>	<i>Aantal volgers</i>	62.341	30.199	42.637	15.912	266.118	110.066	160.784	329.275	162.455	153.262	234.900
	<i>Aantal tweets</i>	469	178	157	261	198	64	295	1.186	140	190	160
<i>YouTube</i>	<i>Aantal abonnees</i>	2.300	-	2.970	-	7020	-	180.000	-	3.060	7.620	-
	<i>Aantal video's</i>	46	-	11	-	44	-	200	-	0	0	-

Daarnaast worden de partijleiders met elkaar vergeleken. In lijn met zijn partij is Thierry Baudet ook degene met de meeste volgers op Instagram en X, in vergelijking met de andere partijleiders. Hij plaatste 329 Instagram berichten, terwijl de partijleiders van de andere partijen niet meer dan 79 berichten plaatsten. Deze grote verschillen zijn ook terug te zien in het aantal tweets. Waar Thierry Baudet er 1.186 plaatste, werd hij op plaats 2 gevolgd door Mirjam Bikker met 261 tweets. Thierry Baudet liet gemiddeld meer dan 5 Instagram berichten per dag zien aan 203.394 volgers en meer dan 19 tweets per dag aan 329.275 volgers op X. Ter vergelijking laat Henri Bontenbal 1 Instagram bericht per twee dagen zien aan 4.291 volgers en nog geen 3 tweets per dag aan 30.919 volgers. De social presence van Thierry Baudet is behoorlijk hoog door niet alleen het meeste te sturen naar zijn volgers, maar ook het grootste aantal volgers te hebben.

De vraag die hierbij komt kijken is of deze social presence van Thierry Baudet ook terug te zien is in het aantal voorkeurstemmen. In Figuur 5.9 wordt het aantal volgers op Instagram en X weergegeven, evenals het aantal stemmen op de partijleider en het totaal aantal stemmen op de partij. Uit de grafiek blijkt dat de aantallen volgers niet terug te zien zijn in de stemmen op Thierry Baudet, die veel minder stemmen krijgt dan het aantal volgers dat hij heeft. Ook bij Frans Timmermans is het aantal volgers hoger dan de stemmen die hij krijgt. Veruit de meeste stemmen zijn op Dilan Yeşilgöz met meer dan 1,3 miljoen stemmen. Net als Dilan Yeşilgöz krijgen ook Henri Bontenbal en Mirjam

Bikker zo'n tien keer meer stemmen dan het aantal volgers dat ze hebben. Hieruit blijkt dat het aantal volgers op Instagram en X niet samenhangt met het aantal stemmen dat een partijleider ontvangt.

Figuur 5.9: Aantal volgers op Instagram, X en voorkeurstemmen van partijleiders.

Wanneer al deze gegevens worden vergeleken met het aantal leden dat de partij heeft, is het opvallend dat FVD in vergelijking met de andere partijen niet alleen veel leden heeft, maar ook veel volgers op sociale media. Echter, zijn deze relatieve verschillen tussen de partijen niet terug te zien in het aantal stemmen dat de FVD krijgt. Het overmacht dat FVD heeft op het gebied van leden en volgers betaalt zich niet uit op het gebied van stemmen. Daarnaast is het opvallend dat de kleinste ledenpartij, de VVD, relatief veel stemmen behaalt tijdens de verkiezingen. Het verschil tussen het CDA en de ChristenUnie in het aantal leden en volgers is ook terug te zien in het aantal stemmen. Het CDA blijft net wat groter dan de ChristenUnie in het aantal stemmen. Voor PvdA en GroenLinks ligt de samenhang tussen het aantal leden, volgers en stemmen lastiger, doordat de partijen samen meededen aan de verkiezingen, maar nog geen gezamenlijke leden hebben. Ook het samenvoegen van de gegevens van de partijen biedt geen extra inzicht, doordat de partijen aanmoedigen bij beide partijen lid en volger te worden, waardoor er overlap in leden en volgers ontstaat. Wel is het opvallend dat de voorkeurstemmen op de partijleider, Frans Timmermans, als enige van de partijleiders minder dan de helft van de stemmen op de partij bedraagt.

6. Conclusie, discussie en aanbevelingen

6.1 Conclusie

Het antwoord op de onderzoeksvraag ‘*Welke vormen van multi-speed membership hanteren CDA, VVD, ChristenUnie, FVD, PvdA en GroenLinks om nieuwe leden en sympathisanten aan zich te binden?*’ bestaat uit meerdere facetten. Allereerst blijkt uit het onderzoek dat alle partijen een online lidmaatschap formulier aanbieden en daarbij ook, speciaal voor leden, een ledenpagina verzorgen. Daarnaast schrijven alle partijen nieuwsbrieven voor leden en geïnteresseerden en hebben ze hun eigen nieuwscollectie op de website. Partijen zetten zich dus vooral in op *traditionele leden* en *nieuwswconsumenten*. Ook zijn alle partijen, behalve GroenLinks/PvdA, actief hun sociale mediapagina’s aan het promoten op hun website, waardoor zij zich ook richten op *volgers*.

Hierna verschillen de vormen van multi-speed membership tussen de partijen. Zo bieden alle partijen, inclusief GroenLinks/PvdA opties voor online donaties aan, in tegenstelling tot de VVD die niet inzet op *donateurs*. De VVD geeft daarentegen wel korting voor nieuwe leden, evenals het CDA en de ChristenUnie. Ook biedt maar de helft van de partijen *beperkt lidmaatschap* aan, en registreren alleen het CDA, ChristenUnie en FVD sympathisanten.

Vooraf werd verwacht dat de conservatieve partijen VVD, CDA en ChristenUnie een lage score zouden behalen op de multi-speed index. Opvallend is juist dat de ChristenUnie en het CDA veel vormen van multi-speed membership aanbieden. Gezien hun identiteit als christendemocratische partijen die een specifieke maatschappelijke groep (cleavage) vertegenwoordigen, was de verwachting dat ze strategieën zouden toepassen om juist deze groep te bereiken (Scarrow, 2015). Desondanks scoren het CDA en de ChristenUnie voornamelijk hoog op *beperkt lidmaatschap* door geïnteresseerden de mogelijkheid te bieden ‘Vriend’ van de ChristenUnie of CDA-supporter te worden. Dit duidt erop dat deze partijen niet enkel focussen op het versterken van banden met hun traditionele achterban, maar zich tevens richten op en openstellen voor mensen met andere visies. De toenemende ontkerkelijkheid in Nederland kan een drijvende kracht achter deze ontwikkeling zijn (CBS, 2020). Aangezien de potentiële ledenbasis voor de ChristenUnie en het CDA kleiner wordt, kan de druk voor het zoeken naar sympathisanten zijn toegenomen. Het CDA benadrukt dit ook expliciet op hun website door zich als volkspartij te profileren (CDA, z.d.). Tevens benadrukt de ChristenUnie bij het aanbieden om ‘Vriend’ van ChristenUnie te worden dat dit ook een optie is voor mensen die misschien niet volledig achter de christelijke principes van de partij staan, maar de partij wel een warm hart toedragen (ChristenUnie, z.d.). De verwachting dat het CDA en de ChristenUnie laag scoorden, komt daardoor niet uit.

In tegenstelling tot het CDA en de ChristenUnie scoort de VVD inderdaad relatief laag, met een score van 6 punten op de multi-speed index. Deze lage score is te wijten aan het feit dat de VVD donaties niet actief promoot op haar website. Dit valt op omdat de VVD van alle Nederlandse

politieke partijen het hoogste bedrag ontvangt, namelijk 1,5 miljoen euro tijdens de verkiezingen in 2023 (Raba, 2023). Het lijkt erop dat de VVD zich voornamelijk focust op grotere donaties, waardoor de mogelijkheid voor geïnteresseerde burgers om te doneren minder benadrukt wordt op hun website. Uiteindelijk wordt de verwachting deels bevestigd.

De voorspelling dat GroenLinks, als groene partij, en de PvdA, als sociaaldemocratische partij, dezelfde en ook vele vormen van multi-speed membership inzetten, komt niet geheel uit. Volgens de multi-speed index blijken GroenLinks en PvdA relatief lager te scoren omdat ze geen korting bieden aan nieuwe of jonge leden, maar ook geen vormen van *beperkt lidmaatschap* aanbieden. Dit is opmerkelijk aangezien uit eerder onderzoek bleek dat groene en sociaaldemocratische partijen relatief hoge scores behaalden op de multi-speed index (Scarrow, 2015). Het lijkt erop dat beide partijen zich meer willen richten op hun bestaande achterban en minder mogelijkheden bieden voor geïnteresseerden.

Desondanks hanteren beide partijen vergelijkbare strategieën, wat te verwachten viel. De partijen streven namelijk naar een fusie, waardoor het op elkaar afstemmen van strategieën om leden en sympathisanten aan te trekken een logische stap lijkt. Het is echter onduidelijk in hoeverre zij hier bewust mee om zijn gegaan. Zo wordt de verwachting slechts gedeeltelijk bevestigd.

Als laatste werd verwacht dat zowel FVD als GroenLinks vele vormen van multi-speed membership inzetten en hierbij speciale focus leggen op nieuwe vormen van ledenparticipatie. Echter, zoals eerder vermeld, biedt GroenLinks geen vormen van *beperkt lidmaatschap* aan. Dit is opmerkelijk doordat groene partijen meestal actief verschillende manieren promoten van partij-affiliatie (Scarrow, 2015). Het ontbreken van deze strategieën bij GroenLinks kan deels worden verklaard door de voorgenomen fusie met de PvdA, zoals hierboven toegelicht. De verwachting dat groene partijen zich actief bezighouden met nieuwe vormen van ledenparticipatie wordt in dit geval niet waargemaakt.

FVD daarentegen, bevestigt de verwachting wel door het initiatief 'Vriend van FVD' aan te bieden, dat tal van voordelen biedt voor geïnteresseerden. FVD zet ook sterk in op sociale media met veel berichten, tweets en video's om volgers te bereiken. Dit verschil kan te wijten zijn aan de zoektocht van de FVD naar een solide en consistente achterban. Door het aanbieden van nieuwe vormen van partij-affiliatie tracht FVD een zo groot mogelijk aantal geïnteresseerden te werven en aan zich te binden. GroenLinks, met een langere geschiedenis, beschikt reeds over een meer gevestigde achterban en de voortgaande samenwerking met de PvdA versterkt dit nog, aangezien ze hiermee ook PvdA-leden aanspreken. Dit kan verklaren waarom GroenLinks zich minder actief opstelt en FVD juist wel. Uiteindelijk komt deze verwachting maar deels uit.

Tot slot is het interessant om te bekijken hoe de strategieën omtrent multi-speed membership verband houden met het aantal leden van een partij en de behaalde stemmen tijdens de verkiezingen. De

ledenverliezende partijen het CDA, de VVD en de PvdA tonen verschillende scores op de multi-speed index, waarbij de VVD en de PvdA behoren tot de laagst scorende partijen. De VVD heeft bovendien relatief het kleinste ledental, terwijl de PvdA, ondanks ledenverlies, nog altijd de partij met het op een na grootste ledental in Nederland is. Het CDA, dat de hoogste score op de multi-speed index behaalt, ziet desondanks het aantal leden jaarlijks afnemen. Opmerkelijk is dat de VVD, ondanks een relatief lage score op de multi-speed index en het kleinste ledenbestand, toch meer dan 1,5 miljoen stemmen wist te behalen. De PvdA verzamelde met de gezamenlijk lijst eveneens ruim 1,5 miljoen stemmen, hoewel deze vergelijking complexer is vanwege de stemmen van GroenLinks-leden. Het CDA daarentegen behaalde nog geen 400.000 stemmen, ondanks het actief inzetten van vele strategieën.

De groeiende partijen ChristenUnie, FVD en GroenLinks laten hoge scores zien op de multi-speed index. Hoewel de ChristenUnie een heel hoge score behaalt, zijn deze resultaten niet terug te zien in een stijging van het aantal leden. Ook het aantal stemmen op de ChristenUnie blijft relatief beperkt. FVD onderscheidt zich niet alleen met een hoge score op de multi-speed index, maar ook met een sterk groeiend ledental, waardoor het de grootste ledenpartij van Nederland is geworden. Echter, deze positieve ontwikkelingen weerspiegelen zich niet duidelijk in het aantal behaalde stemmen tijdens de Tweede Kamerverkiezingen. GroenLinks, dat onder de groeiende partijen de laagste score op de multi-speed index haalde, kent desondanks een relatief hoog aantal leden. De vergelijking met het aantal stemmen is complexer, aangezien GroenLinks deelnam aan de verkiezingen met een gezamenlijke lijst.

Dit illustreert dat de relatie tussen de strategieën van multi-speed membership, ledentallen en verkiezingsresultaten niet altijd eenduidig is. Voor de gezamenlijke lijst GroenLinks/PvdA is de relatie hiertussen dan ook complex en moeilijk te duiden. Wel heeft de gezamenlijke lijst relatief veel stemmen behaald, waardoor dit voor beide partijen als positief ervaren kan worden. Opmerkelijk is dat de partijen die leden verliezen, het CDA en de VVD, in vergelijking met de groeiende partijen, ChristenUnie en FVD, meer stemmen weten te verzamelen tijdens de verkiezingen. Dit zou verklaard kunnen worden door het feit dat de ‘traditionele’ partijen door de jaren heen meer naamsbekendheid en vertrouwen bij het electoraat hebben opgebouwd, wat hen een voordeel geeft bij het stemmen. Hoewel de inzet van multi-speed membership kan helpen bij het aantrekken en vasthouden van leden, blijkt dit niet noodzakelijkerwijs te resulteren in een directe toename van het aantal leden en stemmen.

6.2 Discussie

In dit onderzoek ligt de focus op de Nederlandse politieke situatie en een specifieke groep politieke partijen. Wanneer de ontwikkeling van de Nederlandse politieke partijen in internationaal perspectief geplaatst wordt, komt deze in grote lijnen overeen met andere politieke partijen in westerse democratieën (Scarrow, 2015). De ontwikkeling van massapartijen naar steeds meer individualistische partijen en de opkomst van one-issuepartijen speelt in Europa ook een grote rol (Mair, 2013).

Daarnaast hangt de ontwikkeling van partijen tussen landen af van de wetten in het land die bepalen sinds wanneer partijen opgericht mochten worden. Ook speelt de ontwikkeling tot democratie een rol, waardoor de relatief jonge democratieën Spanje en Griekenland verschillen van de gevestigde democratieën Verenigd Koninkrijk en Denemarken. In het Verenigd Koninkrijk en Denemarken neemt het aantal nieuwe leden in de afgelopen decennia af, terwijl voor Spanje en Griekenland deze aantallen flink stegen (Scarrow, 2015). Overheidssubsidies spelen daarnaast een belangrijke rol voor het voortbestaan van een partij. Hoeveel partijen krijgen van de staat, hoe afhankelijk ze hier van zijn en hoe die subsidie in verhouding staat met hun ledengeld, verschilt per land, waardoor dit deels de strategie bepaalt die partijen moeten aanwenden om leden en sympathisanten aan zich te binden.

De ontwikkelingen van een democratie spelen ook door in het aantal leden. Bij de meeste westerse democratieën neemt het aantal leden verder af. Zo was de organisatiegraad in Duitsland in 2016 nog lager dan in Nederland met 1,9% (Scarrow, 2019). Daarnaast spelen landelijke gewoontes een rol in het aantal leden. Zo zijn in Frankrijk sinds de jaren 1950 al weinig burgers lid van een partij en is dit nog altijd een klein percentage, terwijl in Oostenrijk juist relatief veel burgers lid zijn van een partij (Scarrow, 2015). Nederland scoort qua ledentallen gemiddeld en ligt tussen Frankrijk en Oostenrijk in.

Naast de algemene ontwikkelingen gaat dit onderzoek met name in op een bepaald aantal partijen in Nederland. Hierdoor is een algemene conclusie over de vormen van multi-speed membership die gebruikt worden in Nederland niet mogelijk. Onbekend is hoe de andere partijen in Nederland vormen van multi-speed membership inzetten en of zij verschillen van de onderzochte partijen. Wel zijn in Scarrow (2015) enkele Nederlandse politieke partijen meegenomen, waardoor er vergelijkingen kunnen worden gemaakt tussen 2011 en 2023. Allereerst is de gemiddelde score van Nederland in 2011 5,7, terwijl deze nu met 7,1 een stuk hoger ligt. In 12 jaar tijd is de score dus behoorlijk toegenomen en zijn partijen meer vormen van multi-speed membership aan gaan bieden. Ook kunnen de multi-speed scores vergeleken worden met de scores van het multi-speed membership van 17 andere landen in 2011 (Scarrow, 2015). De gemiddelde score van alle landen samen was 5,3, waardoor Nederland destijds al boven het gemiddelde scoorde en deze score alleen maar is toegenomen. Daarnaast valt op dat het Verenigd Koninkrijk met een score van 8,3 toen al erg hoog scoorde. Want hoewel de score van het CDA en de ChristenUnie hoger ligt, komen de partijen die onderzocht zijn in 2023 hier gemiddeld nog niet aan.

Ook de scores op de digitale toegankelijkheidsindex kunnen vergeleken worden met de scores van de 18 landen, inclusief Nederland, in 2011 (Scarrow, 2015). Nederland scoorde in 2011 gemiddeld 5,5 op de index. In 2023 is dat gemiddeld 7 punten, waardoor het gemiddelde is toegenomen. Ook op de digitale toegankelijkheidsindex scoort het Verenigd Koninkrijk erg hoog met gemiddeld 7,5 punten. Hier komen de partijen in 2023 bij in de buurt, maar vooral de VVD scoort laag.

Wel kan geconcludeerd worden dat de onderzochte partijen verschillende strategieën hebben ontwikkeld om multi-speed membership aan te bieden en dat zij de technologische ontwikkelingen

(deels) hebben omarmd en gebruikt om leden en sympathisanten aan zich te binden. Om een algemeen overzicht te kunnen maken van Nederland is vervolgonderzoek nodig die het multi-speed membership van alle partijen in Nederland in kaart brengt. Hierdoor kan een goed beeld van het multi-speed membership in Nederland worden geschetst.

6.2.1 Beperkingen

Een eerste beperking van het onderzoek is het moment van de dataverzameling. Het onderzoek vond namelijk plaats tijdens de Tweede Kamerverkiezingen, waardoor websites en sociale media-accounts in het teken stonden hiervan. Burgers werden actief opgeroepen om de partij te steunen in de verkiezingscampagne, waardoor de website en het sociale mediagebruik van de partijen niet een representatief beeld schetsen van de normale omstandigheden. De nadruk om lid te worden en te doneren kunnen in normale omstandigheden minder aanwezig zijn, waardoor er misschien meer aandacht is voor het nieuws of andere initiatieven. Tijdens het onderzoek is juist geprobeerd deze verkiezingen mee te nemen in het onderzoek, zodat de veranderlijkheid van de verkiezingstijd deels in kaart kon worden gebracht. Met name de dubbele meting van de sociale mediaprofielen is hier een waarborg van.

Een ander gevolg van deze vervroegde verkiezingen is de gezamenlijke lijst van GroenLinks/PvdA, waardoor de verschillen tussen GroenLinks en PvdA erg moeilijk te onderscheiden waren. Daarnaast zijn de sociale media-accounts van de gezamenlijke lijst niet meegenomen in de dataverzameling, doordat zij na de eerste dataverzameling pas aangemaakt werden. Deze ontwikkelingen zijn daardoor helaas niet meegenomen in het onderzoek. De toekomst zal uitwijzen wat deze gezamenlijke lijst betekent voor beide partijen en hun strategieën omtrent multi-speed membership. Een onderzoek naar de gezamenlijke lijst na de samenvoeging zou een mooi voorbeeld zijn om de veranderingen in het politieke landschap in beeld te kunnen brengen. Ook zou hier gekeken kunnen worden of GroenLinks dan meer strategieën van multi-speed membership inzet zoals verwacht werd.

Daarbij zou ook de focus kunnen worden gelegd op de sociale media accounts van alle partijen en welk bereik ze hiermee genereren, doordat digitalisering steeds verder doorzet en sociale media van grote waarde kunnen zijn voor partijen (Spierings & Jacobs, 2014). In dit onderzoek is geprobeerd een algemeen beeld te scheppen van het sociale mediagebruik van de partijen, maar in een vervolgonderzoek zou hier dieper op in kunnen worden gegaan. Hierbij zou bijvoorbeeld ook gekeken kunnen worden naar de soorten gebruikers op de platformen en hoeveel interactie er plaats vindt op deze platformen. Dit kan inzicht bieden in de manier waarop sociale media een rol speelt in het bereiken van geïnteresseerden en leden door partijen.

6.2.2 Aanbevelingen

Hoewel de analyse geen directe koppeling laat zien tussen het inzetten van multi-speed membership en de toename van nieuwe leden, blijft het essentieel voor politieke partijen om in te spelen op maatschappelijk veranderingen. De samenstelling en wensen van het electoraat veranderen, mede door de toenemende invloed van sociale media. De *social presence* van politici speelt een steeds grotere rol in het aantrekken van stemmen, omdat burgers zich hierdoor dichter bij de politicus en politiek voelen staan (Adam & Maier, 2010). Dit biedt partijen de kans om de band tussen politici en burger verder te versterken.

Een manier om deze band te versterken, is het creëren van online communities waar leden en andere geïnteresseerden gemakkelijk met elkaar in contact kunnen komen. Dit kan een aanvulling vormen op het *traditioneel* en *beperkt lidmaatschap*. Sociale media maken het voor partijen eenvoudiger om met burgers te communiceren, dan hen direct als lid te werven (Spierings & Jacobs, 2014). Door in gesprek te gaan over politieke thema's, verkrijgen partijen niet alleen waardevolle inzichten, maar bouwen ze ook aan een breed draagvlak voor hun beleid (Jensen, 2017). Dit maakt de connectie tussen de landelijke partij, de lokale leden en geïnteresseerden directer, waardoor een centrale, digitale en voor alle sympathisanten toegankelijke community ontstaat (Spierings & Jacobs, 2014).

Ten slotte, om de verbinding met sympathisanten te onderhouden, kunnen partijen overwegen om meer soorten fluïde lidmaatschapsvormen aan te bieden. Zo kan men denken aan een *beperkt lidmaatschap*, waarbij sympathisanten zich kunnen registreren als geïnteresseerde en hierdoor meer informatie en nieuws ontvangen, of kunnen registreren om te helpen met vrijwilligerswerk. Het aanbieden van *beperkt lidmaatschap* zou de drempel voor geïnteresseerden om zich aan een partij te verbinden kunnen verlagen, waardoor partijen succesvoller sympathisanten aan zich kunnen binden. Wanneer sympathisanten zich verbonden voelen met de partij, is de stap om traditioneel lid te worden ook kleiner geworden. Zo kunnen partijen meer geïnteresseerden binden om uiteindelijk lid te worden en zich in te zetten voor de partij.

Literatuurlijst

- Adam, S., & Maier, M. (2010). Personalisation of politics: A critical review and agenda for research. *Communication yearbook*, 34(1), 213-257. DOI:10.1080/23808985.2010.11679101
- Centraal Bureau voor de Statistiek. (2007, 3 januari). *Verkiezingen; Historische uitslagen Tweede Kamer*. <https://www.cbs.nl/nl-nl/cijfers/detail/37278>
- Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). (2023, 17 november). *Ruim de helft van de mensen die mogen stemmen is 50 jaar of ouder*. <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2023/46/ruim-de-helft-van-de-mensen-die-mogen-stemmen-is-50-jaar-of-ouder>
- Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). (2020, 18 december). *Religie in Nederland*. <https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/statistische-trends/2020/religie-in-nederland?onepage=true#c-1-Inleiding>
- Christelijk Democratisch Appèl (CDA). (z.d.). *De uitgangspunten van het CDA*. Geraadpleegd op 26 november 2023, van <https://www.cda.nl/standpunten/uitgangspunten>
- ChristenUnie. (z.d.). Grondslag en Beginselverklaring. Geraadpleegd op 2 januari 2024, van <https://www.christenunie.nl/grondslag-en-beginselverklaring>
- ChristenUnie. (z.d.). Missie en geschiedenis. Geraadpleegd op 2 januari 2024, van <https://www.christenunie.nl/missie>
- Daalder, H. (1995). *Van oude en nieuwe regenten. Politiek in Nederland*. Bert Bakker, Amsterdam.
- De Jonge, L. (2021). Is the (Mass) party really over? The case of the Dutch Forum for Democracy. *Politics and Governance*, 9(4), 286–295. <https://doi.org/10.17645/pag.v9i4.4525>
- Deschouwer, K., & Hooghe, M.R.J. (2020). *Politiek: een inleiding in de politieke wetenschappen* (Zesde druk). Boom bestuurskunde.
- De Nederlandse Grondwet. (z.d.). *Grondwetsherziening 1917*. Geraadpleegd op 7 oktober 2023, van https://www.denederlandsegrondwet.nl/id/vkjb6iwl0ps/grondwetsherziening_1917
- Diamond, L., & Gunther, R. (2001). *Political Parties and Democracy: Types and Functions of Parties*. John Hopkins University Press.
- Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen (DNPP). (2023, 20 april). *BoerBurgerBeweging(BBB): Partijgeschiedenis*. <https://www.rug.nl/research/dnpp/politieke-partijen/bbb/geschiedenis/>
- Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen (DNPP). (2023, 17 februari). *BIJ1: Partijgeschiedenis*. <https://www.rug.nl/research/dnpp/politieke-partijen/bij1/geschiedenis/>
- Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen (DNPP). (2023, 23 februari). *CDA ledentallen per jaar (1975-)*. <https://www.rug.nl/research/dnpp/themas/ledentallen/ledentallen-per-partij/christen-democratisch-appel-cda>
- Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen (DNPP). (2023, 23 maart). *ChristenUnie - Ledentallen*. <https://www.rug.nl/research/dnpp/politieke-partijen/christenunie/geschiedenis/christenunie-ledentallen-2002>
- Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen (DNPP). (2023, 20 februari). *JA21 (conservatieve liberalen): Partijgeschiedenis*. <https://www.rug.nl/research/dnpp/politieke-partijen/ja21/geschiedenis/>

- Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen (DNPP). (2023, 22 februari). *Forum voor Democratie (FVD)*. <https://www.rug.nl/research/dnpp/politieke-partijen/fvd/>
- Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen (DNPP). (2023, 23 februari). *FVD - Ledentallen*. <https://www.rug.nl/research/dnpp/politieke-partijen/fvd/geschiedenis/forum-voor-democratie-ledentallen-2018>
- Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen (DNPP). (2015). *Gezamenlijk ledental Nederlandse politieke partijen naar dieptepunt*. Persbericht ledentallen DNPP. <https://dnpprepo.ub.rug.nl/12300/1/DNPP%20persbericht%202016-02-09.pdf>
- Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen (DNPP). (2023, 23 februari). *Ledentallen van politieke partijen*. <https://www.rug.nl/research/dnpp/themas/ledentallen/>
- Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen (DNPP). (2023, 23 februari). *Ledentallen Nederlandse politieke partijen per 1 januari 2023*. <https://www.rug.nl/research/dnpp/themas/ledentallen/ledentallen-2023>
- Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen (DNPP). (2023, 23 februari). *GroenLinks - Ledentallen*. <https://www.rug.nl/research/dnpp/politieke-partijen/gl/geschiedenis/groenlinks-ledentallen-1990>
- Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen (DNPP). (z.d.). *PvdA ledentallen per jaar (1946-)*. Geraadpleegd op 11 april 2023, van <https://www.rug.nl/research/dnpp/themas/ledentallen/ledentallen-per-partij/partij-van-de-arbeid-pvda>
- Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen (DNPP). (2023, 15 maart). *PvdA - Ledentallen*. <https://www.rug.nl/research/dnpp/politieke-partijen/pvda/geschiedenis/pvda-ledentallen-1946>
- Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen (DNPP). (2023, 7 juni). *Socialistische Partij (SP)*. <https://www.rug.nl/research/dnpp/politieke-partijen/sp/>
- Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen (DNPP). (2023, 23 februari). *SP ledentallen per jaar (1992-)*. <https://www.rug.nl/research/dnpp/themas/ledentallen/ledentallen-per-partij/socialistische-partij-sp>
- Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen (DNPP). (2023, 7 augustus). *Volt Nederland: Partijgeschiedenis*. <https://www.rug.nl/research/dnpp/politieke-partijen/volt/geschiedenis/>
- Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen (DNPP). (2023, 23 februari). *VVD - Ledentallen*. <https://www.rug.nl/research/dnpp/politieke-partijen/vvd/geschiedenis/vvd-ledentallen-1948>
- Duverger, M. (1954). *Political Parties*. Vertaald door Barbara & Robert North. John Wiley & Sons.
- Forum voor Democratie. (z.d.). *Standpunten*. Geraadpleegd op 3 januari 2024, van <https://fvd.nl/standpunten>
- GroenLinks (z.d.). *Hier staan wij voor*. Geraadpleegd op 4 januari 2024, van <https://www.groenlinks.nl/home>
- GroenLinks/PvdA. (z.d.). *Onze standpunten*. Geraadpleegd op 6 januari 2024, van <https://groenlinkspvda.nl/standpunten/>
- Hippe, J., Lucardie, P., & Voerman, G. (2004). Leefbaar Nederland jaaroverzicht 2002. In J. Hippe, P. Lucardie en G. Voerman, 'Kroniek 2002. Overzicht van de partijpolitieke gebeurtenissen van het jaar 2002' in: Jaarboek 2002 Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen, 92-103. <https://www.rug.nl/research/dnpp/politieke-partijen/ln/geschiedenis/leefbaar-nederland-jaaroverzicht-2002>

- Historiek. (2021, 19 oktober). *De Doorbraak en de Doorbraakgedachte (Politieke betekenis)*.
<https://historiek.net/doorbraak-doorbraakgedachte-politiek-betekenis/136040/>
- Holdert, M. (2016, 9 juli). *Steeds minder mensen lid van politieke partij*. NOS.
<https://nos.nl/nieuwsuur/artikel/2116587-steeds-minder-mensen-lid-van-politieke-partij>
- Jensen, M. J. (2017). Social Media and Political Campaigning: Changing Terms of Engagement? *The International Journal of Press/Politics*, 22(1), 23- 42.
<https://doi.org/10.1177/1940161216673196>
- Katz, R. S., & Mair, P. (1995). Changing models of party organization and party democracy: The emergence of the cartel party. *Party Politics*, 1(1), 5–28.
<https://doi.org/10.1177/1354068895001001001>
- Kiesraad. (2023, 1 december). *Proces-verbaal van de uitslag van de verkiezing van de Tweede Kamer der Staten-Generaal*. file:///C:/Users/Eigenaar/Downloads/Proces-verbaal+van+de+uitslag+van+de+Tweede+Kamerverkiezing+2023_Model_P22-1.pdf
- Kölln, A-K. (2015). The effects of membership decline on party organisations in Europe. *European journal of political research*, 54(4), 707-725. <https://doi.org/10.1111/1475-6765.12110>
- Koole, R.A., van Holsteyn, J.J.M., & Elkind, J.A. (2000). *Rekrutering en Representatie in een Representatief Bestem: Bevindingen van een empirisch onderzoek naar leden en kiezers van CDA, D66, PvdA en VVD*. Leiden.
- Kruikemeier, S., Van Noort, G., Vliegenthart, R., & De Vreese, C. H. (2014). Unraveling the effects of active and passive forms of political Internet use: Does it affect citizens' political involvement? *New media & Society*, 16(6), 903-920. DOI:10.1177/1461444813495163
- Kruikemeier, S., van Noort, G., Vliegenthart, R., & de Vreese, C.H. (2015). Nederlandse politici op Twitter: wie, waarover, wanneer en met welk effect? *Tijdschrift voor Communicatiewetenschap*, 43(1), 4-22. DOI:10.5117/2015.043.001.004
- Lee, E.-J., & Shin, S. Y. (2012). Are they talking to me? cognitive and affective effects of interactivity in politicians' twitter communication. *Cyberpsychology, Behavior and Social Networking*, 15(10), 515–20. <https://doi.org/10.1089/cyber.2012.0228>
- Lucardie, P. (2023, 16 oktober). *GroenLinks: Partijgeschiedenis*.
<https://www.rug.nl/research/dnpp/politieke-partijen/gl/geschiedenis/>
- Lucardie, P. (2023, 23 februari). *Partij voor de Dieren: Partijgeschiedenis*.
<https://www.rug.nl/research/dnpp/politieke-partijen/pvdd/geschiedenis/>
- Lucardie, P. (2023, 16 maart). *Partij voor de Vrijheid: Partijgeschiedenis*.
<https://www.rug.nl/research/dnpp/politieke-partijen/pvv/geschiedenis/>
- Mair, P. (2013). *Ruling the void. The hollowing of western democracy*. Verso Books.
- Morris, R.J. (1990). *Class, Sect and Party: The Making of the British Middle Class, Leeds 1820-1850*. Manchester University Press.
- Otjes, S. (2021). The fight on the right: What drives voting for the Dutch Freedom Party and for the Forum for Democracy? *Acta Politica*, 56(1), 130-162. <https://doi.org/10.1057/s41269-020-00150-y>
- Parlement.com. (z.d.). *Anti-Revolutionaire Partij (ARP)*. Geraadpleegd op 7 oktober 2023, van https://www.parlement.com/id/vh8lnhrogvuw/anti_revolutionaire_partij_arp
- Parlement.com. (z.d.). *Christelijk-Historische Unie (CHU)*. Geraadpleegd op 7 oktober 2023, van https://www.parlement.com/id/vh8lnhrp8wtd/christelijk_historische_unie_chu

Parlement.com. (z.d.). *Gefuseerde partijen*. Geraadpleegd op 13 oktober 2023, van https://www.parlement.com/id/vikwjsmv7vz8/gefuseerde_partijen#p5

Parlement.com. (z.d.). *Historische ontwikkeling kiesstelsels en kiesrecht*. Geraadpleegd op 16 januari 2024, van https://www.parlement.com/id/vhnnmt7ltkw9/historische_ontwikkeling_kiesstelsels_en

Parlement.com. (z.d.). *Kabinet-Balkenende I (2002-2003)*. Geraadpleegd op 16 oktober 2023, van https://www.parlement.com/id/vh8lnhrpfuxp/kabinet_balkenende_i_2002_2003

Parlement.com. (z.d.). *Kabinet-Balkenende IV (2007-2010)*. Geraadpleegd op 17 oktober 2023, van https://www.parlement.com/id/vhnnmt7mqgzh/kabinet_balkenende_iv_2007_2010

Parlement.com. (z.d.). *Kabinet-Rutte I (2010-2012)*. Geraadpleegd op 18 oktober 2023, van https://www.parlement.com/id/vij7e8jky5lw/kabinet_rutte_i_2010_2012

Parlement.com. (z.d.). *Kabinet-Rutte II (2012-2017)*. Geraadpleegd op 19 oktober 2023, van https://www.parlement.com/id/vj47glycfix9/kabinet_rutte_ii_2012_2017

Parlement.com. (z.d.). *Liberale Unie*. Geraadpleegd op 7 oktober 2023, van https://www.parlement.com/id/vh8lnhrp8wtj/liberale_unie

Parlement.com. (z.d.). *One-issuepartij*. Geraadpleegd op 30 oktober 2023, van https://www.parlement.com/id/vl3rmcbutvwm/one_issuepartij

Parlement.com. (z.d.). *Periode 1918-1939: Interbellum*. Geraadpleegd op 5 oktober 2023, van https://www.parlement.com/id/vh8lnhrplwzs/periode_1918_1939_interbellum

Parlement.com. (z.d.). *Periode 1939-1945: Oorlogskabinetten*. Geraadpleegd op 8 oktober 2023, van https://www.parlement.com/id/vh8lnhrplwzt/periode_1939_1945_oorlogskabinetten

Parlement.com. (z.d.). *Periode 1945-1958: 'Rooms-Rood'*. Geraadpleegd op 12 oktober 2023, van https://www.parlement.com/id/vh8lnhrpfxu9/periode_1945_1958_rooms_rood

Parlement.com. (z.d.). *Periode 1958-1966: Welvaartsstaat*. Geraadpleegd op 13 oktober 2023, van https://www.parlement.com/id/vh8lnhrpfxua/periode_1958_1966_welvaartsstaat

Parlement.com. (z.d.). *Periode 1966-1981: Polarisatie*. Geraadpleegd op 13 oktober 2023, van https://www.parlement.com/id/vh8lnhrpfxuc/periode_1966_1982_polarisatie

Parlement.com. (z.d.). *Periode 1982-1994: kabinetten-Lubbers*. Geraadpleegd op 13 oktober 2023, van https://www.parlement.com/id/vh8lnhrpfxud/periode_1982_1994_kabinetten_lubbers

Parlement.com. (z.d.). *Periode 1994-2002: Paars*. Geraadpleegd op 15 oktober 2023, van https://www.parlement.com/id/vh8lnhrpfxug/periode_1994_2002_paars

Parlement.com. (z.d.). *Periode 2002-2012: Instabiliteit*. Geraadpleegd op 16 oktober 2023, van https://www.parlement.com/id/viqseyoh12ze/periode_2002_2012_instabiliteit

Parlement.com. (z.d.). *Periode vanaf 2012: fragmentatie, maar stabiel*. Geraadpleegd op 19 oktober 2023, van https://www.parlement.com/id/vl83bb1jq9to/periode_vanaf_2012_fragmentatie_maar

Parlement.com. (z.d.). *Rooms-Katholieke Staatspartij (RKSP)*. Geraadpleegd op 7 oktober 2023, van https://www.parlement.com/id/vh8lnhrp8wte/rooms_katholieke_staatspartij_rksp

Parlement.com. (z.d.). *Sociaal-Democratische Arbeiderspartij (SDAP)*. Geraadpleegd op 7 oktober 2023, van https://www.parlement.com/id/vh8lnhrpfxu8/sociaal_democratische_arbeiderspartij

Parlement.com. (z.d.). *Tweede Kamerverkiezingen 1946*. Geraadpleegd op 8 oktober 2023, van https://www.parlement.com/id/vh8lnhronvwn/tweede_kamerverkiezingen_1946

- Parlement.com. (z.d.). *Tweede Kamerverkiezingen 1998*. Geraadpleegd op 15 oktober 2023, van https://www.parlement.com/id/vh8lnhronvx1/tweede_kamerverkiezingen_1998
- Parlement.com. (z.d.). *Tweede Kamerverkiezingen 2002*. Geraadpleegd op 16 oktober 2023, van https://www.parlement.com/id/vh8lnhrp8wsx/tweede_kamerverkiezingen_2002
- Parlement.com. (z.d.). *Tweede Kamerverkiezingen 2023*. Geraadpleegd op 25 oktober 2023, van https://www.parlement.com/id/vm4ncjtybczw/tweede_kamerverkiezingen_2023.
- Partij van de Arbeid. (z.d.). *Waar de PvdA voor staat*. Geraadpleegd op 4 januari 2024, van <https://www.pvda.nl/>
- Raba, H. (2023, 2 november). *Grote donateurs weten vooral de VVD te vinden, andere partijen lopen achter*. NOS. <https://nos.nl/collectie/13960/artikel/2496352-grote-donateurs-weten-vooral-de-vvd-te-vinden-andere-partijen-lopen-achter>
- Righart, H. (1995). *De eindeloze jaren zestig. Geschiedenis van een generatieconflict*. De Arbeiderspers, Amsterdam.
- Scarrow, S.E. (2015). *Beyond party members. Changing approaches to partisan mobilization*. Oxford University Press.
- Scarrow, S.E. (2019). Multi-speed parties and representation: The evolution of party affiliation in Germany. *German Politics*, 28(2), 162-182. DOI:10.1080/09644008.2018.1496239
- Seyd, P., & Whiteley, P. (1992). *Labour's Grass Roots*. Clarendon Press.
- Spierings, N. & Jacobs, K. (2014). Van leden naar 'likes'? Wat sociale media politieke partijen kunnen bieden, in: de Lange, S.L., Leyenaar, M., & de Jong, P. (red.), *Politieke partijen. Overbodig of nodig?* Den Haag: Raad voor het openbaar bestuur, 137-150.
- Thorbecke, J.R. (1869). *Parlementaire redevoeringen*, X, blz. xii-xiii, opgenomen in: Daalder, H. (1995). *Van oude en nieuwe regenten. Politiek in Nederland*. Bert Bakker, Amsterdam.
- Van Praag, P. (2023, 27 maart). *Partijgeschiedenis*. <https://www.rug.nl/research/dnpp/politieke-partijen/pvda/geschiedenis/>
- Voerman, G. (1996). De ledentallen van politieke partijen, 1945-1995. In G. Voerman (editor), *Jaarboek Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen 1995*, 192-206. Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen. <https://dnpprepo.ub.rug.nl/11442/1/DNPP-jb-1995-voerman-ledentallen.pdf>
- Voerman, G., & Boogers, M. (2006). *Rekrutering door politieke partijen bij gemeenteraadsverkiezingen: problemen en perspectieven*. Rijksuniversiteit Groningen/Universiteit van Tilburg.
- Voerman, G., Schinkelshoek, J., & Roest, D. (2021). Teloorgang van de volkspartij. *De Hofvijver*, 11(118). https://www.montesquieu-instituut.nl/9353000/1/j9vvj72dlowskug/vlheaxj98vop?pk_campaign=hofv-2103&pk_kwd=vlheaxj98vop
- Volkspartij voor Vrijheid en Democratie (VVD). (z.d.). *Onze liberale waarden*. Geraadpleegd op 3 januari 2024, van <https://www.vvd.nl/kernwaarden/>
- Whiteley, P., & Seyd, P. (2002). *High-Intensity Participation: The Dynamics of Party Activism in Britain*. University of Michigan Press.
- Whiteley, P., Seyd, P., & Billinghamurst, A. (2006). *Third Force Politics: Liberal Democrats at the Grassroots*. Oxford University Press.

Bijlagen

Bijlage 1 bevat de Multi-speed index waarin de data van de websites van CDA, ChristenUnie, VVD, FVD, PvdA, GroenLinks en GroenLinks/PvdA zijn ingevuld.

Bijlage 2 bevat de Digitale Toegankelijkheidsindex waarin alle data omtrent digitale toegankelijkheid van deze partijen zijn ingevuld.

Bijlage 1: Multi-speed index

Op elk onderdeel gescoord:

0. Geen van de opties
1. Eén van de opties
2. Twee of meer van de opties

Traditionele leden

- Leden pagina
- Korting voor nieuwe leden
- Korting voor jonge leden

Beperkt lidmaatschap (Light members)

- Geregistreerde sympathisanten
- Proeflidmaatschap

Donateurs

- Optie om te doneren
- Optie voor online doneren
- Optie om te doneren via sms

Volgers: wordt er aandacht besteed aan het volgen van de partij of partijleider op sociale media

- Instagram
- Facebook
- Twitter (X)
- YouTube
- LinkedIn
- TikTok

Nieuwsconsumenten

- Inschrijven voor een nieuwsbrief
- Nieuwscollectie op site
- Telefonische melding nieuwe berichten
- Partij podcast

Bijlage 2: Digitale toegankelijkheidsindex

Totaalscore van de drie onderdelen:

Lidmaatschap

0. Lid worden wordt niet expliciet genoemd.
1. Lid worden kan niet op de algemene partijwebsite, maar via een doorverwijzing naar lokale afdelingen.
2. Lid worden kan door een formulier of PDF te downloaden, of een mail te sturen voor meer informatie.
3. Lid worden kan door direct een formulier op de website in te vullen.

Donaties

0. Doneren wordt niet expliciet genoemd.
1. Doneren kan door te mailen of over te maken naar een genoemd bankrekeningnummer.
2. Doneren kan online of via een sms.
3. Doneren kan online én via een sms.

Vrijwilligerswerk

0. Geen vermelding van actiemogelijkheden.
1. Vermelding van online of offline actiemogelijkheden.
2. Vermeldingen van online én offline actiemogelijkheden.
3. Biedt een online vrijwilligers aanmeldingsformulier aan, of de website geeft aanwijzingen over waar/wie te mailen om zich aan te melden als partijvrijwilliger.